

תרגום על
מגילת קהלת

עם פירוש
יונה דדהבא

להערות:
אלחנן ג'בלי
02-6310699

שערים ועימוד:
052-7636031

פתיחה

כתיב בקהלת (יב. יב) "ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ, ולהג הרבה יגיעת בשר", ויש שפירשו ששלמה המלך מזהיר לא לעשות ספרים הרבה וכאילו כתוב 'בני הזהר מעשות ספרים הרבה', אמנם בתרגום כאן כתב 'יותר מהם בני הזהר לעשות ספרי חכמה הרבה עד אין קץ, ולעסוק בדברי התורה ולהתבונן ביגיעת בשר', כלומר שמצווה שלמה לעסוק בתורה ולעשות ספרי חכמה רבים כדי שמהם ידע האדם את הדרך הישרה ולא יטעה אחרי הבלי העולם, ובמדרש (נשא פ"ד, קהלת כאן) איתא "עשרים וארבעה ספרים כתבתי לך, הזהר ואל תוסף עליהם", ומשמע דדוקא ספרים חיצוניים אחרים אין להוסיף, אך בכ"ד ספרים אפשר להוסיף ולעשות ספרים הרבה עד אין קץ. וביחוד ספר קהלת שכולו מלא דברי חכמה שמביאים לקיום התורה, שיש לחבר עליהם ספרים רבים כדי לידע את תכלית האדם.

והתרגום, מאיר עינים בכל ספרי התנ"ך ומפרש את הפסוקים על פי הפשט ולולי הוא לא מצאנו ידיו בבית המדרש, כמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות 'אלולי תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמרו'.

ובשבה מעלת לימוד התרגום אעתיק מה שכתב בספר שיש משורר (הנספח לספר תרגם אברהם מאת ר' אברהם בן הגר"א) "מראש מקדם בסוד אלוה עליו אהלינו, בהילו נר חכמי התלמוד על ראשינו היתה מליצת התרגומים שומה בפי האנשים הגדולים ההם, שאמרו בכמה מקומות בש"ס כדמתרגם רב יוסף וכו', וכן היה לימוד התרגומים ליסוד מוסד אל כל בית הלימודים בלב ראשי ישראל רבותינו הקדמונים, כמו רש"י הרמב"ם והרמב"ן והרד"ק, כמבואר לכל מבין עם תלמיד המעיין בספריהם היקרים מאירים ככוכבים לעולם ועד, אולם זה רבות השנים אשר פנינו עורף ללימוד הנחמד הזה, והוא לנו ככלי אין חפץ בו, והחסרון הזה גבר עלינו אולי מדורות רבים ונצטב עד היום הזה",

והביא שם בקונטרס פירושים נפלאים מר' זלמ"ה מוילנא, וכתב "שכח בקיאותו בכל התרגומים היה מפליא ומבהיל דעת האדם, כולם היו חרותים על לוח ליבו ושגורים על לשונו כאשר רגיל על לשונו ברכת שהכל והדומה לה, ובכל מקום ובכל זמן אשר פגע איש מוכשר לקבל טהרה היה מזרז אותו אל לימוד התרגומים, והיה מנטל ומנשא את פירושו לפניו עד צבא השמים, ולמען יפיח בליבו אש האהבה היה מראה לו למשל ולדוגמא פירושים קצרים ונעימים מהתרגומים, מתוקנים ומיושבים על המקראות עפ"י פשוטו".

וכן בסוף הקונטרס כתב "הנה כבר דיברנו כי ירוד ירדנו בתחילה כמה מעלות טובות ממדרגות הלימוד והעיון בתרגומים הקדמונים זה מאות רבות בשנים, והיום רד מאוד ערכנו ברגשים כי טח מראות עיניהם של בני אדם ולא יבואו לראות מה טובם ומה יופים, ומי משלנו אל מלך ישראל יעמוד בסודם כמאז משנים קדמוניות".

ובפירושו זה יונה דדהבא על מגילת קהלת הערתי על חידושים שבדברי התרגום וקצת מקורות לדבריו, ואין בהערות אלו אלא לקיים את מאמר התנא 'המלאכה מרובה, ולא עליך המלאכה לגמור', ואעפ"כ 'אין אתה בן חורין לבטל הימנח', כי בהרבה מקומות לא הערתי, ובמה שכן, הוא רק בדרך אפשר והבוחר יבחר, ואם מתוך ההערות יעיינו בדברי התרגום ויתנו לב אל פירושי ויהיה זה שכר.

ויחי רצון שנוכה לישב באהלה של תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות בשמחה ובטוב לבב, יחד עם רעיתי מנב"ת, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו.

ערב סוכות התשע"א

התרגום בארמית מוגה עפ"י נוסחת
בני תימן ונלקח מ"תכלאל תורת
אבות" ברשותם האדיבה.

יונה

דדהבא

מגילת

קהלת

סוף דבר הכל נשמע

את־האלֹהִים יֵרָא

ואת־מִצּוֹתָיו שְׁמֹר

בִּיָּזָה כָּל־הָאָדָם:

א דְּבַרִּי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם: **ב** הֵבֵל הַבְּלִים
אָמַר קֹהֶלֶת הֵבֵל הַבְּלִים הֵכֵל הָבֵל: **ג** מֶה־יִּתְּרוֹן לָאָדָם
בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: **ד** יוֹר הַלֵּךְ וְדוֹר בָּא
 א פתגמי נבואה
 דאתנבי קהלת, הוא
 שלמה בר דוד מלכא
 דהוה בירושלם: **ב** כד
 חזא שלמה מלכא
 דישראל ברוח נבואה

ית מלכות רחבעם בריה דעתידיא לאתפלגא עם ירבעם בר נבט, וית ירושלם ובית מקדשא דאנון עתידין למחרב
 וית עמא בית ישראל דאנון עתידין למגלי, אמר במימריה הבל הבליא עלמא הדין. הבל הבליא כל מה דטרחית
 אנא ודוד אבא, כלא הבלו: **ג** מה מותר אית לאנש בתר דימות מן כל טורחיה דהוא טרח תחות שמשא בעלמא
 הדין, אלהין למעסק באורייתא לקבלא אגר שלים לעלמא דאתי קדם מרי עלמא: **ד** אמר שלמה מלכא ברוח
 נבואה, דרא טבא דצדיקא דאזיל מן עלמא בגין חובי דרא בישא דרשיעיא דעתידין למית בתריהון. וארעא

תרגום ללשון הקודש

א (א) דברי נבואה שהתנבא קהלת, הוא שלמה בן דוד, מלך שהיה בירושלים. (ב) כאשר ראה שלמה מלך ישראל
 ברוח נבואה, את מלכות רחבעם בנו שעתידיה להתחלק עם ירבעם בן נבט, ואת ירושלים ובית המקדש שהם עתידים
 להחרב, ואת עם בני ישראל שהם עתידים לגלות, אמר הבל הבלים העולם הזה*, הבל הבלים כל מה שטרחתי אני
 ודוד אבי, הכל הבל. (ג) מה יתרון יש לאדם אחר אשר ימות, מכל עמלו שהוא עמל תחת השמש בעולם הזה, רק
 לעסוק בתורה ולקבל שכר שלם לעולם הבא לפני אדון העולם. (ד) אמר שלמה המלך ברוח נבואה, הדור הטוב של
 הצדיקים שהולך מהעולם, בגלל חטאי הדור הרע של הרשעים שעתידיים לבוא אחריהם², והארץ לעולמי עולמים

יונה דדהבא

ו'הבלים' שני קאי על מלכות ירבעם דשניהם
 היו תועלת העוה"ז ואבדו.

ו'הבל הבלים' בתרא קאי על תועלת הכללית
 בעוה"ז ובעוה"ב של ביהמ"ק וירושלים שאבדה
 כי חרבו שניהם, וזהו שפירש התרגום 'הבל
 הבלים' כל מה שטרחתי אני ודוד אבי, כי שלמה
 בנה את ביהמ"ק וירושלים ודוד סייע במציאת
 מקום המקדש ונקרא על שמו כדאיתא בסוטה
 (י). ו'הבל' אחד קאי על ירושלים ו'הבלים' שני
 קאי על ביהמ"ק.

ו'הכל הבל' שאמר שלמה בסוף קאי על ישראל
 דכל מה שהאריך אפו הקב"ה עליהם במשך
 מאות שנים הכל הבל שלבסוף גלו ואיבדו את
 הכל.

ב. חידש כאן התרגום חידוש גדול, דהצדיקים
 נענשים על עבירות שעוד לא היו אלא עתידים

א. ג' חלקים של הבל אמר שלמה, 'הבל הבלים',
 'הבל הבלים', 'הכל הבל'. ונראה דכוונת התרגום
 לפרש ג' חלקים אלו, החלק הראשון על המלכות
 שתבטל מישראל, החלק השני על ירושלים
 וביהמ"ק שיחרבו, והחלק השלישי על ישראל
 שיגלו.

ופירושו דהמלכות בישראל היא תועלת בעוה"ז
 שיצליחו בישוב המדינה ושיהיה שלום מכל
 אויביהם, אבל ביהמ"ק וירושלים הם תועלת
 כללית גם לעוה"ב כדי שיזכו ע"י התורה
 והמצוות בביהמ"ק ובירושלים לחיי העוה"ב.

א"כ 'הבל הבלים' קמא שאמר שלמה קאי על
 העוה"ז כלומר דמלכות רחבעם וירבעם שניהם
 הבל, כיון שלכל אחד אין את כל ישראל תחת
 ידו דלא כמו שהיה במלכות שלמה שמלך על
 כל ישראל, ו'הבל' אחד קאי על מלכות רחבעם

לעלמי עלמין קימא לסוברא פורענותא דאתיא על עלמא בגין חוביהון דבני אנשא: ה וידנח שמשא ביממא מן סטר מרנחא ויעול שמשא לסטר מערבא בליליא. ולא תריה שאיף ואזיל אורח תהומא ודנח למחר מן אתרא דדנח תמן מאתמלי: ו אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזר לסטר צפונא בליליא

תרגום ללשון הקודש

עומדת לסבול פורענות שבאה על העולם בגלל חטאי בני האדם. (ה) וזרח השמש ביום מצד מזרח, ובא השמש לצד מערב בלילה, ולמקומו שואף והולך דרך התהום,² וזרח למחרת מהמקום שהוא זרח שם מאתמול. (ו) הולך כל צד

יונה דדהבא

רותחים" ועל כרחך משום שחמה הולכת דרך התהום בלילה ומחממת את המעינות, א"כ משמע דהלכה כחכמי אומות העולם, וכ"כ מהר"ם אלשקר (סצ"ו) בשם הגאונים דפסקו כחכמי אומות העולם.

ונפק"מ לגבי שקיעת החמה, דנחלקו הגאונים ור"ת אם השקיעה היא משעה שנכסית השמש מעינינו כיון דיורדת מתחת לקרקע ומיד שוקעת, או שיש שתי שקיעות, כלומר שהשמש עולה מעל לרקיע עד שנכנסת למקומה ובמשך ג' מילין ורבע מיל נכסית השמש עד לשקיעתה הסופית ואחר השקיעה הראשונה עדיין יום הוא, ובשקיעה השניה הוי לילה, והאריך המהר"ם שם לבאר דדעת רוב הפוסקים דלא כר"ת והקשה על שיטתו דהרי בגמ' אמרו דהלכה כאומות העולם, שהשמש יורדת מתחת לקרקע ולא עולה מעל לרקיע.

אמנם השטמ"ק (כתובות יג:) כתב בשם ר"ת דאף שרבי אמר נראים דבריהם מדברינו, כוונתו היא שבטענות הם צודקים אך האמת כקבלת חז"ל, ולפי"ז לק"מ על ר"ת דלשיטתו לא פסק כחכמי אומות העולם רק כחכמי ישראל שהשמש עולה מעל לרקיע ויש שתי שקיעות כנ"ל.

הרשעים לחטוא אחר שיוולדו, ואע"פ שעוד לא נעשו העבירות נענשים ע"ז הצדיקים.

ומצינו בישיעה (נז, א) "כי מפני הרעה נאסף הצדיק", ופרש"י, שמפני רעה העתידה נאסף הצדיק, שלא יראה בעיניו רעה, וכן איתא בב"ק (ס.) שטיבותא היא לגבייהו שמתים קודם שרואים את הרעה, אבל מ"מ משמע שכבר נעשו העבירות, ורק העונש עליהם עוד לא הגיע זמנו, וצ"ע מקורו של התרגום שעוד לפני שיש רעה, ולפני שנעשו החטאים שיגרמו את הרעה, כבר נאסף הצדיק.

ג. סבירא ליה לתרגום כדעת חכמי אומות העולם בפסחים (צד:) דביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע כלומר זורחת על הארץ ובלילה למטה מן הקרקע, ודלא כחכמי ישראל שבלילה מהלכת החמה למעלה מן הרקיע ולכן אינה נראית, וזה מה שכתב התרגום שבלילה שואף והולך השמש דרך התהום להגיע למקומו שיזרח בו למחרת.

והנה נחלקו הראשונים אם ההלכה כחכמי האומות או כחכמי ישראל.

דבגמ' שם איתא "אמר רבי ונראים דבריהם מדברינו, כי ביום מעיינות צוננים ובלילה

סִבֵּב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סִבִּיבוֹתָיו שָׁב הָרוּחַ: אורח תהומא. מחזר מחזר ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז. ועל סחרונהי תייב

תרגום ללשון הקודש

דרום ביום, וסובב לצד צפון בלילה דרך התהום, סובב סובב והולך לרוח דרום^א בתקופת ניסן ותמוז, ועל סביבותיו שב

יונה דדהבא

פתוחה שמשם תוכל לעלות, ולר' יהושע השמש יורדת מתחת לקרקע וזהו 'מקפת וחוזרת אחורי כיפה', וכמו שנפסק כחכמי האומות בפסחים כך נפסק כר' יהושע כאן.

וכבר נתבאר לעיל דהתרגום ס"ל כחכמי האומות וכמסקנת הסוגיא שם מדכתב שהולכת השמש בלילה בתהום, ולפי"ז יפרש התרגום כאן גם כר' יהושע דהולכת השמש ביום בתקופת תמוז את פני מזרח ומערב וסובבת בלילה בתקופת טבת את פני מזרח ומערב, אבל בתרגום כאן כתב סובב והולך לרוח דרום בתקופת ניסן ותמוז, ועל סביבותיו שב לרוח צפון בתקופת תשרי וטבת, וצע"ג דלר' יהושע דוקא בתקופת תמוז וטבת איירי שהימים או הלילות ארוכים, אך בניסן ותשרי שהימים והלילות שווים הולכת השמש את חצי פני מזרח וחצי מערב כדאיתא בעירובין (נו.) ואיך השווה התרגום תקופת ניסן לתמוז, ותקופת תשרי לטבת.

ועוד קשיא דכתב שהולכת לצד דרום בניסן וסובבת לצד צפון בתשרי, ולכא' בצד דרום כל השנה הולכת החמה ביום, וכן בצד צפון תמיד סובבת בלילה ומה התייחד דוקא תקופת ניסן ותשרי, ומה שכתוב בגמ' שהשמש הולכת פני מזרח ומערב לא כתב התרגום כלל, וצ"ע.

אמנם נראה דלכ"מ ומתרצה קושיא בחברתה דהרי בתקופת טבת שהלילות ארוכים הולכת החמה בלילה יותר כלומר מקרן דרומית מערבית את כל צד מערב, צפון ומזרח עד קרן מזרחית דרומית וביום זורחת ברוח דרומית, אך

ובתרגום כאן (שהיה מן התנאים) מבואר להדיא שהשמש יורדת ושוקעת מתחת לרקיע וכדברי הרמב"ם והגאונים הנ"ל ודלא כר"ת.

ד. בב"ב (כה:) נחלקו רבי אליעזר ור' יהושע אם העולם דומה לאכסדרה שפתוח מרוח רביעית שהיא הצפון או דומה לקובה שסוגר מכל הצדדים, דעת ר' אליעזר שעולם דומה לאכסדרה וחמה מהלכת ביום בתוך האכסדרה ממזרח לדרום ואח"כ למערב, ובלילה מקפת ועולה למעלה מן הרקיע בצד צפוני, לכן הצפון פרוץ כאכסדרה ואין השמש נראית כי עולה היא למעלה.

ודעת ר' יהושע שעולם דומה לקובה סגור מכל הרוחות והשמש זורחת ביום בתוך הקובה, ובלילה כשמגיעת לרוח צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה, והביא ראיה מקרא "וסובב אל צפון", פירוש בלילה, ולשון סובב שנחבאת מאחורי כיפה, ואמרו שם פעמים שהשמש מסבבת ביום את פני מזרח ומערב ופעמים מהלכת, וברש"י פירש דבתקופת תמוז שהיום ארוך השמש הולכת ביום הרבה ולכן הולכת את כל פני מזרח ומערב וזהו 'מהלכת', אך בתקופת טבת שהלילה ארוך אז השמש כל הלילה סובבת מאחורי כיפה את פני מזרח ומערב, וזורחת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית.

ופירש המהרש"א שם דנחלקו ר"א ור"י במחלוקת חכמי האומות וחכמי ישראל (בפסחים שם), דר' אליעזר ס"ל כחכמי ישראל שהשמש בלילה עולה מעל לרקיע ולכן רוח צפונית

לרוח עיבר צפונא ז פל-הנחלים הלכים אל-הים ויהים איננו מלא אל-מקום בתקופת תשרי וטבת. נפיק מחרכי מדנחא בצפרא ועייל לחרכי מערבא ברמשא: ז כל נחליא ומבועי מיא אזלין ונגדין למי אוקינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא, ואוקינוס ליתויה מתמלי. ולאתר דנחליא אזלין ונגדין, תמן אינון תיבין למיזל מצינורי

תרגום ללשון הקודש

לרוח צפון בתקופת תשרי וטבת, יוצא מחלוני המזרח בבוקר, ובא אל חלוני מערב בערב. (ז) כל הנחלים ומעיני המים הולכים ונמשכים למי האוקינוס שסובב את העולם כחותמת^ז, ואוקינוס אינו מתמלא, ולמקום שהנחלים הולכים

יונה דדהבא

מקרון דרומית מערבית את כל צד מערב צפון ומזרח, ושוקעת בקרון מזרחית דרומית וסיבובה לכיוון צפון מתארך בתקופת טבת.

נמצא דזהו שכתב התרגום על סביבותיו שב לרוח צפון בתקופת תשרי וטבת, דכל זמן שהלילה מתארך הולכת יותר לצד צפון ודו"ק.

ובעיקר דברי ר' יהושע בב"ב שם, כתב המהרש"א שם דסבר כחכמי האומות וכן הלכה, אמנם בעירובין (נו.) איתא "אמר רב משרשיא ליתנהו להני כללים, דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרון מזרחית צפונית ושקעה בקרון מערבית צפונית ולא יצאה חמה מקרון מזרחית דרומית ושקעה בקרון מערבית דרומית", א"כ משמע דאין הלכה כר' יהושע במה שביאר בהילוך החמה במזרח דרום ומערב, ודלא כהמהרש"א שפסק כדבריו.

אמנם במאירי (בעירובין שם) כתב דכוונת ר' משרשיא דאין בזה דיוק וסדר קבוע כמו שאמרו בביריתא שלעולם לא יצאה פירוש דאין הדבר כן אלא כך הדבר בקירוב, עיי"ש מה שביאר, ולפי"ז שפיר פסק המהרש"א כר' יהושע וכן דעת התרגום כאן.

ה. מבואר כאן דהעולם מסובב בים אוקיינוס כחותמת עגולה וכן איתא במסכת ד"א זוטא (סוף פ"ט) "העוה"ז דומה לגלגל עינו של אדם, לבן שבו זה אוקיינוס שמקיף את כל העולם, שחור

כשמגיעה תקופת ניסן ממועטת החמה ממהלכה בלילה, ומוסיפה במהלכה ביום, ז"א שמתחילה לזרוח לפני קרון דרומית מזרחית כלומר באמצע צד מזרח ודרך הליכתה ביום הוא לכיוון צד דרום, ואם עד עתה הלכה רק את צד דרום, כיום בתקופת ניסן הולכת וזורחת עוד לפני צד דרום כלומר באמצע מזרח, נמצא שפניה לכיוון צד דרום.

וזהו שכתב התרגום שהולך לצד דרום בתקופת ניסן ותמוז דכל זמן שהיום מתארך הולכת השמש אחר הזריחה יותר לצד דרום, וכן בתקופת תמוז מתחילה לזרוח יותר בצד מזרח ופניה יותר לכיוון דרום דאם עד עכשיו הלכה רק חצי צד של מזרח לכיוון דרום עתה הולכת את כל צד מזרח לכיוון דרום, ושפיר כתב התרגום דהולכת החמה בתקופת ניסן ותמוז לרוח דרום פירוש שפניה מועדות אל צד זה כל תקופת ניסן ותמוז, כי ככל שמתקרב הקיץ תלך יותר זמן לכיוון דרום ודו"ק בזה.

וכן בזמן החורף, עד עתה בתקופת תמוז שהלילה קצר סבבה בלילה רק את צד צפון ולא סבבה כלום בצד מערב לכיוון צד צפון כלל כי היום הוא ארוך וכל צד מערב עדיין יום, אך לקראת תקופת תשרי מתחילה החמה לשקוע באמצע צד מערב נמצא שסובבת יותר בלילה לכיוון צפון עד שבתקופת תשרי סובבת בלילה חצי מערב וצפון עד אמצע צד מזרח, ובתקופת טבת סובבת בלילה יותר לכיוון צפון כי מתחלת

יונה מגילת קהלת דדהבא ה

וְשֶׁנֶחָלִים הַלְלִים שָׁם הֵם שְׁבִים לְלֶכֶת: ח כָּל־הַדְּבָרִים
יִגְעִים לֹא־יֻכַּל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׁפַּע עֵינָי לְרֹאוֹת
וְלֹא־תִמְלֹא אֶזְנוֹ מִשְׁמָע: ט מֶה־שֶּׁהָיָה הוּא שִׁיחָה
וּמֶה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שִׁיעָשָׂה וְאֵין כָּל־חֵדֶשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:
י יֵשׁ דְּבַר שִׂיא מֵרֶאֱחָ זֶה חֵדֶשׁ הוּא כְּבֹרָה הִיא
לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הִיא מְלַפְנָנוּ: יא אֵין זְכָרוֹן לְרֹאשֵׁנִים וְגַם
לְאַחֲרָנִים שִׁיחָיו לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זְכָרוֹן עִם שִׁיחָיו
לְאַחֲרָנָה: פ יב אֲנִי קֹהֶלֶת הִיִּיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
דְּרִי עֲלֵמָא. וְלִית כְּלוּם פִּתְגָם חֲדָת בַּעֲלֵמָא דְּהִין תַּחוּת שִׁמְשָׁא: י

אית דיימר אנש חזי דין פתגם חדת הוא. הא
כבר הוה לעלמין ביומי דריא דהו מן קדמת דנא: יא לית דוכרנא לדריא קדמאין. ואף לבתראין דעתידין למחוי,
לא יהי להון דוכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא: יב כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה
לביה לחדא על עותריה, ועבר על גזירת מימרא דה' וכנש סוסון ורתיכין ופרשין וצבר כספא ודהבא סגי לחדא
ואתחתן בעממין נוכראין. מן יד תקף רוגזא דה' עלוהי ושודר לותיה אשמדי מלכא דשידי וטרד יתיה מכורסי

תרגום ללשון הקודש

ונמשכים, שם הם שבים ללכת מצינורי התהום. (ח) כל הדברים שעתידיים להיות בעולם, התייגעו בהם הנביאים
הראשונים ולא יכלו למצוא את סופם, אבל אין לו רשות לאיש לדבר מה שעתידי לבוא אחריו, ולא יכולה עין לראות
כל מה שעתידי להיות בעולם, ולא יכולה אוזן להתמלא מלשמוע את הדברים של כל גרי הארץ. (ט) מה שהיה מלפנים
הוא עתיד להיות אחר כך, ומה שנעשה מלפנים הוא עתיד להעשות עד סוף כל דורות העולם, ואין שום דבר חדש
בעולם הזה תחת השמש. (י) יש דבר שיאמר אדם ראה זה הדבר חדש הוא, הרי כבר היה לעולמים בימי הדורות שהיו
לפנינו. (יא) אין זכרון לדורות הראשונים, וגם לאחרונים שעתידיים להיות לא יחא להם זכרון עם הדורות שיהיו בימי
מלך המשיח. (יב) כאשר היה שלמה המלך יושב על כסא מלכותו, גבה ליבו מאוד על עשרו ועבר על גזירת מאמר ה',
ואסף סוסים ומרכבות ופרשים רבים, וצבר כסף וזהב רב מאוד והתחתן בעמים נוכריים, מיד גברה חמת ה' עליו ושלח

יונה דדהבא

שבו זה העולם וכו', ומשמע קצת דכמו שהלבן
הוא הרוב בעין כן האוקיינוס סובב את העולם
והוא הרוב שבכדור.

אמנם בתוס' בפסחים (צד). וכן בחגיגה (יב).
איתא בשם מדרש דהעולם הוא שליש יבשה
שליש מדבר ושליש ים, ולפי"ז הים אוקיינוס
אינו גדול כ"כ אלא רק כנגד שליש מהעולם
וצ"ל לפי"ז דאף שמקיף את כל העולם מכל
מקום אינו גדול כ"כ אלא כדי הקפה בלבד.

ובתוס' בע"ז (מא. ד"ה ככדור) איתא שהעולם עגול,
כדאיתא בירושלמי (עבודה זרה פ"ג ה"א)
שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה
כל העולם ככדור ואת הים כקערה פ' ים
אוקיינוס שמקיף את כל העולם, ומשמע קצת

מלכותיה ונטל גושפנקיה בִּירוּשָׁלַם: יג וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לְדָרוֹשׁ וְלָתוֹר בְּחִכְמָה עַל

תרגום ללשון הקודש

אליו את אשמדאי¹ מלך השדים, וטרדו מכסא מלכותו ולקח חותמתו מידו² כדי שיהיה מטוטל וגולה בעולם

יונה דדהבא

בעקבות בנית ביהמ"ק שהביאו לו סחורות לרוב
מכל העולם.

וכן איתא בסנהדרין (כא:) דבתחילה "אין כסף לא
נחשב בימי שלמה למאומה" (מלכים א' י, כא)
ולבסוף "ויתן המלך את הכסף בירושלים
כאבנים" (שם כז) ותיצו כאן קודם שנשא את בת
פרעה (אז לא היה נחשב למאומה), כאן אחר שנשא
את בת פרעה (שהתייקר קצת ונחשב כאבנים), והרי
נשא את בת פרעה אחר שבנה את בית המקדש
כדאיתא לעיל, ומשמע דכבר קודם בנית
ביהמ"ק היה כסף לרוב מאוד א"כ עבר על לא
ירבה כסף וזהב.

וכן משמע בדברי הימים (ב' סופ"א) דאחר
שהרבה כסף וסוסים בנה את ביהמ"ק, ואפשר
דלכן נענש בסמוך לבנין ביהמ"ק דכבר היתה
עליו תביעה משום שעבר על דברי התורה.
(אמנם עיין במהרש"א ב"ב טו. דכתב ששלמה נטרד
ממלכותו בסוף ימיו ולכן לא הספיק לכתוב את ספריו
וצ"ע).

ובשבת (נז:) איתא "כל האומר שלמה חטא אינו
אלא טועה" ולכא' הוא דלא כהתרגום והמדרש
הנ"ל.

אולם רש"י כתב כל האומר שלמה חטא בעבודה
זרה, משמע דדוקא בזה לא חטא אך בשאר
הדברים אפשר דחטא וכ"כ מהרש"א שם על פי
רש"י.

ז. כן מבואר בגיטין (שם) דכיון שהיה על
החותמות שם ה' (כדפרש"י שם) והיתה על אצבעו
של שלמה, פחד אשמדאי להזיק לשלמה כי היה

ו. איתא בגיטין (סח.) ששלמה המלך רצה את
השמיר שיבקע את האבנים לבנין ביהמ"ק (כי
אסור להניף עליהם ברזל), ושלח את בניו בן
יהודע שיביא לו את אשמדאי כי הוא ידע היכן
השמיר נמצא ועי"ש כל המעשה, ואחר שבנה
את ביהמ"ק היה שלמה עם אשמדאי לבדו
והביא לו את טבעתו שהיה שם ה' חקוק עליה
וטרדו אשמדאי ממלכותו ומלך הוא תחתיו,
ומבואר שם דשלמה הביא את אשמדאי לצורך
ואח"כ טרדו אשמדאי ממלכותו, ולא כמבואר
כאן בתרגום שבגלל שחטא והרבה כסף, סוסים
ונשים נשלח אשמדאי לטרדו ממלכותו, וכן
כתב במהרש"א (גיטין שם) דהתרגום פירש בענין
אחר את ענין אשמדאי ושלמה, וכן מבואר
בקהלת רבה (פ"ב ס"ג) דבגלל שהרבה נשים
וסוסים וכסף וזהב "אמר הקב"ה ולשמחה מה זו
עושה, מה עטרה זו עושה בידך, רד מכסאי,
באותה שעה ירד מלאך בדמותו של שלמה
וישב על כסאו", ומפורש כהתרגום הנ"ל דבגלל
חטאים אלו נענש בטרוד ממלכותו.

וביעב"ץ (שם) כתב דהטעם שטרדו אשמדאי
(לשיטת הגמ') הוא כיון שנשא את בת פרעה
ועשתה ריקודין וישן עד אחר זמן הקרבת
התמיד כדאיתא במדרש רבה פ' נשא, ומאז חרה
אף ה' בו ובירושלים ולכן נמסר מיד אחר בנין
ביהמ"ק בידי אשמדאי, ולא כמה שנים אח"כ,
כמו שמשמע שם בגמ'.

ואפשר לומר דגם התרגום ס"ל כמשמעות הגמ'
שנענש מיד אחר בנית ביהמ"ק, ולדבריו צ"ל
דהטעם שנמסר ביד אשמדאי אחר בנין ביהמ"ק
דוקא הוא כי משמע דריבוי הכסף והזהב היה

כָּל־אֲשֶׁר גַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם הוּא | עֲנִין רָע נָתַן אֱלֹהִים לְבִנִי
הָאָדָם לְעֲנֹת בּוֹ: יָד רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשָׂו תַּחַת
לְאוֹכְחוֹתֶיהָ. וְהוּא

מחזר על כרכי פלכי וכרכי ארעא דישראל. בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוה שמי שלמה מתקרי מן קדמת דנא, הויתי מלכא על ישראל בירושלם: ג' ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם ה' בזמן דאתגלי לי בגבעון לאלולותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מיניה. ואנא לא תבעית מניה אלהין חכמתא למדע בין טב לביש. וסוכלתנו על כל מה דאתעביד תחת שמשא בעלמא הדין. וחזית כל עובדי בני אנשא חיביא גון ביש דיהב ה' לבני אנשא לאסתגפא ביה: ד חזית ית כל עובדי בני אנשא דאתעבידו תחת שמשא בעלמא הדין, והא כולא הבלו ותבירות רוחא: ט

תרגום ללשון הקודש

להוכיחו, והיה סובב על עיירות המדינות ועיירות ארץ ישראל, בכה וצעק ואמר אני קהלת שהיה שמי שלמה נקרא מלפנים, הייתי מלך על ישראל בירושלים. (יג) ונתתי את ליבי לבקש לימוד מלפני ה', בזמן שנגלה לי בגבעון לבדוק אותי" ולשאל אותי מה אני רוצה ממנו, ואני לא ביקשתי ממנו אלא חכמה לדעת בין טוב לרע, ושכל על כל מה שנעשה תחת השמש בעולם הזה, וראיתי כל מעשי בני האדם החוטאים הם ענין רע, שנתן ה' לבני האדם להתענות בו. (יד) ראיתי את כל מעשי בני האדם שנעשו תחת השמש בעולם הזה, והנה הכל הבל ושברון רוח. (טו) אדם

יונה דהבא

אבל יחזקאל מצאו בקי מכולם שנאמר בן אדם התחיינה העצמות האלה, ויאמר, ה' אלוקים אתה ידעת (יחזקאל פל"ו), ולכא' לפי"ז היה לו למדרש שם למנות גם את שלמה שבדקו הקב"ה ומצאו בקי, שביקש חכמה ולא דברים אחרים.

ונראה לומר דהתם מיירי שבדקם הקב"ה לראות אם מאמינים שיש השגחה, והנסתרות לא נעלמות מעיני הקב"ה, וע"ז אמרו במדרש שאת יחזקאל בדקו הקב"ה ומצאו בקי, אך כאן אצל שלמה הבדיקה לא היתה אם מאמין בקב"ה ובהשגחתו או לא אלא לבדוק אם יבחר בחכמה או בדברים אחרים וע"ז לא נאמר "שבדקו ומצאו בקי" ודו"ק.

(וצ"ע קצת מאדם הראשון ששם בבראשית רבה איתא שהאדם אמר "האשה אשר נתת עימדי", ומשמע שהטענה עליו היתה כי כפר בטובה, ולא על שלא האמין בהשגחה, אמנם עיי' ב'עץ יוסף' שם שפירש שהש"ת ניסחו כי כששאלו 'המן העץ' חשב האדם שהש"ת מסופק בזה ואינו יודע, ולכן אמר האשה אשר נתת עימדי, והיה צריך לומר ה' אתה ידעת וחטאתי לפניך וא"כ הוא כהיסוד הנ"ל לדקא בדיקות על אמונה בהשגחת ה' נכתבו במדרש ולא שאר בדיקות).

עליו שם ה' ורק כשהביא לו את החותמת ולא היה עליו שם ה' יכל להזיקו (מהרש"א).

ח. במלכים (א' ג, ה) כתיב ששאלו ה' "מה אתן לך" ופירש התרגום כאן דהיה זה מבחן לבדוקו, דאם ירצה דברים אחרים חוץ מחכמה לא יקבל כלל חכמה, אך כיון שרצה רק חכמה ולא יותר זכה גם בחכמה וגם בשאר דברים.

והנה בבמדבר רבה (פ"כ ט"ו) איתא "א"ר אבא בר כהנא זה אחד משלושה בני אדם שבדקו הקב"ה ומצאו קרון של מי רגלים, קין חזקיה ובלעם", שהקב"ה שאלם כביכול אינו יודע הכל ולא ענו 'רבונו של עולם הנסתרות והנגלות לפניך גלויות', ולכא' הו"ל למדרש למנות גם את שלמה שבדקו הקב"ה ומצאו צדיק, וי"ל דשלמה באמת בדקו הקב"ה וענה כהוגן, אלא מנו דוקא את אלו שנמצאו עביט של מי רגלים ואלו היו רק שלושה.

אמנם בבראשית רבה (פ"ט י"א) איתא "ארבעה הן שהקיש הקב"ה על קנקן ומצאן קנקנים של מימי רגלים, ואלו הן אדם קין ובלעם וחזקיהו,

הַשֶּׁשֶׁשׁ וְהַנֶּה חֶכֶל הַכֵּל וְרַעוּת רֹחַ: ^{טו} מַעֲשֵׂה לֹא-יֻכַּל לְתַקֵּן
וְחֶסְרוֹן לֹא-יֻכַּל לְהַמְנוֹת: ^{טז} דְּבַרְתִּי אֲנִי עִם-לְבִי לֵאמֹר אֲנִי
הֵנָּה הַגִּדְלָתִי וְהוֹסַפְתִּי חֲכָמָה עַל כָּל-אִשָּׁר-יִהְיֶה לִפְנֵי
עַל-יְרוּשָׁלַם וְלִבִּי רָאָה הִרְבָּה חֲכָמָה וְדַעַת: ^{יז} וְאַתָּנָה לְבִי
לְדַעַת חֲכָמָה וְדַעַת הוֹלֵלָת וּשְׁכָלוֹת יִדְעָתִי שְׁנֵם-זֶה הוּא
רַעֲיוֹן רֹחַ: ^{יח} כִּי בָרַב חֲכָמָה רַב-כֶּעֶם וְיוֹסִיף הָעֵת יוֹסִיף
מִכָּאֻב: ^ב א אֲמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי לִכְהֹנָא אֲנִסְכָּה בְּשִׁמְחָה

גבר דסריבן אורחתיה
בעלמא הדין ומית
בהון ולא הדר
בתיובתא, לית ליה
רשו לאתקנא בתר
מותיה. וגבר חסיר מן
אוריתא ופקודיא
בחויה, בתר מותיה
לית ליה רשו
לאמתנאה עם צדיקא
בגגתא דעדן: ^{טו}
מלילית אנא בהרהור
לבי למימר, אנא הא

אסגית ואוסופית חכמתא על כל חכימא דהוו קדמי בירושלם. ולבי חזא סגיאיות חכמתא ומנדעא: ^{יח} ויהבית לבי
למנדע חכמתא וחולחולתא דמלכותא ומנדעא וסוכלתנו. בחנית למדע דאף דין הוא תבירות רוחא לגבר
דמשתדל למשכח יתהון: ^{יח} ארום גבר דמסגי חכמתא, כד יחוב ולא יתוב בתיובתא מסגי רגז קדם ה'. ודמוסיף
מנדעא וימות בטליותיה, מוסיף כאב לבא לקרוביו: ^ב א אמרית אנא בלבי, איזיל כען הכא ואבחיין בחדוא ואחזי

תרגום ללשון הקודש

שמעוותרים דרכיו בעולם הזה ומת בהם ולא חזר בתשובה ^ט, אין לו רשות לתקן אחר מותו, ואדם חסר מן התורה
והמעוות בחייו, אחר מותו אין לו רשות להמנות עם הצדיקים בגן עדן. ^(טז) דברתי אני במחשבת ליבי לאמר, אני הרי
הרביתי והוספתי חכמה על כל החכמים שהיו לפני בירושלים, וליבי ראה הרבה חכמה ודעת. ^(יז) ונתתי ליבי לדעת
חכמה ומחשבות של המלכות ומדע ושכל, בחנתי לדעת, שאף זה הוא שברון רוח לאדם שמשתדל למצוא אותם.
^(יח) כי אדם שמרבה חכמה כאשר יחטא ולא ישוב בתשובה, מרבה חימה לפני ה', ומי שמוסיף מדע וימות בילדותו
מוסיף כאב לב לקרוביו. ^ב ^(א) אמרתי אני בלבי, אלך כעת ואבחון בשמחה, ואראה בטוב העולם הזה, וכאשר בא עלי

יונה דדהבא

לתקן בעוה"ב, והראיה, דעל המשך הפסוק
'וְחֶסְרוֹן לֹא יֻכַּל לְהַמְנוֹת' פירש התרגום דאם
החסיר תורה ומצוות לא יוכל לימנות לעתיד
לבוא עם הצדיקים, ש"מ דאת כל הפסוק ביאר
על העתיד בעוה"ב, שכל עבירה שעושה כאן
ולא חוזר בתשובה הוי מעוות לא יוכל לתקון.

משא"כ בגמ' ביארו את הקרא על העוה"ז,
דאפילו כאן יש עבירות שאי אפשר לתקן, לכן
פירשו דמיירי דוקא בעבירה כזו שגם תשובה
לא תועיל כגון ממזר, ות"ח שפירש וביטול ק"ש
ותפילה, וכמו כן המשך הקרא 'וְחֶסְרוֹן לֹא יֻכַּל
לְהַמְנוֹת' פירשו (שם) דקאי על מי שנמנו חביריו

^ט. הנה בחגיגה (ט). שנינו במשנה דמי שלא
הביא קרבן בחג עליו הכתוב אומר מעוות לא
יוכל לתקון ואיתא שם דר"ש בן מנסיא אמר
דמעוות לא יוכל לתקון קאי על הבא על הערורה
והוליד ממנה ממזר, ורשב"י אמר זה תלמיד
חכם הפורש מן התורה ובגמ' (ט): אמרו זה
שביטל ק"ש או תפילה, וצ"ע שהתרגום נטה
מכל זה ופירש זה שעבר עבירה ולא חזר
בתשובה, דלכא' שם משמע דזה לא נקרא
מעוות לא יוכל לתקון כי כל עבירה יכול לתקן
ע"י תשובה, ודוקא עבירות הנ"ל גם תשובה לא
מהני, ונראה דלא פליגי כלל, דהתרגום ביאר את
הקרא ד"מעוות לא יוכל לתקון" על העוה"ב,
שאם עבר עבירה בעוה"ז אין באפשרותו כלל

וּרְאָה בְּטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הֶבֶל: ב' לְשֹׁחֵק אֲמַרְתִּי מְהֻלָּל
וּלְשִׁמְחָה מִחַ־זֶּה עָשָׂה: ג' תִּרְתִּי בְלִפִּי לְמִשְׁוֹךְ בֵּינִי אֶת־בְּשָׂרִי
וּלְבִי נִהְגַּ בְּחִכְמָה וּלְאִחִי בְּסִבּוֹת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵיזָה טוֹב
לְבָנִי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסֹּפֶר יָמֵי חַיָּהֶם: ד'
הִגְדַּלְתִּי מַעֲשֵׂי בְּנִיתִי לִי בָתִּים נָטַעְתִּי לִי בְרָמִים: ה' עָשִׂיתִי לִי
וּלְחֹדוֹא מִה הִנָּה אֵית לִגְבֵר דִּיעֲבֹדְנָה: ז' אֲלִילִית בְּלִבִּי לִנְגַדָּא בְּבֵית מִשְׁתֵּיא דְחִמְרָא יֵת בִּשְׂרִי, וּלְבִי דְבֵר
בְּחִכְמָתָא וּלְאַחָדָא בִּשְׁטוּת עוֹלִימָיָא. עַד דְּבַחְנִית וְחִזִּית אִידִין מִנְהוֹן טַב לְבָנִי אֲנִשָּׁא דִּיעֲבֹדוֹן עַד דְּאִנּוּן קִימִין
בְּעֹלְמָא הָדִין תַּחַת שְׁמַיָּא מִנִּין יוֹמֵי חַיָּהוֹן: ח' אֲסִיגְתִּי עוֹבְדִין טָבִין בִּירוּשָׁלַם. בְּנִיתִי לִי בָתִּין, בֵּית מִקְדָּשָׁא לְכַפְרָא
עַל יִשְׂרָאֵל, וּבֵית מִקְרָת מַלְכָּא וְאִדְרוֹן וְאוֹלָם וּבֵית דִּינָא אֲבָנִין פְּסִילָךְ, דְּתַמָּן יִתְבִּין חִכְמָיָא וְדִינִין יֵת דִּינָא. עֲבָדִית
כּוֹרְסִיא דְשֵׁן דְּפִיל לְמוֹתָב מַלְכוּתָא. אֲנַצִּיבִית לִי כְרַמִּין בִּיבְנָה כָּל קַבֵּל כְּרַמִּין דְּעִנְבִין לְמִשְׁתֵּי מִנְהוֹן חִמְרָא אֲנָא

תרגום ללשון הקודש

צער ועינוי אמרתי, הנה גם זה הבל. (ב) לשחוק אמרתי בזמן צער ליצנות הוא, ולשמחה מה הנאה יש לאדם שיעשנה. (ג) תרתי בליבי למשוך בבית המשתה של היין את בשרי, וליבי נהג בחכמה ולאחוז בשטות הנערים, עד אשר בדקתי וראיתי איזה מהם טוב לבני אדם שיעשום, עד שהם קיימים בעולם הזה תחת השמים מספר ימי חייהם. (ד) הרביתי מעשים טובים בירושלים, בניתי לי בתים, בית המקדש לכפר על ישראל, ובית המלך וחדר ואולם ובית דין, אבנים חצובות, ששם יושבים החכמים ודנים את הדין, עשיתי כסא של שן פיל למושב המלכות, נטעתי לי כרמים ביבנה כל כרמים של ענבים לשתות מהם יין אני ורבני הסנהדרין, וגם לנסך יין ושכר על המזבח. (ה) עשיתי לי גינות משקה

יונה דדהבא

כמו ששינינו בסנהדרין (מ) אבל כשלא התחיל דינו כלל אין חשש, משא"כ סתם דיינים אסור להם לשתות שמא יבוא דין של איסור והיתר.

אמנם לקמן (פ"ב פ"י) כתב התרגום שאמר שלמה ש"כל מה ששאלו ממנו רבני סנהדרין לטהר ולטמא לזכות ולחייב, לא מנעתי מהם פתרון הדברים", ומשמע ד'רבני סנהדרין' פסקו לא רק בדיני נפשות כנ"ל אלא גם באיסור והיתר, ובוזה לכא' אסור היה להם לשתות יין שמא יבוא דין לפניהם ונמצא שהם שיכורים, ועוד קשה איך שלמה המלך גופא שתה יין, הא מבואר שם שהיה פוסק לסנהדרין איסור והיתר, והרי שיכור אל יורה, ואפי' שתה רק רביעית יין איתא בעירובין (ד:): שלא יורה וצ"ע.

ובתוס' בתענית (יז) כתב שיין שבתוך המזון אינו משכר, ומותר לאנשי משמר לשתות בתוך הסעודה אף אם יש חשש שפתאום יצטרכו

לדבר מצוה ולא נגמנה עמהם, משמע כנ"ל דקאי על חסרון בעוה"ז.

י. מבואר כאן ששלמה המלך שתה יין עם רבני הסנהדרין, ולכא' הרי איתא בעירובין (סד:) שתה רביעית יין אל יורה, ואיך היו שותים דייני הסנהדרין יין הרי אפשר שיבקשום לדין והיו שיכורים, אמנם בתוס' בסנהדרין (מב) כתב דדוקא בדיני נפשות או בדיני איסור והיתר אסור לו לשתות יין כדכתיב "שתה רביעית יין אל יורה", אך בדיני ממונות אפשר לשתות יין, ואפשר דמיירי הכא בדיני ממונות לכן שתו עם שלמה יין.

ואפשר לומר ד'רבני סנהדרין' מיירי בדיני נפשות שהם ב"ד של שבעים ואחד, ועליהם אמר שלמה ששתו עמו יין, דדוקא סנהדרין שבאים לפניהם דיני נפשות מותר לשתות יין כי כל האיסור הוא ביום שקובעים את דינו למיתה

נְגִזֹת וּפְרִדְסִים וְנִמְעָתִי בָּהֶם עֵץ פֶּלֶפְרִי: ו עֲשִׂיתִי לִי

ורבני סנהדרין, ואף לנסכא חמר
חדת ועתיק על מדבחא: ה עבדי

תרגום ללשון הקודש

ופרדסים² וזרעתי שם כל מיני עשבים, מהם לצורך מאכל ומהם לצורך משקה ומהם לצורך רפואה, וכל מיני עשבי

יונה דדהבא

התרגום שהיו מנסכים יין חדת ועתיק ע"ג
המזבח, דגם יין חדש כשר בדיעבד.

ובהושע (יד, ה) עה"פ "זכרו כיין הלבנון" כתב
התרגום "יהי דוכן טבתהון עליל ולא פסיק
כדוכן יבבות חצוצרתא על חמר עתיק
דמתנסך בבית מקדשא", וצ"ב למה כתב שם רק
"יין ישן שמנסכים על גבי המזבח" ולא כתב
כהתרגום דידן חמר חדת ועתיק, הרי מבואר
בגמ' בדיעבד כשר גם יין חדש.

וצ"ל דהתם מיירי בניסוך יין לכתחילה דהרי
מתפללים שם שיעלה זכרון ישראל לטובה כמו
שעולה בשעת ניסוך היין ע"ג המזבח, ומסתמא
ביין ישן שהוא מעיקר הדין היה עולה זכרונם
לטובה יותר כי זה המצוה לכתחילה, לכן נקט
התרגום את ניסוך היין של עיקר ההלכה שהוא
ביין ישן שמשכר, דכתיב 'הסך נסך שכר',
משא"כ בתרגום דידן דמיירי ביין שהיו מנסכים
בפועל כתב גם יין חדת שאפשר לנסך בדיעבד
ודו"ק.

(ומה שבפרשת שמיני עה"פ "יין ושכר אל תשת" לענין
איסור שתית יין לכהנים בשעת עבודה, כתב התרגום "חמר
ומרוי לא תשת" ושינה כאן את פירוש המילה 'שכר', ולא
תרגם כבכל מקום חמר חדת ועתיק.

נראה דהנה איתא בכריתות (ג:) דדעת ר' יהודה
שאסורים הכהנים לשתות כל משקה משכר
ולאו דוקא יין, רק דיין במיתה ושאר כל
המשכרים באזהרה, ויליף שאר משקים משכרים
מדכתיב יין ושכר, וא"כ מוכח דאין פירושו כאן
כבכל מקום יין ישן אלא כל דבר המשכר, ולכן

לעבוד בביהמ"ק, ולפי"ז אפשר דגם באיסור
הוראה מתוך שכרות, מותר לשתות יין שבתוך
המזון ואח"כ להורות כי יין זה אינו משכר, וא"כ
יין ששתו שלמה ואנשי סנהדרין מיירי ביין
שבתוך המזון, ולא קשה מידי, אמנם במנחת
חינוך (מצוה קנ"ב אות ח') כתב דלא מסתבר דלענין
עבודה בביהמ"ק יהיה חילוק בין יין שלפני
המזון ליין שבתוך המזון, וכן מסתימת הרמב"ם
והשו"ע נראה דסברו דכל אדם ששתה יין אסור
בהוראה ובעבודה, ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתא
איך שתו שלמה ואנשי הסנהדרין יין, וצ"ע.

יא. הנה כתב התרגום דהיו מנסכים חמר חדת
ועתיק ע"ג המזבח, ופירושו 'יין חדש וישן' והוא
תרגום של יין ושכר כמו שתרגם אונקלוס כן
בכמה מקומות (עה"פ "מיין ושכר יזיר" מחמר חדת
ועתיק, וכן עה"פ "יין ושכר לא שתיתם" חמר חדת ועתיק),
וצ"ל דמה שנקרא 'שכר' יין ישן כיון שככל
שמתישן משכר יותר.

והנה בפרשת פנחס כתיב "הסך נסך שכר"
ומשמע דעיקר ניסוך היין הוא ביין שמשכר ולא
ביין חדש ומניין לתרגום שאפשר לנסך גם ביין
חדש, אמנם כן מפורש בגמ' דאיתא בב"ב (צז.)
"אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי
לנסך ע"ג המזבח, למעוטי מאי, אי למעוטי יין
מגיתו והא תני ר' חייא, יין מגיתו לא יביא
(לנסכים) ואם הביא כשר, אלא למעוטי יין קוסס
מזוג וכו'", ופירש רשב"ם דיין ישן הוא לכתחילה
כיון דמשכר ונאמר הסך נסך שכר ויין מגיתו
כשר בדיעבד לנסכים, וזה מה שכתב כאן

בְּרִכּוֹת מַיִם לְהִשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים: לי גנת שקין ופרדסיין, וזרעית תמן כל מיני עשבין. מנהון לצורך מיכלא ומנהון לצורך משתא ומנהון לצורך אסותא, וכל מיני עשבי בוסמין. נציבית בהון אילני סרק וכל אילני בוסמין דאיתאיו לותי טלני ומזיקי מן הנדקא, וכל אילן דעביד פירין. ותחומיה מן שור קרתא דירושלם על כף מיא דשילוח: ו בחנית בית משקיא דמיא אידין חזי לאשקאה אילניא ואידין חזי לאשקאה עשבין. עבדית לי פרקטינין דמיא לאשקאה מנהון

תרגום ללשון הקודש

בשמים, נטעתי בהם אילני סרק וכל אילני בשמים שהביאו אלי שדים ומזיקים מהדודו" וכל אילן שעושה פירות, וגבוליו מחומת העיר של ירושלים עד שפת מי שילוח. (ו) בדקתי בית משקה של מים, איזה ראוי להשקות אילנות

יונה דדהבא

לאיזה עץ שייך ושתל את הכל, ולהנ"ל צ"ל דלא שתל את כל סוגי האילנות בירושלים, אלא ידע להיכן כל גיד הולך מציון שהוא ביהמ"ק (כמבואר שם) ושתל על הגיד שבחוץ לירושלים.

וביומא (לט; כא:) איתא "אמר רב זוטרא בר טוביה למה נקרא שמו יער דכתיב בית יער הלבנון, לומר לך מה יער מלבבל אף ביהמ"ק מלבבל, דאמר רב הושעיא בשעה שבנה שלמה ביהמ"ק, נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות בזמניהם" עיי"ש, ולהנ"ל מיושב היטב, דדוקא פירות של זהב היה יכול שלמה לנטוע בביהמ"ק אך פירות ממש אי אפשר לו ליטע, דבירושלים אין מגדלים פירות ואילנות, (אמנם שם אפשר דמטעם אחר אסור ליטע אילנות רק של זהב דכתיב "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך") ובבן יהוידע כתב דאפש"ל דהוי פירות ממש וצ"ע.

יג. הנה בקהלת רבה (פ"ב, ס"ז) איתא "א"ר אבא בר כהנא ברוחות היה שלמה משתמש ושולח להנדיקי (כוש) ומביאין לו משם מים ומשקין כאן ועושה פירות, אמר לו ר' ינאי בריה דר' שמעון אם אתה אומר כן נמצאת מייגעו, אלא עמד שלמה בחכמתו על משתיתה של ארץ וראה איזה משתיתה מפנה לשם ונטע בה על משתיתה של ארץ וכך היתה עושה פירות".

ולכא' התרגום כאן ס"ל כר' אבא בר כהנא דהיו מביאים לו השדים והרוחות את כל האילנות,

תרגם כאן התרגום 'חמר ומרוי', פירוש יין ומשכר כי כל דבר שמשכר אסור ולא דוקא יין, ודו"ק).

יב. בב"ק (פב:) איתא "עשרה דברים נאמרו בירושלים וכו' ואין עושים בה גינות ופרדסות חוץ מגינות ורדים שהיו מימות נביאים הראשונים", והנה בתרגום כתב ששלמה נטע נטיעות וכרמים וכו' בירושלים ולכא' הוא דלא כהגמ' שאין עושים בה גינות ופרדסות, ונראה לומר דהנה משמע ברמב"ם דעשרה דברים אלו נאמרו רק לפניו מן החומות ולא מקומות הסמוכים לירושלים, דכתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"ז הי"ד) "ירושלים מקודשת משאר העיירות המוקפות שאוכלים קדשים קלים ומע"ש לפניו מחומתה" ואח"כ כתב "ואלו דברים שנאמרו בירושלים וכו'" ש"מ דבירושלים שמקודשת משאר עיירות מיירי ודוקא בה נאמרו עשרה דברים האלו מפני קדושתה המרובה, וכל זה דוקא לפניו מן החומה כמבואר שם, ולכן כתב שם בתרגום שעשה זאת שלמה מחומת ירושלים עד מעין השילוח כלומר מחוץ לירושלים דדוקא בתוך החומה אסור ולא מחוצה לה.

ובמדרש תנחומא (פ' קדושים ס"י) איתא דשלמה המלך שתל את כל סוגי האילנות ואפי' פלפלין שבאים מכוש, כיון שציון היא תשתית כל העולם וכל הגידים של הארץ שמגדלים את כל הפירות מגיעים מציון, וידע שלמה כל גיד וגיד

אפילו חורשא דמרבי ז קניתי עבדים ושפחות ובני בית הנה לי גם מקנה בקר
 קיסין לאסקא: ז
 קניתי עבדין ואמהן

תרגום ללשון הקודש

ואיזה ראוי להשקות עשבים, עשיתי לי בריכות של מים להשקות מהם אפילו יער שמגדל עצים לשריפה. (ז) קניתי עבדים ושפחות מבניהם של חם" ומשאר עמים נכריים, וגזברים שממונים על המזון של ביתי היו לי לפרנס אותי ואת

יונה דדהבא

שיביאו לו את זרעי כל האילנות מהודו וזה אינו טירחא דבפעם אחת מביא ודיו).

ולפי"ז אפש"ל דהתרגום סבר כמ"ד שעמד שלמה בחכמתו על הגידים של הארץ ומה שהשתמש בשדים וברוחות הוא כדי להביא את הזרעים של האילנות, ויותר לא היה צריך את עזרתם, אמנם בפסוק ו' כתב התרגום ששלמה המלך אמר "בדקתי בית משקה של מים איזה ראוי להשקות אילנות ואיזה ראוי להשקות עשבים, עשיתי לי בריכות של מים להשקות מהם אפי' יער שמגדל עצים לשריפה" ומשמע לכא' כהמ"ד הראשון שהיה צריך להשקות כל עץ כפי המים הראויים לו, כי אם שתל על גידי הארץ שמגיעים מציון, א"כ הקרקע בטיבעה מגדלת אותם ואינו צריך מים מיוחדים לגדלם, ויש לדחות דאפי' אם שתל שלמה על הקרקע שבטיבעה יכולה לגדל את הכל מ"מ יש מים שעוזרים לזה יותר ומים שעוזרים לזה יותר, ובחכמתו ידע גם מה צריך העץ בשלימות כדי לגדלו כראוי, אך ודאי שגם בלא זה היה גדל העץ ודו"ק.

יד. מה שהדגיש התרגום שקנה עבדים מבני חם, אף שמכל הגויים יכל שלמה לקנות עבדים, מ"מ הא איתא במדרש (בראשית רבה פ"ו) דמה שיוצאים עבדים בראשי איברים ושן ועין, הוא משום שחם ראה וסיפר לאחיו על ערות אביו, לכן כשהאדון הוציא לעבד שן ועין אין שום סיבה לעבדות, ולפי"ז עיקר דין עבד יליף מבני חם שקללם נח שיהיו עבדים, וכן לשון עבד

דכתב "וכל אילנות בשמים שהביאו אלי שדים ומזיקים מהודו וכל אילן שעושה פירות", ולא שהוא שתל בחכמתו על גידי הארץ שמוליכין להודו ולכוש, אמנם נראה דזה אינו כי בתרגום כתב שהיו מביאים לו השדים אילנות סרק ואילנות בשמים, משמע שאת האילנות עצמם הביאו, ובמדרש איתא שהיו מביאים לו משם מים ומשקין כאן, ועושה פירות כלומר דלא היו מביאים לו פירות כלל אלא רק מים שמשקים בהם את האילנות והפלפלין כדי לגדלם, נמצא שהתרגום הוא שיטה שלישית.

ונראה דהמחלוקת בין שני האמוראים במדרש היא, דהרי פלפלין לא גדלים בא"י רק בארץ כוש, ואיך אפשר לגדל אותם בא"י, אלא ע"כ ע"י שמביאים לא"י את המים המיוחדים שמגדלים את הפלפלין בארץ כוש אף שאין מצד הטבע קליטה בארץ לפלפלין, אך המים האלו יכולים לגדלם כמו שכתב התרגום לקמן (פסוק ו) שיש מים שראויים להשקות אילנות וכו' ואפי' מים מיוחדים לעצי סרק.

אך ר' ינאי ס"ל "דאם אתה אומר כן נמצאת מייגעו" פירוש דא"א לומר שהיו מביאים לו מים דא"כ צריך כל פעם להביא מים כדי לגדל את הפירות, דהרי בלא המים האלו אי אפשר לגדלם כיון שבדרך הטבע הארץ לא קולטת א"כ אתה מטריחו, אלא עמד שלמה על הגידים שמוליכים לכוש ועליהם שתל, וגם בלא מים מיוחדים אפשר לגדל את כל סוגי האילנות כיון שהקרקע קולטת, (רק שהיה צריך שלמה לשלוח את הרוחות

וְצֵאן הָרְבֵּה הָיָה לִי מִכָּל שְׁהָיוּ לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם: הַ כְּנַסְתִּי לִי גַם־כֶּסֶף וְזָהָב וְסִגְלֹת מְלָכִים וְחִמְדֵי נֹת עָשִׂיתִי לִי לְפָרְנָסָא יִתִּי וִית אֲנֹשִׁי בֵּיתִי תֵרִי עֶשֶׂר יִרְחֵי שְׁתָּא, וְחַד לְפָרְנָסוֹתִי בִּירְחָא דְעֵבֹרָא. אִף קִנִּי תוֹרִין וְעַן הוּא לִי יִתִּיר מִכָּל דְּרִיא דְהוּא קְדָמִי בִירוּשָׁלַם: הַ כְּנִשְׁתִּי לִי אֹצְרִין כֶּסֶף וְזָהָב, דְּאִפִּילוּ מִתְקַלִּין וּמוֹזֻנִין דְּקִשּׁוּט עֲבָדִית מִן דָּהָב טַב, וְטַסְבְּרִי מְלָכִין וּפְלִכִין אֲתִיחִיבֵי לִי לְכִרְגָא.

תרגום ללשון הקודש

אנשי ביתי שנים עשר חודשי השנה ואחד לפרנסתי בחודש העיבור, ^{טז} גם מקנה בקר וצאן היה לי יותר מכל הדורות שהיו לפני בירושלים. ^{יז} (ה) כנסתי לי גם כסף וזהב עד שאפילו משקלות ומאזני צדק עשיתי מזהב טוב,

יונה דדהבא

בשנה בכל שלוש שנים, אלא נחלקו אם יש נציב אחד ממונה על כולם או לא דחד ס"ל דלא מסתבר דבשביל שיש נציב נוסף פעם בשלוש שנים בשביל חודש העיבור יכתבוהו בפסוק מיוחד "ונציב אחד אשר בארץ", לכן ס"ל דלא קאי על נציב זה אלא על הנציב שממונה על כולם שהוא נמצא בכל שנה כל השנה.

ואידך מ"ד סבר דאפשר דלא היה כלל ממונה על כולם, (וגם אם היה, א"א לקוראו בשם נציב דסו"ס אינו מפרנס בפועל רק ממונה על כולם) ולכן פירש ד"נציב אחד" הוא הנציב הנוסף לחודש העיבור, נמצא דדברי התרגום לא באו כלל למחלוקת דכו"ע סברו דהיה נציב נוסף לחודש העיבור, ודו"ק.

טז. בקהלת רבה (כאן) איתא "גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלים וכי מה היה לפניו בירושלים לא דוד אביו היה?" ופירשו המפרשים דמשום כבודו של אביו לא כתב הפסוק להדיא שגדל ממנו, אמנם בתרגום כאן פירש באופן אחר, ד'מכל שהיה לפני בירושלים' פירוש מכל הדורות שהיו גרים לפניו בירושלים, כי הרי לפני דוד היה בירושלים את היבוסים וכדו', ומכולם גדל שלמה בעושר ובצאן ובקר.

כנעני מורה, עבד מבני כנען בנו של חם ושפיר הדגיש התרגום עבדותם של בני חם.

טז. הנה בסנהדרין (יב) נחלקו רב יהודה ורב נחמן בענין הנציבים שמינה שלמה על פרנסת ביתו, חד אמר דמה שכתוב בפסוק (מלכים א' ד, יט) "ונציב אחד אשר בארץ" מיירי שהיה אחד ממונה על כולם, כלומר דהיו שנים עשר נציבים בשנה לכל חודש נציב אחד, וחוצ' מהם היה נציב ממונה על כולם, וחד אמר ד'נציב אחד' הוא כנגד חודש העיבור, ולפי"ז התרגום כאן ס"ל כמאן דס"ל דהנציב הנוסף הוא כנגד חודש העיבור.

ולכאז' קשה הרי בתוס' במגילה (כא:) כתב דהתרגום על כתובים נכתב ע"י התנאים, וא"כ מה נחלקו האמוראים אם מפורש בתרגום דהוא כנגד חודש העיבור, ואפשר דכמו שלא ידעו האמוראים את כל הברייטות כך לא ידעו את כל התרגומים דמסתבר דהתרגום לא גרע מברייטא.

ואפשר עוד לומר, דנראה דלא נחלקו רב יהודה ורב נחמן שהיה נציב נוסף לחודש העיבור, דלכאז' זה פשיטא שהיה נציב מיוחד לזה, דכי מפני שיעלה בחלק אחד הנציבים לפרנס את בית שלמה בחודש אדר יצטרך לפרנסו פעמיים

שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנָנוֹת בְּנֵי הָאָדָם שָׁדָה וְשָׁדוֹת: ט וְנִדְלָתִי
וְהוֹסַפְתִּי מִכָּל שְׁחִיָּה לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם אֶף חֲכָמְתִּי עֲמָדָה לִי: י
וְכָל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אֶצְלָתִי מֵהֶם לֹא מִנְעָתִי אֶת-לִבִּי
מִכָּל-שְׂמִיחָה כִּי-לִבִּי שְׂמִיחַ מִכָּל-עֲמָלִי וְזֶה-הִיָּה חֲלָקִי
מִכָּל-עֲמָלִי: יא וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל-מַעֲשֵׂי שְׁעָשׂוֹ יָדַי וּבְעֲמָל
שְׁעַמְלָתִי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הֵכֵל הָבֵל וְרַעְיוֹת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת
הַשָּׁמַשׁ: יב וּפְנִיתִי אֲנִי לְרֵאוֹת חֲכָמָה וְהוֹלָלוֹת וְסִבְלוֹת כִּי |
מָה הָאָדָם שִׁיבּוֹא אַחֲרָי הַמֶּלֶךְ אֶת אֲשֶׁר-כָּבֵר עֲשׂוֹהוֹ: יג

עבדית בבית
מקדש זיני זמרא
לזמרא בהון ליואי
על קורבניא,
וקתרוסין ואבובין
לזמרא בהון זמריא
וזמריא בבית
משתיא דחמרא.
ותפנוקי בני אנשא
ודימוסיא ובי בנאון.
מרזובין דשרין מיא
פשוירי ומרזובין
דשרין מיא חמימי: ט
ואסגיתי טובא

ואוספית עותרא מן כל דריא דהוו קדמי בירושלם. ברם חכמתי קמת לי והיא סיעא יתי: י וכל מה דבעו מני רבני
סנהדרין לדכאה ולסאבא לזכאה ולחיבא, לא כליתי מנהון פשר מליא ולא מנעית ית לבי מן כל חדות אוריתא.
ארום הוה לי פנאי דלבי בדח בחכמתא דאתיהבית לי מן קדם ה' יתיר מן כל אנשא, וחדית בה יתיר מכל טרחותי.
ודין הוה חולקי טב דאזדמן לי לקבלא עלוהי אגר שלים לעלמא דאתי מכל טרחותי: יא ואסתכלית אנא בכל
עובדי דעבדו ידי ובטרחותי דטרחתי למעבד, והא כלא הבלו ותבירות רוחא. ולית מותר בהון תחות שמשא
בעלמא הדין, אלהין אית לי אגר שלים על עובדי טביא לעלמא דאתי: יב ואסתכלית אנא למחזי חכמתא
וחולחולתא דמלכותא וסוכלתנו. ארום מה הנאה אית לגבר לצלאה בתר גזירת מלכא ובתר פורענותא, הא כבר

תרגום ללשון הקודש

ואוצרות מלכים ומדינות ניתנו לי למס, עשיתי בבית המקדש כלי שירה לשורר בהם לויים על הקרבנות "קתרוסים
ואבובים לשורר בהם שרים ושרות בבית משתה היין, ותענוגות בני אדם מרחצאות ובריכות, צנורות שזורקים מים
פושרים, וצנורות שזורקים מים חמים. (ט) והרביתי טובה והוספתי עושר מכל הדורות שהיו לפני בירושלים, אף
חכמתי עמדה לי והיא עזרה לי. (י) וכל מה ששאלו ממני רבני הסנהדרין לטהר ולטמא לזכות ולחייב לא מנעתי מהם
פתרון הדברים, ולא מנעתי את ליבי מכל שמחת התורה, כי היה לי פנאי כי ליבי שמח בחכמה שניתנה לי מלפני ה'
יותר מכל האנשים, ושמחתי בה יותר מכל עמלי, וזה היה חלקי טוב שהזדמן לי לקבל עליו שכר שלם לעולם הבא
מכל עמלי. (יא) והסתכלתי אני, בכל מעשי שעשו ידי ובעמלי אשר עמלתי לעשות, והנה הכל הבל ושברון רוח, ואין
יתרון בהם תחת השמש בעולם הזה, רק יש לי שכר שלם על מעשי הטובים לעולם הבא. (יב) והסתכלתי אני, לראות
חכמה ומוחשבות של המלכות ועדת, כי מה הנאה יש לאדם להתפלל אחר גזירת המלך" ואחר הפורענות, הנה כבר

יונה דדהבא

דיחיד אינו נענה אחר גזר דין, וציבור נענים
כדכתיב "כה' אלוקינו בכל קראינו אליו".

והנה שם (טז) איתא "כמאן מצליגן האידנא
אקצירי ואמרעיי, (חולים, ות"ח שהם תשושי כח) כר'
יוסי, דס"ל אדם גידון בכל יום" ולכן אפשר
להתפלל היום שמחר ישתנה לטובה גזר דינם,
"ואיבעית אימא לעולם כרבנן, וכדר' יצחק,

יז. בגיטין (סח) איתא "עשיתי לי שרים ושרות
אלו מיני זמר", ופירש המהרש"א דשרים הם
מלשון שיר, והיו משוררים וזכרים והיו משוררים
נקיבות, וכתב דזה מה שכתב התרגום ששלמה
עשה שרים על הקרבן, ושרות בסעודות ובבית
משתה היין.

יח. משמע כאן דיחיד אחר גזר דין אינו יכול
להתפלל ולשנות הגזירה, וכן איתא בר"ה (יז)

וְרָאִיתִי אֲנִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן־הַסִּכָּלוֹת כִּי־תֵרוֹן הָאֱדוֹר
 מִן־הַחֲשָׁךְ: יד הַחֲכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַפְּסִיל בַּחֲשָׁךְ הוֹלֵךְ
 וַיִּדְעָתִי גַם־אֲנִי שֶׁמִּקְרָה אַחֵר יִקְרָה אֶת־כָּל־סוֹ: טו וְאִמְרָתִי
 אֲנִי בְּלִבִּי כִּמְקָרָה הַפְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרָנִי וְלִמָּה חֲכָמָתִי אֲנִי
 דַּעֲתִיד לִמְהוּי בִּסּוּפָא וּמִצְלִי וּמִבְטִיל גְּזִירָתָא בִּישְׁתָּא מִן עֲלָמָא, וּשְׂטִיָּא בַּחֲשׂוֹכָא אִזִּיל. וַיִּדְעָתִי אֲפֹא אֲנִי דָא לֹא
 מִצְלִי חֲכִימָא וּמִבְטִיל גְּזִירָתָא בִּישְׁתָּא מִן עֲלָמָא, כִּד תְּהִי פּוֹרְעֵנוּתָא בַּעֲלָמָא, אַרְעוֹן חַד יֵאֲרַע יֵת כּוֹלְהוֹן: טז וְאִמְרָתִי
 אֲנִי בְּלִבִּי, כְּאֲרַעוֹן שְׂאוּל בֶּר קִיש מַלְכָּא דְסֻטָּא בִּסְטִיּוּתִיהָ וְלֹא נִטְר תַּפְקִידָתָא דַּתַּפְקִידָּא עַל עַמְלָק וְאַתְנַטִּילָת

תרגום ללשון הקודש

נגזר עליו ונעשה לו. (יג) וראיתי אני ברוח נבואה, שיש מותר לחכמה מן הסכלות יותר כיתרון אור היום מחושך הלילה. (יד) החכם מסתכל בראש מה עתיד להיות בסוף, ומתפלל ומבטל את הגזירה רעה מהעולם, והשוטה בחושך הולך, וידעתי גם אני, שאם לא מתפלל החכם ומבטל את הגזירה הרעה מהעולם, כאשר תהיה הפורענות בעולם, מקרה אחד יקרה את כולם. (טו) ואמרתי אני בליבי, כמקרה שאול בן קיש המלך שסטה ולא שמר את המצוה שהצטווה על עמלק ונלקחה ממנו המלכות ט, אף אני כך יקרני, ולמה זה חכמתי אני יותר ממנו, ודיברתי אני בליבי

יונה דהבא

יט. הגה ביומא (כב): איתא "אמר רב הונא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה, שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתיים ולא עלתה לו", ופירש"י דשאול נכשל באחת ועלתה לו לרעה ודוד נכשל בשתיים ולא עלתה לו לרעה.

ופירשו בגמ' 'שאול באחת מאי היא מעשה דאג' שחמל עליו ולא הרגו, והקשו 'והא איכא מעשה דגוב עיר הכהנים', ותירצו, 'על מעשה אגג כתיב נחמתי כי המלכתי את שאול', ומשמע בגמ' דמה שנלקחה ממנו המלכות היה על מעשה אגג וזה היה עיקר עונשו, וכמו שכתב התרגום כאן שבגלל שלא שמר מצות ה' להכרית את אגג ואת עמלק נלקחה ממנו המלכות.

ובמהר"ץ חיות הקשה דבדברי הימים (א' י, יג) כתיב "וימות שאול במעלו אשר מעל בה", על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש" ומשמע דנענש שאול על שדרש באוב ולא משום מעשה אגג ועמלק, ותירץ המהרצ"ח

דאמר יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין".

והנה התרגום דהכא ודאי לא סבר כר' יצחק דהרי כתב שיחיד אין לו הנאה בתפילתו אחר גזר דין, ופירש זאת התרגום בדברי שלמה המלך שאמר "כי מה האדם שיבוא אחר המלך" כלומר דשלמה המלך ס"ל דיחיד אחר גזר דין לא יכול לשנות הגזירה, א"כ כמאן מצלינן האידנא על החולים, על כרחך כר' יוסי שאדם נידון בכל יום.

והרי המקור לדברי ר' יוסי שאדם נידון בכל יום, הוא כדאמרו שם בגמ' "אלא א"ר חסדא טעמיה דר' יוסי מהכא לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו" כלומר בתפילת שלמה המלך (מלכים א' ח, נט) בעמודו בבית המקדש, ולפ"ז שלמה המלך לשיטתו דכיון שיחיד אינו יכול לשנות הגזירה לכן ס"ל דאדם נידון בכל יום, ואפשר כל יום לשנות את גזירת מחר ודו"ק.

אז יתגר ודברתי בלבי שנים זה הכל: טז כי אין זכרון לחכם
 עם הכסיל לעולם בשפכר הימים הבאים הכל נשפח ואיך
 ימות החכם עם הכסיל: יז ושנאתי את החיים כי רע עלי
 המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הכל ורעות רוח: יח
 ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאני חנו
 טז ארום לית

מניה מלכותא, אף
 אנא יערענני.
 ולמא דין חכימית
 אנא בכין יתיר
 מניה. ומלילית
 אנא בלבי דאף דין
 הבלו, ולית אלהין
 גזירת מימרא דה':
 טז ארום לית

דוכרנא לחכימא עם שטיא לעלמא דאתי. ובתר דימות גוברא, מה דהוה כבר ביומוהי, כד ייתון יומיא דעתידין
 למאוי בתרוהי כלא אשתכח. ואיכדין יימרון בני אנשא דהוי סופא דצדיקיא כסופא דחיביא: יז ושניתי אנא ית כל
 חיינ בישין, ארום ביש עלי עובדא בישא דאתעביד על בני אנשא תחות שמשא בעלמא הדין. ארום כלא הבלו
 ותבירות רוחא: יח ושניתי אנא ית כל טרחותי דטרחית תחות שמשא בעלמא הדין, בגין דאשבקניה לרחבעם ברי

תרגום ללשון הקודש

שאף זה הכל ואין רק גזירת דברי ה'. (טז) כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם הבא, ואחר שימות האדם, מה שהיה
 כבר בימיו, כאשר יבואו הימים שעתידיים להיות אחריו הכל נשכח, ואיך יאמרו בני האדם שיהיה סוף הצדיקים כסוף
 החוטאים. (יז) ושנאתי אני את כל החיים הרעים, כי רע עלי המעשה הרע שנעשה על בני האדם תחת השמש בעולם
 הזה, כי הכל הכל ושברון רוח. (יח) ושנאתי אני את כל עמלי שעמלתי תחת השמש בעולם הזה, כדי שאניחנו

יונה דדהבא

ומשמע דכדי להמליך את דוד א"א להשאיר את
 שאול בעולם, דכיון דעלה למלכות אין מורידים
 אותו רק ע"י מיתה, א"כ כשעבר את דבר ה'
 במעשה דאגג ונגזר עליו שתבטל מלכותו, על
 כרחק דנגזרה עליו גם גזירת מיתה, וזה מה
 שכתב רש"י "עלתה לו לרעה לקונסו מיתה כדי
 לבטל מלכותו", כלומר דעונש המיתה היה
 משום חטא דרישתו באוב, אך כדי ליקח ממנו
 המלכות היה צריך לקונסו מיתה, אמנם אם לא
 היה מגיע לו מיתה כלל לא היה גם מתקיים
 הקנס, ולכן דקדק רש"י לכתוב לקונסו מיתה
 כדי לבטל מלכותו דאין זה עונש מיתה רק קנס
 ודו"ק.

ובמהרש"א (יומא שם) הקשה, דבקרא מבואר
 דכבר קודם מעשה אגג ועמלק נגזר על שאול
 שתבטל מלכותו, כדכתיב בשמואל (א' יג, יג)
 "ויאמר שמואל לא שמרת את מצות ה' אלוֹקִיךָ
 אשר ציווך כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל
 ישראל עד עולם, ועתה ממלכתך לא תקום",
 ומשמע דכבר לפני כן במעשה שאמר לו (י, ה)

שמה שנלכחה ממנו המלכות היה על מעשה
 אגג כדאיתא בגמ' ובתרגום אף מה שנענש
 מיתה במלחמה עם הפלשתים הוא מפני ששאל
 באוב וכמו שמדוקדק בפסוק "וימת שאול
 במעלו".

אמנם ברש"י שם ביומא כתב "שאול באחת
 ועלתה לו, שהרי מצינו שאול נכשל באחת
 ועלתה לו לרעה לקונסו מיתה לבטל מלכותו",
 ומשמע שהעונש דשאול דעליו מיירי בגמ' הוא
 עונש המיתה ולא עונש לקיחת המלכות, ולא
 כמו שפירש המהר"ץ חיות, אמנם נראה דלא
 קשיא דהנה בתענית (ה:) איתא דכשהגיע זמנו
 של דוד למלוך אמר הקב"ה, "לימות שאול אי
 אפשר, כי שמואל לא מניח (כי התפלל שלא יבטלו
 מעשי ידי בחייו) לימות שמואל אי אפשר, דכיון
 דעדיין צעיר הוא יאמרו הבריות שח"ו היתה
 בידו עבירה ולכן מת, לא לימות שאול ולא
 לימות שמואל אי אפשר, דכבר הגיעה מלכות
 דוד, אלא אקפיץ זקנה על שמואל וימות ואח"כ
 ימות שאול".

לְאָדָם שִׁיחִיָּה אַחֲרֵי: יט וּמִי יוֹדֵעַ הַחֲכָם יִהְיֶה אִם סָכָל
וַיִּשְׁלַט בְּכָל־עַמְּלֵי שְׁעֵמֶלְתִּי וַיִּשְׁחַכְמֵתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה
הַבֵּל: כ וְסִבּוֹתַי אֲנִי לִי־אֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הָעַמָּל שְׁעֵמֶלְתִּי
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: כא כִּי־יֵשׁ אָדָם שְׁעֵמָלוֹ בְּחִכְמָה וּבְדַעַת
בַּעֲלָמָה הָדִין, וּבְכָל מַה דַּאת־קִנְיַת בְּחִכְמָתִי תַּחֲוֹת שִׁמְשָׁא בַּעֲלָמָה הָדִין. וְתַהֲיִית בְּלִבִּי וְתִבִּית לְמִימָר אֶף דִּין הַבֵּל:
כ וְחֹזְרִית אֲנִי לִי־אֵשׁ יֵת לִבִּי עַל כָּל טוֹרָחָא דְטַרְחִית לְמַקְנִי וְדַחֲכִימִית לְתַקְנָא תַּחֲוֹת שִׁמְשָׁא בַּעֲלָמָה הָדִין: כא

תרגום ללשון הקודש

לרחבעם בני שיבוא אחרי, ויבוא ירבעם עבדו, ויחזק מידיו (את) עשרת השבטים ויירש חצי המלכות. (יט) ומי יודע החכם יהא או טיפש המלך שעתיד להיות אחרי, וישלוט בכל עמלי שעמלתי בעולם הזה, ובכל מה שתיקנתי בחכמתי תחת השמש בעולם הזה, ותמהתי בליבי ושבתי לומר גם זה הבל. (כ) וחזרתי אני לייאש את ליבי, על כל העמל שעמלתי לקנות ושחכמתי לתקן תחת השמש בעולם הזה. (כא) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובצדקה, וימות

יונה דדהבא

למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש, וכן בשמואל שם (יג, יג) כתב שעל מצוה קלה של נביא נענש ומשמע דלא כמו שפירש המהרש"א דלא נענש על "שבעת ימים תוחל" רק הוזכר שבפעם אחרת יענש.

ולפי"ז תחזור קושיית המהרש"א דבגמ' (ביומא) מפורש שנענש בביטול מלכותו משום מעשה עמלק, ובפסוק מפורש דנענש על מעשה המתנת שבעה ימים.

ונראה ליישב דמה שנענש שאול כשלא המתין שבעת ימים, לא בביטול המלכות שלו אלא בביטול המלכות מזרעו, וכמו דמשמע בקרא "ולבלתי סור מן המצווה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל", כלומר דאם לא יסור יהיו הוא ובניו מלכים כי כשפוסק הקב"ה גדולה פוסק לו ולזרעו עם עולם, וכשלא ישמע אפי' למצוה קלה של נביא יענש שלא יהא המלכות לבניו כל הימים, ומה שנפסקה משאול המלכות ונקנס עליו שימות קודם זמנו הוא בגלל שלא שמע במעשה אגג ועמלק.

"שבעת ימים תוחל עד בואי אליך" ולא המתין נגזר עליו לאבד מלכותו.

ותירץ המהרש"א "דשמואל אמר לו כן שאם לא תקיים עוד מצות ה' לא תקום ממלכתך, אבל לא היה חטא זה של העלאת העולה כדאי שינטל ממנו המלכות, משא"כ במעשה דאגג שהקב"ה אמר לשמואל "נחמתי כי המלכתי את שאול" אז נענש, ולפי"ז מה שאמר שמואל לשאול אחר שלא המתין שבעת ימים "נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלוקיך, ועתה ממלכתך לא תקום", פירוש כי בפעם הבאה שלא תשמע יטול ה' את מלכותך ממך.

אמנם ברש"י בפרשת המלך (שופטים פ"ז) כתב "ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל" אפי' מצוה קלה של נביא, "למען יאריך ימים על ממלכתו", מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולה וכתוב "ויוחל שבעת ימים" ולא שמר בהטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת, ועתה ממלכתך לא תקום, הא

וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שְׁלֹא עָמַל-בּוֹ יִתְּנֵנוּ חֵלְקוֹ גַּם-זֶה הֶבֶל וְרַעָה
 רַבָּה: כִּבְּכִי מֵהָ-הוּהָ לְאָדָם בְּכָל-עָמְלוֹ וּבְרַעְיוֹן לְבָבוֹ שֶׁהוּא עָמַל
 תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: כִּגְ כִּי כָל-יָמָיו מִכְאוּבִים וְכַעַס עֲנִינוֹ גַּם-בְּלִילִיָּה
 לֹא-שָׁכַב לְבּוֹ גַּם-זֶה הֶבֶל הוּא: כִּד אֵין טוֹב בְּאָדָם שִׁיאֲכַל
 וְשָׁתָה וְחָרָא אֶת-נַפְשׁוֹ טוֹב בְּעָמְלוֹ גַּם-זֶה רָאִיתִי אָנִי כִי מִיד

ארום אית גבר
 ד ט ו ר ח י ה
 ב ח כ מ ת א
 ו ב ס ו כ ל ת נ ו
 ו ב צ ד ק ו , ו י מ ו ת
 ב ל א ו ל ד . ו ל ג ב ר
 ד ל א ט ר ח ב י ה
 י ת נ נ י ה ל מ ה ו י
 ח ו ל ק י ה , א פ ד ין

הבלו ובשטא רבתא: כג ארום מה הנאה אית ליה לגבר בכל טורחיה ובתבירות לביה, דהוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין: כג ארום כל יומוהי כאיבן ותקיף רוגזיה גוניה. אף בליליא לא דמיך מן הרהורי לביה, אף דין הבלו הוא: כד לית דשפיר באנשא אלהין דייכול וישתי ויחזי ית נפשיה טב קדם בני אנשא למעבד ית פקודיא דה' למחך

תרגום ללשון הקודש

בלא בן, ולאדם שלא עמל בו יתננו להיות חלקו גם זה הבל ורעה רבה. (כב) כי מה הנאה יש לו לאדם בכל עמלו ובשברו ליבו, שהוא עמל תחת השמש בעולם הזה. (כג) כי כל ימיו מכאובים וחרמת כעס ענינו, גם בלילה לא שוכב ממשכבות ליבו, גם זה הבל הוא. (כד) אין טוב באדם רק שיאכל וישתה ויראה את נפשו טובה לפני בני האדם לעשות את מצוות ה' ללכת בדרכים שטובים לפניו כדי שייטיב לו מעמלו, גם זה ראיתי אני, אדם שמצליח בעולם הזה מידו

יונה דדהבא

ומצאתי בתוספות ישנים ביומא (שם) שהקשה כקושיית המהרש"א דבפסוק משמע שנענש כבר קודם מעשה אגג, ותיירץ הפוך מהנ"ל דבמעשה דהמתנת שבעה ימים העביר הקב"ה את המלכות ממנו אך לא מבניו, ובמעשה דאגג העביר המלכות גם מבניו, ונראה דיש כאן ט"ס וצריך לגרוס להיפך מכח כל הדקדוקים הנ"ל מלשונות הקראי, והגמ' בתענית כמו שנתבאר (וכן כתב השפת אמת ע"ש).

וכן משמע בגמ' ביומא שנענש שאול עצמו בגלל מעשה דאגג, דאמרו שם 'שאול באחת ועלתה לו' כלומר שנענש הוא עצמו באיבוד המלכות, ואם מיירי בעונש לבניו, מה העונש בשבילו ומה אכפת לו שבניו לא יהיו מלכים, וצ"ע בזה עוד.

ומה שאמרו ביומא (כב:) ששאול באחת ועלתה לו זה מעשה דאגג, צ"ע אם הכוונה לזה שהשאיר את אגג חי, או גם מה שחמל על מיטב הצאן והבקר וכו' דבתרגום כאן כתב 'מעשה

וכן מדוקדק בקראי, דבמעשה דהמתנת שבעת ימים כתיב "כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם", ופרש"י שכשפוסקין גדולה לאדם פוסקים לו ולדורותיו, ועתה ממלכתך לא תקום' כי כשנכשל נפסקה מבניו המלכות וזה "לא תקום" פירוש לעולם, אמנם במעשה אגג אמר לו הקב"ה לשמואל נחמתי כי המלכתי את שאול ומשמע דעל שאול גופא הגזירה.

ולפ"ז מבואר למה דוקא כאן הצטער שמואל מאוד על זה והתפלל שלא יבטלו מעשי ידי בחייו כדאיתא בתענית שם מה שלא הצטער במעשה של המתנת שבעת ימים, כיון דכאן בטלו מעשי ידי כי שאול עצמו הוסר ממלכותו, ואילו מעשי משה ואהרן (כלומר יהושע) לא בטלו, אמנם במעשה הקודם שהתבטלה ממנו הגדולה לדורות אין זה מעשי ידי שמואל כיון שזה ההנהגה, שכשפוסקין גדולה פוסקין לדורות, לכן לא הצטער על זה שמואל כ"כ שבטלו מעשי ידי ודו"ק.

הָאֱלֹהִים הִיא: כה כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יִחְיֶה חַיּוֹן מִמֶּנִּי: כו כִּי
 לְאָדָם שְׂמוֹב לְפָנָיו נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחֹטָא נָתַן
 עֵינָן לְאֶסְפָּה וְלִכְנוֹס לְתֵת לְטוֹב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֵבֵל
 וְרַעוּת רֹחַ: ג א לְכָל זָמַן וְעַת לְכָל־חֶפֶץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם: פ ב
 עַת לְלֹדֶת וְעַת לָמוּת וְעַת לְשַׁעַת וְעַת לְעֶקֶר נְטוּעַ: ג עַת

רבא דעתיד למיתי, בר מיני: כו ארום לאנש דתקנן עובדוהי קדם ה' יהב חכמתא ומנדעא בעלמא הדין וחורא עס צדיקיא לעלמא דאתי. ולגוברא חיבא יהב גון ביש למכנש ממון ולמצבר קנין סגי למדוהי מתנסיב מניה ולמדוהי מתיהיב לגבר דשפיר קדם ה'. אף דין הבלו הוא לחיבא ותבירות רוחא: ג א לכל גבר ייתי זמנא. ועידנא לכל עסקא תחת שמיא: ב עידן בחיר למילד בנין ובנן ועידן בחיר לקטלא בנין מסרבין ומרגזין לקטלותהון באבנא על מימר דינא. עידן בחיר למנצב אילן ועידן בחיר לשרשא אילן נציב: ג עידן בחיר לקטלא בחרבא ועידן בחיר לאסאה

תרגום ללשון הקודש

של ה' הוא שנגזר להיות עליו. (כה) כי מי הוא שיעסוק בדברי התורה, ומי הוא האדם שיש לו חשש מיום הדין הגדול שעתיד לבוא? חוץ ממני. (כו) כי לאיש שמתוקנים מעשיו לפני ה', נתן חכמה ודעת בעולם הזה, ושמחה עם הצדיקים לעולם הבא^{כז}, ולאדם חוטא נתן ענין רע לאסוף ממון ולכנוס מקנה רב, להיות ניקח ממנו ולהיות ניתן לאדם שטוב לפני ה', גם זה הבל הוא לחוטא ושברון רוח. ג (א) לכל אדם יבוא זמנו, ועיתו לכל חפץ תחת השמים. (ב) עת מובחר ללדת בנים ובנות, ועת מובחר להרוג בנים מורדים ומכעיסים להורגם באבנים על מאמר הדיינים, עת מובחר לטעת אילן, ועת מובחר לעקור אילן נטוע. (ג) עת מובחר להרוג במלחמה, ועת מובחר לרפא נוטה למות, עת מובחר לשבור

יונה דדהבא

שכתב כאן התרגום ששלמה אמר 'מי הוא האדם שיש לו חשש מיום הדין הגדול יותר ממני' כיון שחשש שיאבד את חלקו לעולם הבא כמו שרצו לעשות לו אנשי כנסה^ג ודו"ק.

עמלק' ולא כלשון הגמ' 'מעשה אגג', ואולי אין בזה הבדל ונקרא כל המעשה מעשה אגג משום שאיתו היה המעשה שהרגו אח"כ שמואל וכן משמע קצת בגמ' ודו"ק.

כא. לכאו' מבואר כאן בתרגום דאין בעוה"ב חכמה ודעת כמו בעולם בזה רק שמחה, אמנם ברמב"ם (תשובה פ"ה ה"ב) כתב דבעוה"ב צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם כלומר עטרת החכמה והדעת שהשיגו בעוה"ז ושבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהם, והיא העטרה שלהם עיי"ש. וצ"ל דכוונת התרגום דבעולם הזה יש לצדיקים רק דעה וחכמה, ושמחה אין בעוה"ז כי כולו צער ויגיעה, אך בעוה"ב יהא להם שמחה יחד עם החכמה והידיעה בתורה.

כ. בסנהדרין (קד:) איתא דאנשי כנסת הגדולה מנו את המלכים וההדיוטות שאין להם חלק לעוה"ב, וביקשו למנות עוד אחד את שלמה, ובאה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם ולא השיגוהו עליה, באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השיגוהו עליה, יצתה בת קול ואמרה להם וכו" ולא חזרו בהם עד שאמרה להם הבת קול "מי שיש לו חלק ומי שאין לו, הדבר תלוי בי" (רש"י), והטעם שרצו למנותו בכלל המלכים שאין להם חלק, פירש המהרש"א משום שמצינו שנשוי היטו את לבבו ללכת אחרי אלוהים אחרים, ובזה אפשר לבאר מה

לְהַרְוֹג וְעַת לְרַפּוֹא וְעַת לְפָרוֹץ וְעַת לְבָנוֹת: ד' עַת לְבָבוֹת וְעַת
לְשִׁחּוֹק עַת סִפּוֹר וְעַת רִקְוֹד: ה' עַת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעַת כְּנוֹס
אֲבָנִים עַת לְחַבֹּק וְעַת לְרַחֵק מִחֶבֶק: ו' עַת לְבַקֵּשׁ וְעַת לְאַבֵּד

שכיב מרע. עידן בחיר
לפרכא בנינא, ועידן
בחיר למבני חורבנא:
ד' עידן בחיר למבכי
על שכיבא ועידן
בחיר למחדי בחוכא.

עידן בחיר למספד על קטילא, ועידן בחיר לטפוא בהלולא: ה' עידן בחיר לפקחא דגור אבנין ועידן בחיר למצבר
אבנין לבנינא. עידן בחיר לגפפא אתתא. ועידן בחיר לרחקא מגפפא, בשבעת יומי אבלא: ו' עידן בחיר למתבע

תרגום ללשון הקודש

בנין, ועת מובחר לבנות חרבות. (ד) עת מובחר לבכות על מת, ועת מובחר לשמוח בשחוק, ועת מובחר לספור על
הרוג, ועת מובחר לרקוד בנישואין. (ה) עת מובחר להשליך גל אבנים, ועת מובחר לכנוס אבנים לבנין, ועת מובחר
לחבק אשה, ועת מובחר לרחק מחבק בשבעת ימי אבילות. ²² (ו) עת מובחר לבקש נכסים, ועת מובחר לאבד נכסים,

יונה דדהבא

ולפי"ז עדיין צ"ב אמאי נקט איסור חיבוק
באבילות, הו"ל למינקט בנידה דשם הוא איסור
מדאורייתא, דחיבוק שהוא בדרך חיבה אסור
מעיקר הדין כמו שכתב הרמב"ם (איסורי ביאה
פכ"א ה"א).

ואף שהרמב"ן חלק עליו (בהשגות למצוות ל"ט שג"ג)
דבגגיעה לבד אין איסור כלל רק משום 'לך לך
אמרינן לגיזרא', מ"מ אם בא התרגום לפרש את
דברי הפסוק 'עת לרחוק מחבק' הו"ל למימר
בנידה, דלכל הפחות לדעת הרמב"ם הוא איסור
דאורייתא ולא בשבעת ימי אבילות שהוא איסור
דרבנן, ולא עוד אלא דגם להרמב"ן שהוא רק
איסור מדרבנן בנידה, אך מ"מ הוא יותר שכיח
בנידה מבאבילות ולמה נקט המקרה היותר
רחוק, וצ"ע.

והיה אפשר ל' להתרגום כאן בא לפרש את כל
העשרים ושמונה עיתים שאמר שלמה המלך,
בזמנים כאלו שללא התורה לא היו נחשבים
לזמן מיוחד, ורק אחרי שניתנה התורה לישראל
יש כ"ח עיתים אלו, כמו 'עת להרוג בנים מורדים
באבנים על מאמר הדיינים', דרך בגלל ציווי
התורה לא לחלל את השבת יש עת כזו ובלא
התורה אין סיבה להרוג מי שלא מקיים מצוות,

כב. הנה איסור חיבוק בשבעת ימי אבילות אינו
מדינא אלא תקנה דרבנן משום "לך לך אמרינן
לגיזרא, לכרמא לא תקרב" כדאיתא בראב"ד
(שער הפרישה) ובטור (יור"ד סשפ"ג), ועו"ע כסף
משנה (אבל פ"ה ה"ה) שכתב דאף דמעיקר הדין
מותר, יש להחמיר בזה שאין אדם יכול לעמוד
כנגד יצרו.

ולפי"ז צ"ע למה כתב התרגום על הפסוק 'עת
לרחוק מחבק' דוקא על שבעת ימי אבילות הרי
אינו מעיקר הדין כמו שנתבאר.

ובפירוש המיוחס למהרי"ץ על המילים הקשות
שבתרגום כתב על דברי התרגום 'זמן בחיר
מלגפפא איתתא' פירוש מלשמש מיטתו, ולפי"ז
לק"מ מידי דזה אסור מעיקר הדין בשבעת ימי
האבילות, אמנם בפשוטות 'לגפפא' פירושו
חיבוק. כמו שכתב בחידושי רעק"א על דברי
הרמ"א (יור"ד שפ"ג) שבחיבוק ונישוק יש להחמיר
בשבעת ימי אבילות דראה כתוב בשם הגאון ר'
זלמן מוילנא שמפורש בתרגום כאן להחמיר
בחיבוק, משמע שתרגם כפשוטו לגפפא 'לחבק'
ולא במהרי"ץ.

עַתָּה לְשִׁמּוֹר וְעַתָּה לְהַשְׁלִיךְ: ז עַתָּה לְקַרְוֶה וְעַתָּה לְתַפְּוֹר עַתָּה לְחִשּׁוֹת נכסיא ועידן
בחיר למיבד
נכסיא. עידן
בחיר למנטר עסקא ועידן בחיר למשדי עסקא בימא בעידן נחשולא רבא: ז עידן בחיר למבזע לבושא על שכיבא,

תרגום ללשון הקודש

עת מובחר לשמור סחורה, ועת מובחר להשליך סחורה בים בעת סערה גדולה. (ז) עת מובחר לקרוע לבוש על מת,

יונה דדהבא

לכן פירש התרגום 'לרחוק מחבק אשה בשבעת ימי האבל' דאז אפי' שזה רק מנהג משום 'לך לך אמרינן לנזירא', אך סו"ס הוא רק משום דיני התורה שציוותה על האבילות ועל פרישה מתשמיש באותו זמן אפי' כשהיא טהורה.

אמנם יל"ע בכמה מהעיתים שפירש התרגום אם מתאימים הם ליסוד זה, דבשלמא עת לקרוע על מת הוא משום ציווי התורה לקרוע, וכן עת לשנוא אדם חוטא שלכאו' לולא התורה לא היתה סיבה לשנאותו, והוא רק משום ציווי התורה, אך עת מובחר לצאת למלחמה או לעשות שלום אינו דוקא בגלל ציווי התורה, אלא אלו דברים שגם בלא התורה מסברא צריך לעשות כן.

אמנם אפש"ל ד'עת לצאת למלחמה' מיירי בשבעה עממין ועמלק שציוותה תורה לצאת להורגם באכזריות ולא להשאיר מהם זכר, ו'עת לעשות שלום' מיירי שצריך לפתוח גם לעיר שבאים להלחם עליה כדי שתהיה למס עובד, וזה רק עפ"י חוקי התורה דבלא חוקי התורה הבא להלחם על עיר לא פותח בשלום.

אבל 'עת לשמור סחורה ועת להשליך סחורה בים בשעת סערה גדולה' לכאו' זהו דבר שבטבע ולא עפ"י חוקי התורה דוקא, ואפשר לומר דהנה איתא בסנהדרין (עד). "תניא ר' אליעזר אומר ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך, ואם נאמר בכל מאודך

ועל ידי שניתנה התורה יש עתים וזמנים לכל דבר תחת השמים.

כמו שכתב ברמח"ל בדרך ה' (חלק א פרק ד) שהחכמה העליונה קבעה עיתים וסדרים לכל דבר ועי"ז אפשר לתת מענה לכל המידות שנמצאות באדם וגם להשתמש בכל דברי העוה"ז בעיתים ובזמנים הראויים, וזוהי עבודת ה', ולפי"ז שפיר כתב התרגום דוקא עת לרחוק מחבק איתתא בשבעת ימי אבלא כיון דמאשה נידה אין צריך להתרחק מלחבק רק בגלל ציווי התורה, דגם בלא זה היו מתרחקים ממנה כדאיתא בגמ' (תענית כב). שהיה שומר יהודי בבית הסוהר, שכשראה שהאסירים הגויים נותנים עיניהם בנערה מאורסה מבנות ישראל זרק עליה שמרים אדומים כצבע דם ואמר להם שהיא נידה כדי שיתרחקו ממנה ולא יבואו עליה, ש"מ דאפי' הגרועים באנשים שהיו כלואים בבית הכלא לא היו מתקרבים אל נידה.

וכמו שכתב הרמב"ן (פ' ויצא) על מעשה דרחל כשגנבה התרפים "שהנידות היו בימי הקדמונים מרוחקות מאוד, כי לא יתקרבו אל אדם ולא ידברו בו כי ידעו הקדמונים בחכמתם שהבלם מזיק, כי מביטם מוליד גנאי ועושה רושם רע", ולפי"ז שפיר לא היו מתקרבים אליהם כלל וכ"ש לא כדי לחבק, א"כ אין זה משום מצות התורה אלא הריחוק מהם הוא דרך העולם ולא שייך לומר שהוא 'עת לחבק ועת לרחוק מחבק' כשאינו זמנים שציוותה התורה.

וְעֵת לְדַבֵּר: ח עֵת לְאָהֵב וְעֵת לְשׂוֹא עֵת מְלַחֶמָה וְעֵת שָׁלוֹם: פ
ט מִחַיִּיתָרוֹן הָעוֹשֶׂה בְּאִשֶּׁר הוּא עֹמֵל: י רְאִיתִי אֶת־הַעֲנִיָּן אֲשֶׁר
נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנֹת בּוֹ: יא אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יִפְה
בְּעֵתוֹ גַּם אֶת־הָעֵלֶם נָתַן בְּלִפְסָם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמָּצֵא הָאָדָם

ועידן בחיר לאהבה
בזיעא. עידן בחיר
למשתק מלנצאה
ועידן בחיר למללא
פתגמי מצותא: ח
עידן בחיר למרחם
חד לחבריה ועידן

בחיר למשני לגבר חיבאי. עידן בחיר לאגחה קרבא ועידן בחיר למעבד שלמא: ט מה מותר אית לגבר פלח דהוא
טרח למעבד אוצרין ולמכנש ממון, אלולי מסתיע במזלא דלעילא: י חזית ית גון יסורין ופורענותא דיהב ה' לבני
אנשא דאנון רשיעין לסגפותהון ביה: יא אמר שלמה מלכא ברוח נבואה, ית כלא עבד ה' שפיר בעדניה, דחזיא
מצותא דהות בימי ירבעם בר נבט למחוי בימי שבע בן בכרי, ואתעכבת דהות בימי ירבעם בר נבט. דאלו הות

תרגום ללשון הקודש

ועת מובחר לתפור קרע, עת מובחר לשתוק מלריב, ועת מובחר לדבר דברי ריב. (ח) עת מובחר לאהוב אחד לחבירו,
ועת מובחר לשנוא לאדם חוטא, עת מובחר לצאת למלחמה, ועת מובחר לעשות שלום. (ט) מה יתרון יש לאדם
עובד, שהוא עמל לעשות אוצרות ולכנוס ממון אם לא נעזר במזל מלמעלה. (י) ראיתי את ענין יסורים ופורענות, שנתן
ה' לבני האדם שהם רשעים להתענות בו. (יא) אמר שלמה המלך ברוח נבואה, את הכל עשה ה' יפה בעיניו, שראוי
הריב שהיה בימי ירבעם בן נבט להיות בימי²² שבע בן בכרי, והתאחר והיה בימי ירבעם בן נבט, כי אילו היה בימי שבע

יונה דדהבא

אמנם התרגום למד הפסוק ודרשו כאילו כתיב
'מחבק' במילה אחת, והוא שם פועל כלומר
לרחוק אדם שמחבק אותך, וע"כ פירש דמיירי
בשבעת ימי אבילות שאז האשה מותרת
בתשמיש ורק הוא נאסר לכן אמר קהלת עת
לרחק את מי שמחבק אותך דמצידו אין איסור,
משא"כ בימי גידותה גם היא אסורה בתשמיש
א"כ א"א לומר עת לרחוק מלחבק כי שניהם
אסורים, ודברי פי חכם חן.

כג. ביומא (ט): איתא דבית שני חרב בעבור
שנאת חינם, וכן בגיטין (נו). מפורש דחורבן
הבית היה בגלל שנאת חינם במעשה של קמצא
ובר קמצא ולשה"ר שאמר למלך, ובשמירת
הלשון לחפץ חיים (בהקדמה) פירש דשנאת חינם
שבגללה נחרב הבית הוא עוון לשון הרע,
דהסיבה שמדבר לשה"ר על חבירו הוא בגלל
שנאת חינם, ולפי"ז בגלל שנאת חינם ולשה"ר
נחרב ביהמ"ק, ובגלל לשה"ר לא נבנה ביהמ"ק
עד שיתקן חטא זה.

למה נאמר בכל נפשך, אם יש לך אדם שממונו
חביב עליי מגופו לכך נאמר בכל מאודך", כלומר
דלולא מצות התורה של ואהבת את ה' בכל
מאודך היה משליך נפשו מנגד כדי להציל את
ממונו.

לכן חידשה התורה שלא יאבד את נפשו אלא
יאבד את ממונו כדי שיחיה ויוכל לעבוד את
הבורא ית"ש, לכן אמר שלמה 'עת לאבד' שצריך
לשמור את נפשו אפי' אם יאבד את כספו דלולא
מצוות התורה היו שומרים על כספם ולא
משליכים אפי' בעת סערה גדולה לנהר, אלא
'תמות נפשי' עם הממון, ודו"ק.

ובעיקר הקושיא למה כתב התרגום לרחוק
מחבק בשבעת ימי אבילות ולא כתב בעת
גידותה, מובא בספר שש משור בשם ר' זלמל"ה
מוולוז'ין (אחי הגר"ח מוולוז'ין) דהנה פשט הפסוק
'לרחוק מחבק' פירושו לרחוק מלחבק כי יש
מתג מפסיק בין המ"ם לחבק'.

אַת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר-עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֶלֶךְ אֶרֶץ-סוּף: יב יְדַעְתִּי בְיוֹמֵי שְׁבַע בֶּן
בְּכָרִי, לֹא הוּא

מתבני בית מקדשא על עיסק עגלין דדהב דעבד ירבעם חיבא ושונין חד בבית אל וחד בדן, ומני פרוזדון על שבילאי ופסקו עולי רגלאין, ובגין כן אתעכבת עד זמן דיתבני בית מקדשא בגין דלא יתעכבון ישראל למבני יתיה. אף ית שמא רבא דהוה כתיב ומפרש על אבן שתיה כסי מנהון, דאשתמודע קדמוהי יצרא בישא דבלבחות. דאלו הוה מסיר ביד אנש הוה משתמש ביה ומשכח בגויה מה דעתיד למהוי בסוף יומיא עד עילמי עולמא. ואף יום מותא כסי מנהון, בגין דלא יהודע לגבר מן רישא מה דעתיד למהוי בסופא: יב אמר שלמה מלכא ברוח נבואה, ידעית

תרגום ללשון הקודש

בן בכרי לא היה נבנה בית המקדש על ענין עגלי הזהב שעשה ירבעם החוטא, ונתנם אחד בבית אל ואחד בדן והפקיד משמרות על הדרכים ופסקו עולי רגלים, ובגלל כן נתאחר עד זמן שנבנה בית המקדש כדי שלא יתאחרו ישראל לבנות אותו. גם את השם הגדול שהיה כתוב ומפורש על אבן השתיה¹² הסתיר מהם, כי נגלה לפנינו יצר הרע שבליבם שאם היה מסור ביד איש היה משתמש בו ומוצא בתוכו מה שעתידי להיות בסוף הימים עד עולמי העולמים, וגם את יום המוות הסתיר מהם כדי שלא יודע לאדם מתחילה מה עתיד להיות בסוף. (יב) אמר שלמה המלך ברוח נבואה, ידעתי

יונה דדהבא

תקרי לאוהליך ישראל אלא לאלוהיך ישראל, כלומר שכפרו בה' ובמלכות בית דוד ובבית המקדש, ומאז לא היה ראוי להבנות ביהמ"ק כי כפרו בה' ובתורתו כנ"ל, אבל אם היתה נחלקת מלכות בי"ד, לא היה נבנה כלל ביהמ"ק כנ"ל כי יש חטא של לשה"ר, לכן לא נפרע הקב"ה מחטא זה עד זמן רחבעם וירבעם כמו שכתב התרגום כאן, אחר שכבר נבנה ביהמ"ק ע"י שלמה.

ובסנהדרין (קא:) איתא דשבע בן בכרי הוא נבט אביו של ירבעם, ואצל ירבעם כתיב (מלכים א' יב, טז) "וישיבו העם את המלך דבר לאמור מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי, לאוהליך ישראל" כאותו לשון שאמר שבע בן בכרי אביו של ירבעם כשמרד בדוד, אמר ירבעם בנו כשמרד בשלמה ומאז שאמר כן ירבעם נחלקה מלכות בי"ד ועבדו ישראל עבודה זרה עד שגלו מארצם ונחרב ביהמ"ק.

כד. בתרגום ירושלמי המכונה תרגום יונתן בן עוזיאל (פרשת תצוה עה"פ "ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים") כתב "ואת התומים, משלימים מעשיהם לכהן הגדול שמבקש

והנה בשבת (נו:) איתא "אמר ר' יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו, רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה, אמר רב יהודה אמר רב, אלמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצינו", מפורש כאן דמה שנחלקה מלכות בית דוד הוא משום לשה"ר.

והנה באמת היה צריך להיות שתתחלק מלכות בית דוד מיד כשאמר דוד 'אתה וציבא תחלקו השדה' ואז לא היה נבנה ביהמ"ק, כי בעבור לשה"ר שקיבל דוד היה נגרם שלא היה נבנה כלל, וזה מה שכתב התרגום כאן שראוי היה הריב שהיה בימי ירבעם בן נבט להיות בימי שבע בן בכרי, כי מעשה של שבע בן בכרי (שמואל ב' כ, א) היה מיד אחר שאמר דוד למפיבושת 'אתה וציבא תחלקו את השדה' (דוד ברח מפני אבשלום בנו, ומפיבושת החיגר לא ברח עם דוד מירושלים, וציבא עבדו של מפיבושת שיקר ואמר לדוד שמפיבושת מרד בו, אמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו השדה, ואחרי שנהרג אבשלום ושם דוד לירושלים מרד בו שבע בן בכרי). וכשמרד שבע בן בכרי אמר "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאוהליו ישראל" ואמרו במדרש שמואל אל

כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם-לְשֹׁמוֹת וּלְעִשּׂוֹת טוֹב בְּחַיֵּיו: יג וְגַם
כָּל-הָאָדָם שְׂיֵאכֹל וְשָׂתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל-עֲמָלוֹ מִתַּת אֱלֹהִים
הָיָא: יד יִדְעָתִי כִּי כָל-אִשָּׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם
עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לְגַרֵעַ וְהָאֱלֹהִים עֹשֶׂה שְׂיִרְאוֹ
מִלְּפָנָיו: טו מַה-שֶּׁהָיָה כָּבֵד הוּא וְאִשָּׁר לְהִיטֵת כָּבֵד הָיָה
וְהָאֱלֹהִים יִבְקֹשׁ אֶת-נִרְדָּף: טז וְעוֹד רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם
הַמְשֻׁפָּט שְׂמָה הָרָשָׁע וּמְקוֹם הַצָּדִק שְׂמָה הָרָשָׁע: יז אֲמַרְתִּי אֲנִי

ארום לית טב
בהון בבני אנשא
ארום אלהין
למחדי בחדות
אוריתא ולמעבד
טב ביומי חייה:
יג ואוף כל אנש
דייכול וישתי
ויחזי טב ביומו
ויחסן לבני בעידן
מותיה כל
טרותיה, מתנא

דאיתהיבת ליה מן קדם ה' היא: יד ידעית ברוח נבואה ארום כל דיבעיד ה' בעלמא בין טב לביש, כל דאתגזר
מפומיה הוא יהי לעלם. עלוהי לית רשו לגבר לאוספא ומניה לית רשו לגבר לבצרא. ובעידן דייתי פורענותא
בעלמא, ה' הוא דעבד בגין דידחלון בני אנשא מן קדמוהי: טו מה דהוה מן קדמת דנא הא כבר הוא דאתי. ומה
דעתיד למהוי בסוף יומיא, הא כבר הוה. וליום דינא רבא, עתיד ה' למתבע חשיכא ומסכנא מן ידוהי דרשיעא
דרדוף ליה: טז ועוד חזיתי תחות שמשא בעלמא הדין. אתר בית דינא דדיני שקרא, תמן יחיבון זכאה למפק חיבא
בדיניה. ואתר דמשתכח תמן גבר זכאי, תמן משתכח גוברא חיבא למשלט ביה, בגין חובי דרא בישא: יז אמרתי אני

תרגום ללשון הקודש

כי אין טוב בהם בבני האדם אלא רק לשמוח בשמחת התורה ולעשות טוב בימי חייו. (יג) וגם כל האדם שיאכל וישתה
ויראה טוב בימיו ויוריש לבניו בזמן מותו (את) כל עמלו, מתנה (היא) שניתנה לו מלפני ה' היא. (יד) ידעתי ברוח
נבואה, כי כל שיעשה ה' בעולם בין טוב לרע כל שגזור מפיו הוא יהיה לעולם, עליו אין רשות לאדם להוסיף וממנו אין
רשות לאדם לפחות, ובזמן שתבוא פורענות בעולם ה' הוא שעשה כדי שייראו בני האדם מלפניו. (טו) מה שהיה
מלפנים הרי כבר הוא הגיע, ומה שעתיד להיות בסוף הימים הרי כבר היה, וליום הדין הגדול עתיד ה' לבקש עני ומסכן
מידי הרשע שרודף אותו. (טז) ועוד ראיתי תחת השמש בעולם הזה, מקום בית הדין שדינים שקר, שם יחיבו את
הצדיק לצאת חוטא בדינו, ומקום שנמצא שם אדם צדיק שם נמצא אדם חוטא למשול בו, בגלל חטאי הדור הרע. (יז)
אמרתי אני בלבי, את הצדיק ואת החוטא ישפוט ה' ביום הדין הגדול כי עת נעשה לכל חפץ, ועל כל המעשה שעשו

יונה דהבא

ונראה דשם ה' שהיה חקוק על אבן השתיה הוא
שם בן מ"ב אותיות כי בילקוט ראובני (בראשית)
איתא ד"עשה הקב"ה ארץ וברא את הצרור על
התהום וחקק עליה שם המפורש במ"ב אותיות
וקבע אותו על התהום כדי לעכב מימה" והרי
בתרגום ירושלמי הנ"ל מפורש שבאבן השתיה
חתם ה' את התהום, נמצא שעל אבן השתיה
חקוק שם ה' של מ"ב אותיות.

ובקידושין (עא) איתא ד"שם ה' של מ"ב אותיות
לא היה מוסרים לכל אדם אלא למי שצנוע ועניו
ועומד בחצי ימיו ואינו כועס וכו' וכל היודעו

לימוד מלפני ה' בהם, שבהם חקוק ומפורש שם
הגדול והקדוש שבו נבראו שלוש מאות ועשרה
עולמות וחקוק ומפורש באבן השתיה, שבה
חתם אדון העולם את פה התהום הגדול
בראשיתו וכל מי שמזכיר השם ההוא הקדוש
בשעת צרה ניצול וסודות נגלים לו", וזה מה
שכתב התרגום כאן שהקב"ה הסתיר את השם
המפורש שהיה כתוב על אבן השתיה כדי שלא
ישתמשו בו, כי הרי מי שהיה מכיר בשם הזה
ומזכירו היה ניצול מכל צרה וכל הסודות נגלים
לו.

אנא בלבי, ית זכאה וית חיבא
ידין ה' ביום דינא רבא. ארום
עידן מתעביד לכל עסקא. ועל
כל עובדא דעבדו בעלמא
הדין יתדנון תמן: יח אמרית
אנא בלבי, על עיסק בני
אנשא דיתון עליהון מכתשין
ומרעין בישין, בגין לנסואיהון
ובגין למבחנהון עבד ה',
למחזי אין תיבין בתיובתא

ישתביק להון ויתסון. ורשיעיא דאנון כבעירא לא תיבין. בגין כן, אנון מתוכחין בהון לאבאשא להון: ט ארום ארעון
אנשא חיבא וארעון בעירא מסאבא ארעון חד לכולהון. והיכמא דתמות בעירא מסאבא, כן ימות דין דלא תייב
בתיובתא קדם מותיה. ונשמת רוח תרויהון כחדא אתדן לכל גון. ושארות גוברא חיבא מן בעירא מסאבא, מדעם

תרגום ללשון הקודש

בעולם הזה ידונו שם. (יח) אמרתי אני בלבי, על ענין בני האדם שיביאו עליהם נגעים ומחלות רעות, כדי לנסותם וכדי
לבחנם עשה ה', לראות אם שבים בתשובה ימחל להם ויתרפאו, והרשעים שהם כבהמה לא שבים, בגלל כן הם
מתייסרים בהם להרע להם. (יט) כי מקרה האדם החוטא ומקרה הבהמה הטמאה^{טז} מקרה אחד לכולם, וכמו שתמות
הבהמה הטמאה כן ימות זה שלא שב בתשובה לפני מותו, ונשמת רוח שניהם כאחד ידונו לכל ענין, ומותר האדם
החוטא מבהמה הטמאה כלום אין בין שניהם רק בית הקברות^{כז} כי הכל הבל. (כ) הכל הולכים למקום אחד, כל גרי

יונה דהבא

בהמה לשחיטה, כי האדם שלימות תכליתו
במוות והבהמה שלימותה שחיטה, שבה נאכלת
ועולה להיות חלק אדם, ואין זה רק לבהמה
טהורה וכו', נמצא כי לא נדמה אדם (הרשע)
לבהמה הנאכלת, אך נדמה אל שאין להם
שחיטה, וזוהי יאמר 'נמשל' זה הלהוט אחר
העוה"ז, 'לבהמות שנדמו' אליו הן הטורפות
שאינן בהם שחיטה רק מיתה כן גם האדם אשר
רק יכסוף לטרוף, עכ"ל בקיצור. ועתה כפירוש
האלשיך (את) דברי דוד המלך ע"ה, כן פירוש
התרגום דברי שלמה המלך ע"ה על כוונת אביו,
שמה שאמר מקרה בני האדם ומקרה הבהמה
מקרה אחד להם היינו "בעירא מסאבא" ודלא
אתיא לתכלית שלימותה והיינו אדם חייבא,
עכ"ל.

והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה
ונחמד למטה" וכו', כי היו מסתירים אותו שלא
ישתמשו בו לרעה כמו שהסתירו הקב"ה מאבן
השתיה שלא ישתמשו בו, ובמסכת ע"ז (יז:) כתב
רש"י (ד"ה עליו לשריפה) שגזרו שריפה על ר'
חגיגא בן תרדיון מפני שהיה הוגה את השם
באותיותיו, "כלומר דורשו בארבעים ושתים
אותיות ועושה בו מה שהוא חפץ", לכן הסתירו
ה' מבני אדם שלא יכשלו וימותו.

כה. מה שפירש כאן התרגום "דמותר האדם מן
הבהמה אין" קאי על בהמה טמאה, ולא על כל
בהמה פירש בספר זכר החיים (דרושים לר"ח הכהן,
דרוש כו) וז"ל "דלכאו" תיקשי מנין לו לתרגום
ד'בהמה' היינו בהמה טמאה.

כו. הנה בנוסח התפילה (לפני ברוך שאמר לנוסח
תימן) אומרים "ומותר האדם מן הבהמה אין כי
הכל הבל, לבד הנשמה הטהורה שהיא עתידה

ונלעד" להבינו עפ"י דברי הר"מ אלשיך שכתב
בפ' הפסוק "נמשל כבהמות נדמו" (תהילים מט)
וז"ל כי הנה אמרו חז"ל סוף האדם למות וסוף

הָבֵל: ב הָבֵל הוֹלֵךְ אֶל-מָקוֹם אַחֵר הָבֵל הָיָה מִן-הָעֶפֶר
וְהָבֵל שָׁב אֶל-הָעֶפֶר: כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלֶה
הִיא לְמַעַלָּה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הֵיִרְדָּתָהּ הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ: כב
וְרֹאֲיָתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי-הוּא
חָלָקוֹ כִּי מִי יִבְיָאֵנוּ לְרֹאוֹת בְּמָה שִׁיְהִיָּה אַחֲרָיו: ד א
וְשַׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאֶה אֶת-כָּל-הָעֲשָׂקִים אֲשֶׁר גַּעֲשִׂים תַּחַת
הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה | דְּמַעַת הָעֲשָׂקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיד

בין תרויהון אלהין בית
קבורתא, ארום כלא הבלו:
ב כלא אזלין לאתר חד. כל
דירי ארעא אתבריאון מן
עפרא. וכד ימותון, כולהון
עתידין למתב לעפרא: כא
מן הוא חכימא דידע אין
רוח נשמתא דבני אנשא
הסלקא היא לעילא
לרקיעא. ורוח נשמתא
דבעירא הנחתא היא לרע
לארעא: כב וחזית ארום
לית טב בעלמא הדין

מדיחדי אנש בעובדיו טבין וייכול וישתי ויטיב לביה, ארום הוא חולקיה טב בעלמא הדין למקני ביה עלמא דאתי.
דלא יימר אנש בלביה למא דין אנא מבזביו ממונא למעבד צדקתא, טב לי דאשבכניה לכרי בתראי או אתון מניה
בעידן סיבתי, ארום מן הוא דיעלניה למחזי מה דעתיד למהוי בתרוהי: ד א ותבית אנא וחזית ית כל אניסין

תרגום ללשון הקודש

הארץ נבראו מן העפר² וכאשר ימותו כולם עתידים לשוב אל העפר. (כא) מי הוא החכם שיודע אם רוח נשמה שבבני
האדם העולה היא למעלה לרקיע, ורוח נשמת הבהמה היורדת היא למטה לארץ. (כב) וראיתי, כי אין טוב בעולם הזה
משישמח אדם במעשיו הטובים ויאכל וישתה ויטיב ליבו, כי הוא חלקו טוב בעולם הזה לקנות בו העולם הבא, שלא
יאמר אדם בלבו למה זה אני מפזר ממון לעשות צדקה, טוב לי שאעזבו לבני אחרי או אתפרנס ממנו בעת זקנותי, כי
מי הוא שיעלנו לראות מה שעשית לחיות אחרי. ד (א) ושבתי אני, וראיתי את כל העושים שנעשו לצדיקים בעולם
הזה תחת השמש מיד לוחצים, ואין מי שיאמר להם תנחומים ואין מי שיוציאם מיד עושיהם בחוזק יד ובכח, ואין

יונה דדהבא

והיה אפשר לומר דמה שכתוב בנוסח התפילה
שמותר האדם היא הנשמה הטהורה מתאים
לדברי התרגום והמדרש, דהרי מה שאדם נקבר
מפני שגופו התקדש ע"י הנשמה, ועתיד לחזור
ולחיות איתה לעוה"ב, נמצא דבגלל הנשמה
הטהורה שיש באדם הוא זוכה לקבורה משא"כ
הבהמה, אבל בתרגום לקמן כתב "ונשמת רוח
שניהם ידונו לכל ענין" משמע קצת דס"ל דיש
גם דין לבהמה, כלומר שנידונית לאבדון לכן
לשיטתו כתב שהמותר בין האדם לבהמה הוא
הקבר ולא הדין.

כז. הנה על אדם הראשון נאמר (בראשית ג, יט) "כי
עפר אתה אל עפר תשוב" כי מן העפר יצרו ה',
אמנם שאר בני האדם לא נוצרו אלא בבטן

ליתן דין וחשבון לפני כסא כבודך" כי לבהמה
אין דין בעוה"ב משא"כ לאדם, אמנם כאן כתב
התרגום דההבדל בין האדם לבהמה הוא בית
הקברות, ונראה דכוונת התרגום היא כפירוש
ה'עץ חיים' (למהר"ץ על סידור התפילה) שכתב
באחד הפירושים ד'מותר האדם מן הבהמה אין'
פירושו ד'אין' היא מילה ביוונית ופירושה קבר,
כלומר שמותר האדם מן הבהמה שאת הבהמה
זורקים לאשפה ואת האדם קוברים.

ובמדרש קהלת (כאן) איתא "ומותר האדם מן
הבהמה אין כי הכל הבל, מהו 'אין', ר' לוי ור' אמי
חד אמר עשה לו קבורה, וחד אמר עשה לו ארון
ותכריכין ועיי"ש עוד.

עֲשִׂיָּהֶם כָּח וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: ב וְשִׁבְחָה אֲנִי אֶת־הַמֶּתִים שְׂכָבָר
מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הִמָּה חַיִּים עֲדָנָה: ג וְטוֹב מִשְׁנִיָּהֶם אֶת
אֲשֶׁר־עָדָן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֵׂה הָרַע אֲשֶׁר
נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִשׁ: ד וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָל וְאֶת־
כָּל־בְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֵׂה כִּי הָיָה קִנְאֵת־אִישׁ מִרְעָהוּ גַם־זֶה הַבֶּל

דינחם להון: ב ושבחתי אנא ית שכיביא דהא כבר מיתו ולא חזו פורענותא דאתיא בעלמא בתר מותיהון, יתיר מן חייא דאנון קימין בעלמא הדין בעקא עד כען: ג ושפיר מן תרויהון ית דעד כען לא הוה ולא אתברי בעלמא, דלא חזא ית עובדא בישא דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: ד וחזית אנא ית כל טורחא וית כל אוטבות עובדא דעבדין בני אנשא, ארום היא קנאתא דקני גבר לחבריה למעבד כותיה. דמקני ליה למעבד טבא כותיה, מימרא דשמיא יוטיב ליה. ודמקני ליה לביש למעבד כבשתיה, מימרא דשמיא יבאיש ליה. ואף דין הבלו לחיבא ותבירות

תרגום ללשון הקודש

מי שינחם להם. (ב) ושבח אני את המתים, שכבר מתו ולא ראו פורענות שבאה בעולם אחר מותם, יותר מהחיים שהם נמצאים בעולם הזה בצרה עדיין. (ג) וטוב משניהם את שעדיין לא היה ולא נברא בעולם, שלא ראה את המעשה הרע שנעשה בעולם הזה תחת השמש. (ד) וראיתי אני, את כל העמל ואת כל יפי המעשים שעושים בני האדם, כי היא קנאה שמקנא אדם לחבירו לעשות כמותו, שהמקנא (לחבירו) לעשות טוב כמותו אדון השמים ייטיב לו, והמקנא לו לרע לעשות כרעתו אדון השמים ירע לו, וגם זה הבל לחוטא ושברון רוח. (ה) הכסיל הולך ומחבק את ידיו בקיץ¹² ולא

יונה דהבא

הקיץ לא נשאר לו בימי החורף כלום, ולא נשאר לו מה לאסוף ולכן קרא לו הכתוב כסיל, כי את כל עמלו שהתייגע בחורף מאבד בגלל טפשותו שאינו קוצר בקיץ, משא"כ מי שאינו זורע בחורף הוא סתם עצל וע"ז לא מיירי.

ובגמ' בסנהדרין (טז). איתא ר' יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר¹³ (וכן איתא בתוספתא פרה פ"ד ה"ד בשם ר' יהושע) ונראה שמקורו של ר' יהושע בן קרחה הוא מהתרגום כאן, כי הזורע ואינו קוצר הוא מתחיל את המלאכה אך לא מסיימה וכמו"כ הלומד הוא זורע את התועלת היוצאת מן הלימוד כי אם יחזור הרבה יקצור לעצמו את הפירות ויזכור וידע את מה שלמד, אך כיון שאינו חוזר דמי לכסיל הזה שאינו קוצר את תבואתו, וכל התבואה נשחתת ונפסדת כן לימודו פורח ונעלם.

אימם, וקצת קשה למה כתב התרגום שכל גרי הארץ נבראו מן העפר, ואולי הכוונה ע"ש היצירה הראשונה וצ"ע.

כח. הנה בפשיטות פירוש הפסוק הוא שהעצלן מחבק את ידיו ומתעצל מלחרוש ולזרוע בחורף, ואח"כ בקיץ בזמן הקציר אין לו מה לקצור, ורואה את חבירו הזריז שאוסף תבואתו ועיניו כלות וא"כ צ"ע למה פירש כאן התרגום ד'הכסיל חובק ידיו בקיץ' וכי בקיץ זמן זריעה הוא, ועוד אמאי נקרא בשם 'כסיל' הרי המחבק את ידיו מלעבוד עצלן הוא, ואף שגם כסיל הוא כי מפסיד בעצלותו, אך עיקר שמו הוא עצלן.

ונראה דהכא מיירי באדם שזורע וחרש בחורף ולא התעצל אבל אח"כ בשעת הקציר אז חיבק את ידיו והתעצל מלקצור את עמלו, וסמך על אחרים שיעשו לו או שדחה את הקציר לזמן מאוחר יותר, וכיון שלא כנס את תבואתו בימי

וְרַעְיוֹת רוּחַ: הַ חֶפְסִיל חֶבֶק אֶת־יָדָיו וְאָכַל אֶת־בֶּשָׂרוֹ: ו טוֹב מְלֵא כַף נֶחֱת מִמֶּלֶא חֶפְנִים עֲמָל וְרַעְיוֹת רוּחַ: ז וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאַרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: ח יֵשׁ אַחָד וְאֵין שְׁנֵי גַם בֶּן וְאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו (עֵינֹ) לֹא־תִשְׁבַּע עֲשָׂר וְלִמִּי | אֲנִי עֲמָל וּמַחְסֵר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעֵנִין רַע הוּא: ט טוֹבִים הַשָּׁנִים מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יִשְׁלָהֶם שֹׁכֵר טוֹב בְּעַמְלָם: י כִּי אִם־יָפְלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרֹו וְאֵילוֹ הָאֶחָד שִׁיפּוֹל וְאֵין שְׁנֵי לְהַקִּימוֹ: יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחָם לָהֶם וְלֹא־אֶחָד אֵין יָחֵם: יב וְאִם־יִתְקַפּוּ הָאֶחָד הַשָּׁנִים יַעֲמְדוּ נִגְדּוֹ

רוחא: ה שטיא אזיל ומגפיק ית ידיו בקיטא ולא צבי למטרח, ובסתוא ייכול ית כל מה דאית ליה ואפילו כסו דעל משך בשריה: ו טב לגבר מלי חופניה מיכלא בהנית נפש ובלא גזילא וחסופין, מן תרין חופנין מלין מיכלא בגזילא וחסופין. ועתידי לשלמא בדינא בטורחא ובתבירות

רוחא: ז ותבית אנא וחזית הבלו דאתגור למחוי בעלמא הדין תחת שמשא: ח אית גבר יחידי ולית תנין בר מניה, אף ברא ואף אחא לית ליה למירת ית נכסוי. ולית סוף לכל טורחיה, ואף עניה לא תכול למשבוע עותרא. ולא יימר בלביה למא דנן אנא טרח ומחסר ית נפשי מטיבותא, אקום כען ואעביד מניה צדקתא ואחדי בעלמא הדין עם בני אנשא, ולעלמא דאתי עם צדיקא. אף דין הבלו וגון ביש הוא: ט טבין תרין צדיקא בדרא יתיר מן חדא, ואנון דמדברין במזלא ומשתמעין מליהון, דאית להון אגר טב לעלמא דאתי בטורחיהון דטרחו לסוברא ית דריהון: י ארום אלהין אין יפול חד מנהון על ערסא וישכוב מרע, חד יקים ית חברה בצלותיה. דאלו חד דהוא זכאי בלחודיה בדריה, בעידן דיפול על ערסיה וישכוב מרע, לית ליה בדריה חבר תנין לצלאה עלוהי, אלהין בזכותיה יקום ממרעה: יא אף אין דמכין תרין גבר ואנתתיה ושחין להון בסתוא, ולחד איכדין ישחין: יב ואין יקום גבר רשיעא

תרגום ללשון הקודש

רוצה לטרוח, ובחורף אוכל את כל מה שיש לו ואפילו בגד שעל עור בשרו. (ו) טוב לאיש מלא חופן מאכל בהנאת נפש ובלא גזל וחמס, מחופניים מלאים מאכל בגזילה וחמס, ועתידי לשלם בדין בעמל ובשברון רוח. (ז) ושבתני אני, וראיתי הבל שנגזר להיות בעולם הזה תחת השמש. (ח) יש אדם יחידי ואין שני חוץ ממנו, גם בן וגם אח אין לו לירש את נכסיו ואין סוף לכל עמלו, וגם עינו לא תוכל לשבוע עושר, ולא יאמר בליבו למה זה אני עמל ומחסר את נפשי מטובה, אעמוד כעת ואעשה ממנו צדקה ואשמוח בעולם הזה עם בני האדם, ולעולם הבא עם הצדיקים, גם זה הבל וענין רע הוא. (ט) טובים שני צדיקים בדור יותר מן האחד, והם שמונהגים במזל ונשמעים דבריהם, שיש להם שכר טוב לעולם הבא, בעמלם אשר עמלו לשאת את דורם. (י) כי רק אם יפול אחד מהם על מיטתו ויהיה בחולי רע, אחד יעמיד את חברו בתפילתו, כי אם אחד הוא צדיק לבדו בדורו בעת שיפול על מיטתו ויחלה אין לו בדורו חבר שני להתפלל עליו אלא בזכותו יקום מחליו. (יא) גם אם ישכבו שניים איש ואשתו וחס להם בחורף, ולאחד איך יחס. (יב) ואם יעמוד איש רשע וחזק בדור ומעשיו מקולקלים ומגלגלים להביא פורענות בעולם, עומדים שני צדיקים למולו

יונה דדהבא

התרגום כאן דמייירי באדם שכבר יגע רק כיון שפרש ולא אסף את יגיעתו הפסיד הכל.

כט. ברד"ק יחזקאל (יד, יז) כתב שגם חסיד וצדיק אינו יכול להציל עצמו מן הפורענות אלא א"כ יהיו שלושה או יותר חסידים עמו אז יצילו

ובקהלת רבה (כאן) איתא "משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו יגעים בתורה אחד יגע והשביח ואחד יגע ופרש, זה שהיה יגע בתורה ופרש רואה את זה שהשביח עומד בצד חבורה של צדיקים והוא עומד בצד חבורה של רשעים, מיד חובק את ידי ואוכל את בשרו, והם דברי

וְהַחוּט הַמְשָׁלֵשׁ לֹא בְמַהֲרָה יִנָּתֵק: יג טוֹב יֵלֵךְ
מִסָּכָן וְחֶכֶם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וְכָסִיל אֲשֶׁר לֹא יָדַע
יֵאֵין תְּלַת צְדִיקִיא דֶּאֱנוֹן בְּדִרְא וְשֹׁלֵם בִּינְהוֹן, כְּתָבָא דְּמַגְדֵּלָא תְּלַת תְּלַת נִימִין דְּלֹא בְּבַהִילוֹ מִתְּנַתֵּק: יד טב הוּא
אֲבֵרָהָם דְּהוּא רִבִּיא מִסָּכָן וְהוּת בִּיה רוּחַ נְבוּאָה מִן קֹדֶם ה' וְאִשְׁתַּמּוּדַע לְמַרְיָה בְּמַהוּיָה בִּר תְּלַת שְׁנִין וְלֹא צָבִי

תרגום ללשון הקודש

ומבטלים הפורענות בזכותם,^{יג} וכמה נאים שלושה צדיקים שהם בדור ושלוש ביניהם כחבל שפתול משלושה שלושה חוטים שלא במהרה ינתק. (יג) טוב הוא אברהם שהוא ילד מסכן, והיה בו רוח נבואה מלפני ה' ונודע לאדונו בהיותו בן שלוש שנים^{יד} ולא רצה לעבוד לעבודה זרה, יותר מנמרוד הרשע שהיה מלך זקן וטיפש, ובגלל שלא רצה

יונה דהבא

באמונתו כמו שמפרש שם ברמב"ם עד שהכירו לגמרי בדעת ברורה ואז היה בן ארבעים שנה.

והנה כתב כאן התרגום 'שהיה בו רוח נבואה ונודע לו אדונו בהיותו בן שלוש שנים', וצ"ב מנא ליה דזכה לנביאות בגיל שלוש, ונראה דהנה בבראשית רבה (פ"ט אות א') איתא "אמר ר' יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם", והנה לא מסתבר שאברהם אמר 'תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג' כשהיה בן ארבעים כשכבר הכיר את בוראו בדעה שלימה, אלא מסתבר שאמר זאת בתחילת דרכו כשהתחיל לחשוב מי ברא את העולם כמו שכתב הרמב"ם שם "שהתחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, ולחשוב ביום ובלילה, והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו וכו' ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת, והבין קו הצדק מדעתו הנכונה וידע שיש שם אלוה אחד" וכו', כלומר דבגיל קטן שוטט וחיפש את הבורא ומסתבר דאז שאל 'תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג' ואז התגלה אליו הקב"ה והודיע לו שהוא בעל הבירה, ולפי"ז מבוארים דברי התרגום כאן דבגיל שלוש

את עצמם, וצ"ל דלא דמי לתרגום דהכא, דכאן כתב בתרגום ששני צדיקים מבטלים את הפורענות שבאה ע"י הרשע, כלומר לא מיירי שנגזרה כבר הגזירה שתהיה פורענות אלא מבטלים לכתחילה את הגזירה אבל כשנגזרה כבר הגזירה של הפורענות אפשר שיאבדו גם הצדיקים אלא א"כ יש ג' צדיקים יחד שזכותם תעמוד להם להציל את עצמם, וגם לא דמי למה שכתב התרגום לעיל (פסוק י) שמציל האחד את חבריו ע"י תפילה, דזה דוקא כאשר נגזרה גזירה רק על צדיק זה למות שאז זכות הצדיק השני מצלת עליו, אך כשנגזרה גזירה כללית על כל העולם אפשר שגם שני צדיקים יאבדו עם כל הציבור.

ל. ברמב"ם (פ"א מהלכות ע"ז ה"ג) כתב שבן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, והקשה הראב"ד הרי באגדה איתא שהיה בן שלוש שנים כשהכיר את בוראו שנא' "עקב אשר שמע אברהם בקולי", וכוונתו לגמ' בנדרים (לב.) דאיתא התם ש'עקב' בגימטריא מאה שבעים ושתיים, ואברהם חי מאה ושבעים וחמש שנים כלומר עק"ב שנים שמע אברהם בקולי, כי ג' שנים עד שנוולד לא הכיר את הבורא.

וכתב הכסף משנה דלא קשיא על דברי הרמב"ם כיון שבגיל שלוש שנים התחיל להכיר את בוראו גם לדעת הרמב"ם, אלא שהתחזק והוסיף

למפלח לטעותא, יתיר מן נמרוד רשיעא דהוא מלכא סיב וטפש. ומן בגלל

לְהִזְהֵר עוֹד: יד כִּי־מִבְּרִית הַסּוּרִים יֵצֵא לְמֶלֶךְ כִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נִזְלָד רָשׁ: טו רְאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְּחַלְכִּים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ

דלא צבי אברהם למפלח לטעותא רמוחי לגו אתון נורא יקידתא ואתרחיש ליה נסא מן רבון עלמא ושיזביה מתמן. ואפילו מן בתר הכי לא הוה מנדעא בנמרוד לאזדהרא עוד בדיל דלא למפלח לטעותא דהוה פלח מלקדמין: יד ארום מן גניסת פלחי טעותא נפק אברהם ומלך על ארע כנענא. ארום אף ביומי מלכותיה דאברהם אתעביד נמרוד מסכינא בעלמא: טו אמר שלמה מלכא ברוח נבואה מן קדם ה', חזיתי ית כל חייא דאזלין בטפשותון

תרגום ללשון הקודש

אברהם לעבוד לעבודה זרה זרקוהו לתוך כבשן האש יוקדת, ונעשה לו נס מאדון העולם והצילו משם, ואפילו אחר כך לא היתה דעת בנמרוד לזהר עוד כדי לא לעבוד לעבודה זרה שהיה עובד מלפנים.^{טו} (יד) כי ממשפחת עובדי עבודה זרה יצא אברהם ומלך על ארץ כנען, כי גם בימי מלכותו של אברהם נעשה נמרוד מסכן בעולם. (טו) אמר שלמה המלך ברוח נבואה מלפני ה', ראיתי את כל החיים שהולכים במיפשות למרוד על רחבעם בני^{טז} תחת השמש, ומחלקים לו את המלכות להינתן לירבעם בן נבט, אך שבט בנימין ויהודה היה ליבם שלם עם הילד, הוא רחבעם בני

יונה דהבא

מלחמה את ברע מלך סדום" וגו', ופרש"י "אמרפל הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש", וכן איתא בעירובין (גג). שאמרפל הוא נמרוד ונחלקו שם רב ושמואל אם שמו העיקרי הוא נמרוד או אמרפל, ומלחמת המלכים הרי היתה אחרי כבשן האש, א"כ שמע מינה שגם אחר שראה נמרוד שניצל מן האש נותר ברשעו ורצה להורגו במלחמת המלכים, אמנם עדיין לא מפורש שעבד עבודה זרה, וצ"ע.

לב. אמרו בסנהדרין (קב) "א"ר חנינא בר פפא, יצאה בת קול ואמרה להם (ופירש"י כשהמליכו את ירבעם) מי שהרג את הפלשתי (דוד) והוריש אתכם גת, תתנו שילוחים לבניו?, בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל", ופרש"י "למלכי בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחר מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרין לאכזב, ביד עובדי כוכבים שהם שטיי כזב", ש"מ דנענשו ע"ז שמרדו במלכי בית דוד והמליכו את ירבעם.

ולכאו' קשה דהרי אחיה השילוני התנבא לירבעם שהוא ימלוך על עשרה שבטים, כדכתיב במלכים (א יא, לא) "כי כה אמר ה' אלוקי ישראל הנני קורע את הממלכה מיד שלמה

כשהתחיל להכיר את בוראו התגלה אליו הקב"ה להודיעו שיש מנהיג לבירה.

אמנם בספרים אחרים, הגירסא בתרגום היא 'נודע לאדוני' (ואשתמוע למריה) ולפ"ז אין הכוונה שנגלה לו הקב"ה בהיותו בן שלוש, אלא שאברהם נודע והכיר את הבורא בגיל שלוש.

ונראה דאפילו לגירסא הנ"ל ש'נודע לו אדוני' אין הכוונה שנגלה לו ממש ברוח נבואה, אלא פירושו שע"י שהכיר אברהם את הבורא נחשב כאילו נגלה לו ובמחשבתו שוטט אברהם עד שהושלמה הכרתו ונגלה לו ה' בכל ההכרה ודו"ק.

לא. צ"ב מקורו של התרגום שנמרוד היה עובד עוד לעבודה זרה אחר שזרק את אברהם לכבשן האש, דהרי איתא במסכת סופרים (פכ"א) שאחר שראה שניצל אברהם מהכבשן, נתן לו את אליעזר בנו לעבד, משמע שהכיר בגדולת אברהם.

והנה בפרשת לך לך (פי"ד) כתיב "ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר וגו' עשו

עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו: טז אין קין לכל העם לכל לשרבא על רחבעם ברי תחות שמשא ומפלגין ליה ית

מלכותא לאתהבא לירבעם בר נבט. ברם שבטא דבנימין ויהודה הוה לבהון שלים עם רביא, הוא רחבעם ברי דהוא תנין למלכות דיקום וימלוך באתר אחסנתיה בירושלם: טז לית סוף לכל עמא בית ישראל לכל צדיקא דהוה

תרגום ללשון הקודש

שהוא שני למלכות, שיעמוד וימלוך במקום ירושתו בירושלים. (טז) אין קין לכל עם בית ישראל לכל הצדיקים שהיה

יונה דדהבא

ההמלכה מרצונם וגם השאירו אותו במלכותו שלא כדין זהו טפשותם, שהלכו נגד רצון הי"ת ומרדו ברחבעם.

ולכא' היה אפשר"ל באופן אחר, דהנה בתרגום על שיר השירים (ה, יב) כתב דכאשר שמע שלמה המלך את נבואתו של אחיה, רצה להרוג את ירבעם, וברח ירבעם מפניו והלך למצרים, ובאותה שעה נאמר בנבואה למלך שלמה שיהיה הוא שולט בעשרה שבטים כל ימיו ואחר מותו יהא שולט בהם ירבעם בן נבט, ומבואר בתרגום דבתחילה לא ידע שלמה שנאמר בנבואה מפי ה' שירבעם יקבל את המלכות ולכן רדף את ירבעם, אך אחר ששמע שזה עפ"י נביא הפסיק לרודפו.

ונתתי לך את עשרה השבטים" וגו', וא"כ למה נענשו ישראל כשעשו את רצון ה' להמליך את ירבעם, וביעב"ץ שם הקשה כן ותירץ דמ"מ כשהחמיץ ירבעם כתיב בהושע (ה, ד) "הם המליכו ולא ממני" כלומר שלא הבטיחו הקב"ה לירבעם המלוכה אלא על מנת שיהא כשר, וגם זאת לא לחלוטין כמו שכתוב "אך לא כל הימים" (מלכים א' יא, לט), וכ"כ ברד"ק שם בהושע ד"אף שמלכות ירבעם מהאל יתברך היתה, אך הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה', ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו, ועוד כיון שראו שמנעם מלעלות לירושלים לפני ה' ועשו להם העגלים, היה להם להסירו מהמלוכה, כי אחיה הנביא בתנאי אמר לו דבר המלוכה "אם תעשה הישר בעיני ה'".

א"כ אפשר לומר דמה שאמר כאן שלמה שמי שימרוד ברחבעם בנו הוא טיפש מיירי קודם שידע שנתנו המלוכה לירבעם מן השמים, וחשב שירבעם רוצה המלכות מעצמו, אך אחר שידע שזה עפ"י נביא חזר בו, אמנם תירוץ זה דחוק, דכאן בתרגום כתב ששלמה אמר "ברוח נבואה מלפני ה' ראיתי את כל החיים שהולכים בטפשות למרוד על רחבעם בני" כלומר שידע ברוח נבואה שהם טפשים, א"כ מסתבר דאף שידע ברוח נבואה שירבעם ימלוך בכ"ז ידע ברוח נבואה שאלו שמרדו ברחבעם הם טיפשים, וע"כ צ"ל כתירוץ הראשון ודו"ק.

(וברמב"ן פ' ויחי עה"פ לא יסור שבט מיהודה, כתב דהמלכים שמלכו בישראל סמכו על מה שניבא אחיה השילוני לירבעם שימלוך תחת מלכי בית דוד, ולכן עשו שלא כדין שמלכו אף שהמלוכה ניתנה רק למלכי יהודה ע"כ, ולכא' קצת משמע שדוקא מירבעם ואילך עשו שלא כדין אך ירבעם עצמו היה עפ"י נביא, ומה שאמר הושע "הם המליכו ולא ממני" קאי רק מאחרי ירבעם ואילך ודו"ק).

ולפי"ז נענשו ישראל ע"ז שהמליכו את ירבעם כי עשו שלא כדין תורה בין על עצם הממלכה בין על השארת המלוכה בידו, ולכן כתב התרגום ששלמה המלך אמר "ראיתי את כל החיים שהולכים בטפשות למרוד על רחבעם בני", דאף שהיה זה על פי נביא אך כיון שעשו את

מִדְּבַר קְדִמְיָהוֹן. בְּרַם אֲנֹן יַעֲטוּהִי בַחֲמַתָּא לְמִיקָל נִירָא מַעֲלוּיָהוֹן, וּבִטְפָּשׁוּתִיָּה אֹזֵל וְאֵתִיעֵט עִם עוֹלִימִיא וְאֲנֹן יַעֲטוּהִי בִטְפָּשׁוּתִיָּה לִיקְרָא נִיר מִלְכוּתֵא עַל עֵמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּשְׁבַק מַלְכֻת סְבִיא וְאֹזֵל בַּמַּלְכֻת בְּתֵרָא. בְּרַם אֲנֹן בְּתֵרָא תוּהוּ בְּתֵרָא כֵּן וְלֹא חֲדוּ בֵּיה, וְאֲנֹן גְּרָמוּ עֲלוּהִי לְאַסְתִּיקָא לְמַהוּ מִתְּפַלְגִין מִנִּיה עֲשֶׁרִּיתִי שְׁבִטִיא וּמִלְךְ עֲלֵיהוֹן יְרֻבְעָם חִיבָא. אֲמַרְתִּי, אִף דִּין הַבְּלוּ לְדַחְבְּעָם בְּרִי וּתְבִירוֹת רֻחָא: "אֲנִת בְּרִישׁ טֵר רִגְלֶךְ בְּעִידוֹן דְּתִיזִיל לְבֵית מִקְדָּשָׁא דִּה" לְצִלָּאָה דְּלֹא תִהְךָ תִּמְן מְלִי חוּבֹן קֶדֶם ה' עַד לֹא תִתּוּב. וְתִהִי מִקְרִיב אֹדֶנְךָ לְקַבְּלָא אֹלְפֵן אֹרִיתָא מִן כְּהֵנִיא וְחִכְמִיא. וְלֹא תִהִי כְּטַפְּשִׁיא דְּמִקְרִבִין קוֹרְבָנָא עַל חוּבִיהוֹן וְלֹא תִיבִין מִן עוֹבְדֵיהוֹן בִּישִׁיא דְּאַחְדִין בִּידִיהוֹן, וְלִיתוּהִי מִתְקַבֵּל בְּרַעוּא, אֲרוּם לִיתִיהוֹן יִדְעִין לְמַעַבְדּ בֵּין טַב לְבִישׁ: "ה" לֹא תִבְהִיל עַל מִימְרֶךְ לְשִׁבְשָׁא יֵת מְלִי פּוּמְךָ, וְלִבְךָ לֹא יוּחִי לְאַפְקָא מִמֶּלֶךְ בְּעִידוֹן דָּאֵת מְצִיל קֶדֶם ה'. אֲרוּם ה' שְׁלִיט עַל כָּל עֲלֵמָא וְיִתִּיב עַל כּוֹרְסֵי יִקְרִיָּה בְּשִׁמִּי מְרוּמָא, וְאֲנִת יִתִּיב עַל אֲרַעָא. בְּגִין כֵּן, יִחוּן מְלִי פּוּמְךָ קְלִילִין: "ב" אֲרוּם הִיכְמָא דָּאֵתִי חֵלְמָא עַל הֶהָרֹרִי לְבָא, וְסִגִּיאוֹת קֵל שְׁטִיא בְּסִגִּיאוֹת

תרגום ללשון הקודש

מִנְהִיג לְפִנֵּיהֶם, אֲבָל הֵם יַעֲצוּהוּ בַחֲכֻמָּה לְהַקֵּל הָעוֹל מִעֲלֵיהֶם, וּבִטְפִישׁוֹתוֹ הֵלֶךְ וְהִתְנַיֵּעַן עִם הַנְּעָרִים וְהֵם יַעֲצוּהוּ בִּטְפִישׁוֹת לְהַכְבִּיד עוֹל הַמַּלְכוּת עַל עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְעִזּוֹב עֲצַת הַזִּקְנִים וְהֵלֶךְ בְּעֲצַת הָאֲחֵרוֹנִים, אֲבָל הֵם הָאֲחֵרוֹנִים הַתַּחֲרֹטוּ אַחֵר כֵּךְ וְלֹא שְׁמַחוּ בּו, "ו" וְהֵם גְּרָמוּ עָלָיו לְהִתְגַּלְגַּל לְהִיטֵן נַחֲלָקִים מִמֶּנּוּ עֲשֶׁרֶת הַשְּׁבִטִים וּמִלְךְ עֲלֵיהֶם יְרֻבְעָם הַחוּטָא, אֲמַרְתִּי גַם זֶה הֵבֵל לְרַחֲבֵעָם בְּנֵי וּשְׁבִירוֹן רֻחַ. (יז) אֵתָה בֶן אָדָם שְׁמוֹר רִגְלֶךְ בְּזִמְן שֶׁתֵּלֶךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל ה' לְהִתְפַּלֵּל, שְׁלֹא תִהִיֶּה שֵׁם מֵלָא חֲטָאִים לְפָנֵי ה' עַד שְׁלֹא תִשׁוּב, וְתִהִי מִקְרֵב אֹזֶנְךָ לְקַבֵּל לִימּוֹד הַתּוֹרָה מִהַכְּהֵנִים וְהַחֲכָמִים, וְלֹא תִהִי כְּטִיפִישִׁים שְׁמִקְרִיבִים קֶרְבֵּן עַל חֲטָאֵיהֶם, וְלֹא שְׁבִים מִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים "ז" שְׁאוּחִים בִּידֵיהֶם וְאִינֵנוּ מִתְקַבֵּל בְּרַעוּן, כִּי אִינֵם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת בֵּין טוֹב לְרַע. (ח) אֵל תִּבְהִיל עַל מֵאֲמָרְךָ לְשִׁבְשָׁא אֵת דְּבָרֵי פִיךָ, וְלִיבְךָ לֹא יִמָּהַר לְהוֹצִיא דִּיבּוּר בְּזִמְן שֶׁאֵתָה מִתְפַּלֵּל לְפָנֵי ה', כִּי ה' שְׁלִיט עַל כָּל הָעוֹלָם וְיִוָּשֵׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ בְּשִׁמִּי מְרוּם וְאֵתָה יוֹשֵׁב עַל הָאָרֶץ, בְּגַלְל כֵּךְ יִהְיוּ דְּבָרֵי פִיךָ מַעֲשִׂים. (ב) כִּי כְמוֹ שֶׁבֵּא הַחֲלוּם עַל מוֹחֲשׁוֹת הַלֵּב, וְרוֹב קוֹל הַכִּסִּיל

יונה דדהבא

מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שִׁיעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיִתּוּדָה, וּבִמְנַח"ח (מַצוּה ס"ד) בִּיאָר דְּבָרָיו ע"ש.

לָג. צ"ע מַה הַמִּקּוֹר שֶׁעִזּוֹב אוֹתוֹ הַצַּעֲרִים וְלֹא שְׁמַחוּ בּו.

אֲמַנֵם בְּפִשְׁטוֹת תְּשׁוּבָה אִינָה תְּלוּיָה בּוּיָדִי אֵלָא בַּחֲרֵטָה בִּלְבָב, וּוּיָדִי הוּא מַצּוּת עֲשֶׂה בְּפָנֵי עֲצֻמָּה, וּבִאֲמַת כֵּן מִשְׁמַע בְּתֵרְגוּם כֹּאן שֶׁכְּתִב "שְׁהִיפְשִׁים מִקְרִיבִים קֶרְבֵּן עַל חֲטָאֵיהֶם וְאִינֵם שְׁבִים מִמַּעֲשֵׂיהֶם", וְלִדְעַת הַרְמַב"ם הִיָּה צ"ל וְאִינֵם שְׁבִים וּמִתּוּדִים עַל מַעֲשֵׂיהֶם, אֵלָא ע"כ ש"מ דְּבִתְשׁוּבָה לְבַד מִהֵנִי בִּלְא וּיָדִי דְּבָרִים וְדְעַת הַרְמַב"ם צ"ע.

לָד. הֵנָּה בְּרַמְב"ם (תְּשׁוּבָה פ"א ה"א) כְּתִב "וְכֵן בְּעֲלִי חֲטָאוֹת וְאַשְׁמוֹת בְּעַת שְׁמִבְיָאִים קֶרְבָּנוֹתֵיהֶם עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוּנָן אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶם בְּקֶרְבָּנָם עַד שִׁיעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתּוּדוּ וּיָדִי דְּבָרִים שְׁנֵא' וְהִתּוּדָה אֲשֶׁר חֲטָא עֲלֵיהָ", וּמִדּוּיק מִדְּבָרָיו דַּאֲפִי עֲשֶׂה תְּשׁוּבָה אֲבָל לֹא הִתּוּדָה, אֵין

פתגמין בטילין: ג בעידן
דתדר נדרא קדם ה' לא
תאחר לשלמותיה. ארום
בגין כן לית רעוא קדם
ה' בטפשיא מן בגלל
דמעכבין נדריהון ולא
משלמין. ואנת ית
דתנדר שלים: ד טב לך
דלא תנדר, מדתנדר
ולא תשלים: ה לא
תנביל ית מימר פומך

למגרם דין גיהנם על בשרך, וביום דינא רבא לא תכול למימר קדם מלאכא אכזראה דרדי כך ארום שלותא היא.
למא דין יתקף רוגזא דה' על קל מימרך דאתאמר בגנותא, ויחבל ית עובדי ידך: ו ארום בסגיאות חלמין דנבני

דְּבָרִים: ג כְּאֲשֶׁר תִּדְרֶה נָדָר לֹא־לֹהִים אֶל־תֵּאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי
אֵין חֶפֶץ בְּכַסִּיּוֹת אֶת אֲשֶׁר־תִּדְרֶה שְׁלָם: ד טוֹב אֲשֶׁר
לֹא־תִדְרֶה מִשְׁתַּדֵּר וְלֹא תִשָּׁלֵם: ה אֶל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ
לְחַטִּיא אֶת־בְּשָׂרְךָ וְאֶל־תֵּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שִׁנְגָה הִיא
לְמָה יִקְצוּף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלְךָ וְיַחְבֵּל אֶת־מַעֲשֶׂה יְדֶיךָ: ו כִּי
בָּרַב חֲלֻמוֹת וְהִבְלִים וּדְבָרִים הִרְבָּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יִרְא:

תרגום ללשון הקודש

בהרבות דברים בטלים. (ג) בזמן שתדור נדר לפני ה' לא תאחר לשלמו, כי בגלל זה אין חפץ לפני ה' בטיפשים כיון
שמאחרים נדריהם ולא משלמים, ואתה את שתדור שלם. (ד) טוב לך שלא תדור משתדור ולא תשלם. (ה) אל תנבל
את מאמר פִּיךָ לגרום דין גיהנם על בשרך, וביום הדין הגדול לא תוכל לומר לפני המלאך האכזרי ^ה שרודה כך כי שנגה
היא, למה זה יקצוף ה' על קול דבריך שנאמר ברעה ויחבל את מעשי ידך. (ו) כי ברוב חלומות של נביאי השקר,
והבלים של בעלי כשפים, ודברים הרבה של הרשעים לא תאמין, כי את החכמים הצדיקים תהיה משמש, ^ז ומהם

יונה דדהבא

ונראה דרש"י באמת לא פליג על התרגום כי
רש"י מפרש את הפסוק כדרשת הגמ' שבעוון
נדרים בנים מתים כשהן קטנים, אך התרגום מפרש
את הפסוק דמייירי על ניבול פה, וכדאיתא
בשבת (שם לג.) "אמר רבה בר שילא אמר רב
חסדא כל המנבל את פיו מעמיקין לו גהינם",
דהרי כתב התרגום "אל תנבל את מאמר פִּיךָ
לגרום דין גהינם על בשרך ומשמע שפירש
הפסוק על ניבול פה שמעמיקין לו גהינם ובוזה
א"א לפרש שהמלאך זה גזבר של הקדש כי
מייירי בחטא ניבול פה ולא בנודר ולא משלם
לכן כאן לכו"ע מלאך זה המלאך שמעניש את
האדם בגהינם, ורש"י מייירי לדרשת הגמ', ודברי
מהרש"א בזה צ"ע.

לו. איתא בגמ' (פסחים כב.; קידושין נז. ועוד) "שמעון
העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון
שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא פירש, עד שבא
ר"ע ודרש את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי
חכמים", ופירש המהרש"א (ב"ק מא:) דהמחלוקת

לה. הנה בשבת (לב:) איתא "רבי אומר בעוון
נדרים בנים מתים כשהן קטנים, שנא' אל תתן
את פִּיךָ לחטא את בשרך, ואל תאמר לפני
המלאך כי שנגה היא וכו', ויחבל את מעשה
ידך, אלו בניו ובנותיו של אדם", ופרש"י "לפני
המלאך גזבר של הקדש, כי שנגה בשוגג קפצתי
לנדור ולא אשלם", ומבואר ברש"י שהמלאך
דכתיב בקרא הוא השליח של ב"ד לגבות את
חובו, (וכ"כ רש"י בקהלת) אמנם לפי פרוש התרגום
כאן 'המלאך' הוא מלאך ממש שמעניש את
האדם על שעבר על הנדר.

וכתב המהרש"א בכתובות (עב.) דרש"י והתרגום
פליגי דלפי התרגום צריך לפרש שהמלאך בא
לעונשו על שעבר על הנדר, והאדם אומר לו
בשגגה עברתי על הנדר, (ולא כרש"י שאומר 'בשוגג
קפצתי לנדור') והמלאך אומר לו למה נדרת
בתחילה הרי טוב אשר לא תדור משתדור.

ז אַם - עֲשֶׂק רִשׁ וְגִל מִשְׁפָּט וְצִדִּיק תִּרְאֶה בְּמִדֵּי נָה
 אַל - תִּתְּמָה עַל - הַחֲפִץ כִּי נִבְּחָ מַעַל נִבְּחָ שְׁמֵר וְנִבְּחָ
 עֲלֵיהֶם: ח וַיִּתְּרוֹן אֶרֶץ בְּכָל הַיָּא (הָוָא) מֶלֶךְ לְשֹׁדָה
 נַעֲבָד: ט אֱהָב כָּסֶף לֹא יִשְׁבַּע כָּסֶף וּמִי - אֱהָב בְּהֶמוֹן לֹא
 מִסְכִּינִי וְגִזְלָא רִדִּין

וצדקתא תתמי בקרתא, לא תתמה בלבך למימר איכדין רעותא דה' על כל אלין. ארום על שמי מרומא נטירין עובדי בני אנשא בין טב לביש, ומן קדמויה משתלחין גוברין גיותנין ותקיפין למרדי ברשיעיא ולמהיהון מתמנן רבנין עליהון: ח ומותר שבח פולחנות ארעא על כלא היא. דבעידן דמרדין בני מלכותא ומלכא מתייהב בפצחין מן קדמיהון, אין לית ליה עבור למיכל ההוא מלכא, לגבר פלח בחקלא מתעביד עבד משתעבד: ט גבר תגר דרחים

תרגום ללשון הקודש

תבקש ללמוד ומלפני ה' תהיה ירא. (ז) אם עושק רשים וגזל של משפט וצדק תראה במדינה, אל תתמה בליבך לאמר איך חפץ ה' על כל אלה, כי על שמי המרום שמורים מעשי בני האדם בין טוב לרע, ומלפניו נשלחים אנשים גאים וחזקים לרדות ברשעים, ולהיותם מתמנים שרים עליהם. (ח) ויתרון שבח עבודת הארץ על הכל היא, שבזמן שמורדים בני המלכות והמלך ניתן בעיירות מלפניהם, אם אין לו תבואה לאכול, המלך הוא לאדם שעובד בשדה נעשה עבד משתעבד. (ט) איש סוחר שאוהב לקנות כסף ובעל סחורה, לא ישבע מלאסוף כסף, ומי שאוהב לאסוף

יונה דדהבא

הו"ל לתרגום לומר 'את' לרבות שם ה', ומדכתב לרבות ת"ח ש"מ דלא ס"ל כמהרש"א וצ"ע.

והנה בסוף קהלת כתיב "סוף דבר הכל נשמע, את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור", וכתב התרגום "את דברי ה' היה ירא ואת מצוותיו שמור", ולא תרגם שם כמו שתרגם כאן, 'היה שומע לתלמידי חכמים ומקבל את דבריהם לקיים תורה ומצוות, ולכאז' לא דרש 'את' לרבות תלמידי חכמים.

אמנם אפש"ל דכוונתו שם למה שפירש כאן, דכיון שהת"ח מלמדים את התורה של ה' ועי"ז מגיעים לירא ממנו כמו שפירש המהרש"א, נמצא ד'את ה' אלוקיך תירא' מרבה לירא ממצוות ה' ותורתו שעי"ז מגיעים לירא ממנו, לכן כתב שם התרגום 'את דברי ה' היה ירא' כלומר ע"י הת"ח שנתרבה מ'את' תהיה ירא את דברי ה' וכך לבסוף תירא ממנו, ודו"ק.

היא דשמעון העמסוני סובר דכיון דכתיב 'תירא, א"כ היראת שמים היא שלא לרבות שום דבר בדומה לקב"ה כי זה היראה, לירא רק ממנו, ור"ע ס"ל שהמורא מת"ח הוא המורא מה' כי מתוך שהוא ירא מה' הוא נשמע להם לקבל עליו יראת ה' ומצוותיו", ונראה דזה כוונת התרגום כאן, דהרי כתיב בפסוק "כי את האלוקים ירא" ומדכתיב 'את' ש"מ דבא לרבות דבר הדומה, וזה כמו שדרשו בגמ' לרבות ת"ח, וכתב התרגום כפירוש המהרש"א שאת החכמים והצדיקים תהיה משמש ומהם תבקש ללמוד ועי"ז תדע איך לירא מהקב"ה ולקיים תורתו ומצוותיו".

ומדברי התרגום כאן יש להקשות על המהרש"א (פסחים כב:) שכתב דמה שלמדו בגמ' 'את' לרבות ת"ח, דוקא מ'את ה' אלוקיך' ולא מפסוק שקודם לזה, "ויראו העם את ה'" כיון דשם כתוב רק שם ה' ולא שם אלוקים לכן 'את' מרבה, משא"כ 'את ה' אלוקיך תירא' לא צריך לרבות שם אלוקים רק ת"ח, והנה כאן כתיב 'את ה' אלוקיך תירא' וכתוב רק שם אלוקים ולכאורה (לפי המהרש"א)

תבואה גם זה הכל: י ברבות הטובה רבו אוכליָהּ
ומה־פֿשרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רֵאִית (רְאוּת) עֵינָיו: יא מְתוֹקָה
שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מַעֲט וְאִם־הֶרֶב יֹאכַל וְהַשְׁבַּע לַעֲשִׂיר
אֵינָנו מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן: יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רְאִיתִי תַחַת

אגר עלל למיכל. אף דין הבלו: י בזמן דסגיא טיבותא בעלמא, סגיאין אוף בני אנשא דייכלונה. ומה הנאה אית למרהא דיצברנה אין לא יעביד מנה טיבותא, בגין דיחוי בעלמא דאתי יחיבת אגרהא בעיניו: יא בסימא דמיכת גוברא דפלא למרי עלמא בלב שלים ואית ליה נחא על בית קבורתיה, אין זעירות שנין ייחי אין סגיות שנין, בתר דפלא למרי עלמא בעלמא הדין. ולעלמא דאתי, אגר עובדי ידיו יחסיין. וחכמת אוריתא דה' לגבר דהוא עתיר בחכמתא, היכמא דאתעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא, כדין תנוח עלוהי על בית קבורתיה ולא תשבגניה בלחודוהי, היכמא דלא שבקת אתתא לגוברא בלחודוהי לדמכא: יב אית בשתא מרעיתא חמית בעלמא

תרגום ללשון הקודש

ממון יותר אין לו שבח בעולם הבא אם לא יעשה ממנו צדקה בגלל שאין לו שכר תבואה לאכול גם זה הכל. (י) בזמן שמתרבה הטובה בעולם רבים אף בני האדם שיאכלוה, ומה הנאה יש לבעליה שיאספנה אם לא יעשה ממנה טובה, כדי שיראה בעולם הבא נתינת שכרה בעיניו. (יא) מתוקה שנת האיש שעובד לאדון העולם בלב שלם, ויש לו מנוחה על בית קבורתו אם מעט שנים יחיה ואם הרבה שנים, אחר שיעבוד לאדון העולם בעולם הזה, ולעולם הבא שכר מעשי ידיו יירש, וחכמת התורה של ה' לאיש שהוא עשיר בחכמה, כמו שייגע בה בעולם הזה והתאמץ בלימודה כזאת תנוח עליו על בית קבורתו ולא תניח לו לבדו^י, כמו שלא מניחה אשה לבעלה לבדו לישון^{יב}. (יב) יש רעה חולה ראיתי

יונה דדהבא

וברמב"ם הלכות תשובה (פ"ה ה"ב) כתב "וזהו שאמרו 'צדיקים יושבים' על דרך החידה, כלומר נפשות הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגע, וכן זה שאמרו 'עטרותיהם בראשיהם', כלומר דעה שידעו, שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן", כלומר דאף שהם בלא עמל ובלא יגע בכל זאת החכמה שהשיגו בעוה"ז עמהם לעוה"ב, וזהו נהנים מזיו השכינה, כלומר דהעמל שעמלים בבתי מדרשות של מעלה היא המנוחה האמיתית.

וכמו שכתב רבינו יונה בברכות על הא דאמרו (שם ז): "היוצא מבית הכנסת אל יפסע פסיעה גסה, הטעם מפני שנראה כמי שיוצא מן הטורח אל המנוחה, והוא הפך שבית הכנסת הוא בית התפילה הוא המנוחה ויש לו לשמוח בישיבתו בה", והם דברי התרגום כאן שאדם שהתאמץ בלימוד התורה בעוה"ז, תנוח על בית קבורתו ולא תניח לו לבדו אלא ילך מחיל אל חיל

לז. בסוף ברכות ובסוף מועד קטן איתא "א"ר חייא בר אשי אמר רב, תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנאמר ילכו מחיל אל חיל וכו'", ופרש"י משיבה לישיבה וממדרש למדרש.

וכתב ר' ניסים גאון שם, "דבירושלמי (שביעית פ"ד ה"ח) פירשו כי זו היגיעה שהן יגיעים הוא שמשבחין ומקלסין וגורסין בתורה", והקשה המהרש"א הרי העוה"ב נברא למנוחה כמ"ש ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העוה"ב, ואין כתוב שיתייגעו ואין להם מנוחה, ותירץ דתלמיד חכם שהוא פעולת השכל והעיון בעוה"ז, בעוה"ב אין לו מנוחה וכילוי מזאת הפעולה, והמנוחה לעוה"ב היא שהצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה בעיון השכלי.

הַשֵּׁשֶׁשׁ עָשָׂר שָׁמֹר לְבַעְלֵי לְרַעְתּוֹ: יג וְאֶבֶר הָעֶשֶׂר הֵהוּא
 בְּעֵינָיו רָע וְהוֹלִיד בֶּן וְאִין בִּידוֹ מְאוֹמָה: יד כְּאֶשֶׁר יֵצֵא
 לִיה לֵאבֹאשָׁא לִיה לַעֲלֵמָא דְאַתִּי: יו וְהוּא עוֹתְרָא דְשִׁבְק לְבִרְיָה, בְּתֵר מוֹתִיָּה יִהְיֹבֵד עַל דְּקֵנָא לִיָּה בְּגוֹן בִּישׁ. וְלֹא
 יִתְקִים בִּיד בְּרִיָּה דִּילִיד וְלֹא יִשְׁתָּאֵר לִיה בִּידוֹ מִדְּעַם: יז הִיכְמָא דְנִפְק מִמְעִי אֲמִיָּה עֲרִטְלָאִי בְּלֹא כְסוֹ וּבְלֹא מִדְּעַם

תרגום ללשון הקודש

בעולם הזה תחת השמש ואין לה רפואה, אדם שייאסוף עושר ולא יעשה ממנו טוב, לסוף הימים העושר ההוא שמוֹר לו, להרע לו לעולם הבא. (יג) והעושר ההוא שעוב לבנו, אחר מותו יאבד על שקנה לו בענין רע, ולא יתקיים ביד בנו שיוליד ולא ישאר לו בידו כלום. (יד) כמו שיצא ממעי אמו ערום בלא לבוש ובלא דבר טוב, כך ישוב ללכת אל בית

יונה דדהבא

ופרש"י ממתנינות את בעליהם שהן בבית רבן ושונים פירקם, אין הכרח דהטעם שמגדדות שינה מעיניהם כדי לישון עם בעליהן אלא אפשר דהטעם 'שמגדדות' הוא כי לא ראתה אותו במשך היום או כדי לפתוח את הדלת כשיבוא באמצע הלילה וכדו'.

והנה בברכות (ג.) איתא דבמשמרה האחרונה של הלילה תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, ואפש"ל דכיון שהאשה מתעוררת להניק את בנה ורואה את בעלה ישן מספרת עמו כדי שיהיו ערים יחדיו, וא"כ זהו מקורו של התרגום שאשה לא מניחה את בעלה לישון לבדו.

ועיין בפירוש הגר"א לשיר השירים (ג.) (יא) שכתב "ג' מדרגות באדם, כשהוא לומד אצל רבו הוא במדרגת 'בת', כמו שאמרו תינוק יונק משדי אמו, ואח"כ כשנעשה חכם ואין צריך עוד לרבו הרי הוא כחבר לרבו בחכמתו, וזהו שאמרו 'אשה מספרת עם בעלה' כי התורה נקראת אשה וכו' ורצה לומר שהיא רואה אותו ומספרת עמו כי התורה יושבת ומלמדת עמו", וזה כמו שכתב התרגום דהחכמה נמשלה לאשה של האדם שאינו מנחת לו לישון אלא מספרת עמו בלילה כך החכמה לא מניחה לאדם אחר פטירתו אלא יושבת ועוסקת כנגדו.

מישיבה לישיבה וממדרש למדרש, וכמו שכתב הרמב"ם שהדעה שידעו בעוה"ז היא שתהיה מצויה עמהם לחיי העוה"ב.

ועיין באיוב (ג, טז) "שם רשעים חדלו רוגז ושם ינוחו יגיעי כח", וכתב התרגום 'ותמן ינוחון תלמידיא דאשתלהי חיליהון באורייתא', כלומר שבבית הקברות ינוחו התלמידים שהתעייפו והתיגעו בתורה, ולכא' הא איתא בברכות דהולכים מחיל אל חיל ע"כ כמהרש"א דמקום המנוחה באמת הוא העוה"ב והיגיעה שלהם בתורה היא מנוחתם, ובמסילת ישרים (פרק ז') כתב "כי הזריוות היא מידת שלמות גדול, ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא יתברך יתנה לו שכרו חלף מה שהשתדל אחריה בזמן עבודתו", ש"מ דהזריוות והעמל והיגיעה של תלמידי חכמים לעתיד לבוא היא שלימות גדולה שילכו בזה מחיל אל חיל, בזכות שהשתדלו כאן בזריוות עמל ויגיעה.

לח. צ"ב מקורו של התרגום לדבר זה, אמנם דרך העולם הוא שהאשה רוצה שבעלה יישן עמה.

ומה דאיתא בכתובות (סב.) "שוא לכם משכימי קום אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא", ואמר רב יצחק אלו נשותיהן של ת"ח שמגדדות שינה מעיניהן בעוה"ז ובאות לחיי העוה"ב

טב, כדין יתוב
למיזל לבית
קבורתה חסיר מן
זכותא, היכמא
דאתא לעלמא דדין.
ומדעס אגר טב, לא
יקביל בטורחיה
לסוברא עמיה
לעלמא דהוא אויל
למהוי לזכו בידיה:
טו ואוף דא בשתא
מרעיתא ולית לה
אסו, דכל קביל
דאתא לעלמא דדין
חסיר מן זכותא,
כדין ייזיל לעלמא
דהוא. ומה מותר הוה
ליה דטרח לקבלת
רוחיה: טז אוף כל
יומיה בחשוכא שרא
בדיל דלחמיה
בלחודיה טעים.

ובנסים סגי חיי, ובמרעין ורגז הוו חיויה: ^ט והא דחזית אנא, טבא הוא לבני אנשא ודשפיר להון למעבד בעלמא
הדין, דייכלון וישתון מן טורחיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא וחטוף, ולמטר ית פתגמי אוריתא ולמיוחן עניי
נכסא, מן בגלל דיחזון טבתא בכל טורחיהון דטרחו בעלמא הדין תחות שמשא, מנין יומי חיויה דגבר דיהב ליה ה'
במזליה. ארום הוא חולקיה ולית אחרן בר מניה: ^י אוף כל אנש דיהב ליה ה' עותר ונכסין ואשלטיה למיכל מניה
בעלמא הדין ולמעבד מניה צדקתא ולקבלא אגר שלים לעלמא דאתי, ולמבדח בטורחיה עם צדיקיא, הא דא
מתנא דאתיהיבת ליה במזליה מן קדם ה' היא: ^{יט} ארום לא יומין סגיאין חיי אנש דידכר ית יומי חיויה כמה מנהון
עתידין למהוי טבין וכמה מנהון עתידין למהוי בישין, מטול דלא אתמסרו לבני אנשא. ארום מן קדם ה' אתגזר
עלוהי כמה יומין יסתגף וכמה יומין יחדי בחדות לביה: ^כ אית בשתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא, ורבתא
היא על בני אנשא: ^{כא} גבר דיהב ליה ה' במזליה עותר ונכסין ויקר וליתוהי מחסר לנפשיה מכל דיתרעי, ולא
אשלטיה ה' על עותריה למטעם מניה, אלהין ימות בלא ולד. ולא חס על קריביה לאחסנותיה ליה, ארום אנתתיה
תהא מתנסבא לגבר חילוני ויחסנניה ויכלניה. כל דין גרמו ליה חובוהי דלא עבד מניה מדעס טב, ואתהפיק עותריה

תרגום ללשון הקודש

קבורתו חסר מזכות כמו שבא לעולם הזה, ושום שכר טוב לא יקבל בעמלו לשאתו עמו לעולם שהוא הולך, להיות
לזכות בידו. (טו) וגם זו רעה חולה ואין לה רפואה, שכל עומות שבא לעולם הזה חסר מזכות, כך ילך לעולם הבא, ומה
יתרון יש לו שטרח לעומות רוחו. (טז) גם כל ימיו בחושך ישרה בגלל שלחמו לבדו יאכל, ובכעס הרבה יחיה, ובחולי
וקצף יהיו חיייו. (יז) והנה אשר ראיתי אני, טוב הוא לבני אדם ויפה להם לעשות בעולם הזה שיאכלו וישתו מעמולם
כדי שלא ישלחו ידם בעושק ובחמס, ולשמור את דברי התורה, ולחון עניי נכסים, בגלל שיראו טובה בכל עמולם
שעמלו בעולם הזה תחת השמש, מספר ימי חייו של אדם שנתן לו ה' במזלו כי הוא חלקו ואין אחר חוץ ממנו. (יח) גם
כל אדם שנתן לו ה' עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו בעולם הזה, ולעשות ממנו צדקה ולקבל שכר שלם לעולם
הבא ולשמוח בעמלו עם הצדיקים, הרי זה מתנה שניתנה לו במזלו מלפני ה' הוא. (יט) כי לא ימים רבים חי האדם
שיזכור את ימי חייו, כמה מהם עתידיים להיות טובים וכמה מהם עתידיים להיות רעים, בגלל שלא נמסרו לבני האדם,
כי מלפני ה' נגזר עליו כמה ימים יתענה וכמה ימים ישמח בשמחת ליבו. ^כ ו (א) יש רעה שראיתי בעולם הזה תחת
השמש, ורבה היא על בני האדם. (ב) איש שנתן לו ה' במזלו עושר ונכסים וכבוד, ואינו מחסר לנפשו מכל שירצה, ולא

מִכָּל אֲשֶׁר-יִתְאַוּהוּ וְלֹא-יִשְׁלִיטֵנוּ הָאֱלֹהִים לְאָכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ
נִכְרִי וְיֹאכְלֵנוּ זֶה הִבֵּל וְחָלִי רַע הוּא: ^ג אִם-יִוָּלֵד אִישׁ מֵאִה
וְשְׁנֵי רַבּוֹת יִהְיֶה וְרַב | שִׁיחֵנוּ יָמֵי שָׁנָיו וְנִפְשׁוֹ לֹא-תִשָּׁבַע
מִן-הַטּוֹבָה וְגַם-קְבוּרָה לֹא-הִיְתָה לוֹ אֲמָרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הִנָּפֹל: ^ד
כִּי-בִהְבֵּל בָּא וּבְחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבְחֹשֶׁךְ שָׁמָּה יִכָּסֶּה: ^ה גַּם-שָׁמַשׁ
לֹא-רָאָה וְלֹא יֵדַע נֶחֱת לְזֶה מוֹזָה: ^ו וְאֵלֹה חָיָה אֵלֶּיךָ שְׁנֵי פְעָמִים
וְטוֹבָה לֹא רָאָה חֵלָא אֶל-מְקוֹם אֶחָד הִכָּל הוֹלֵךְ: ^ז כָּל-עֵמֶל
הָאָדָם לִפְיָהּ וְגַם-הִנָּפֵשׁ לֹא תִמָּלֵא: ^ח כִּי מָה יִתֵּר לַחֲכָם

למה הוי ליה
להבל ולמרעא
בישא: ^ג אין
יוליד גבר מאה
בנין, ושני
סגיאין ייחי
ובשולטנותא
ורבנותא הוא
דיהון יומי שנוהי,
ונפשיה לא
שב עת מן
טיבותא דהות
ליה על דרחים
על עותריה ולא

קנא מניה שמא טבא, אף בית קבורתא לא הות מזומנא ליה. אמרית אנא במימרי, דטב מניה שלילא דלא חזא
עלמא הדין: ^ד ארום בהבלותא אתא לעלמא הדין ובחשוכא ייזיל לעלמא ההוא. ובחשוכא שמיה מתחפי מן בגלל
דלית ליה זכותא, ושום טב לא קנא למיהוי מדכר: ^ה ואף נהור אוריתא לא חמא, ולא ידע בין לביש למבחן בין
עלמא הדין לעלמא דאתי: ^ו ואלולי הוו יומי חיוהי דגוברא תרין אלפין שנין ובאוריתא לא עסק ודינא ועדקתא לא
עבד. בשבועת מימרא דה', דביום מותיה נחתא נפשיה לגיהנם לאתער חד דכל חיביא אזלין תמן: ^ז כל טורח
דגוברא בדיל מזון פומיה הוא טרח, ועל מימר פומא דה' מיתין, ואף נפשא דאנשא לא תשבע מיכלא ומשתיא: ^ח
ארום מה מותר אית לחכימא בעלמא הדין יתיר מן שטיא, בגין דרא בישא דלא מתקבל עליהון. ומה אית ליה

תרגום ללשון הקודש

השליט' ה' על עשרו לטעום ממנו, אלא ימות בלא בן ולא מרחם על קרובו להוריש לו, כי אשתו תהיה נשאת לאיש זר
ל^ט ויירשנו ויאכלנו, כל זה גרמנו לו חובותיו שלא עשה ממנו דבר טוב, ונהפך עושרו להיות לו להבל וחלי רע. ^ג אם
יוליד איש מאה בנים ושנים רבות יחיה ובשלטון ורבנות הוא שיהיו ימי שניו, ונפשו לא תשבע מהטובה שהיתה לו על
שארה את עושרו ולא קנה ממנו שם טוב, גם בית קבורה לא היתה מוכנה לו, ואמרתי אני בדברי טוב ממנו הנפל שלא
ראה את העולם הזה. ^ד כי בהבל בא לעולם הזה, ובחושך ילך לעולם הבא, ובחושך שמו מתכסה בגלל שאין לו זכות,
ושם טוב לא קנה להיותו נזכר. ^ה וגם אור התורה לא ראה, ולא ידע בין טוב לרע לבדוק בין עולם הזה לעולם הבא.
^ו ואילו היה ימי חייו של אדם שני אלפים שנים, ובתורה לא עסק ודין ועדקה לא עשה, בשבועת ה' שביים מותו תרד
נפשו לגיהנם למקום אחד שכל החוטאים הולכים שמה. ^ז כי עמל האדם בשביל מזון פיו הוא עמל, ועל דברי פי ה'
בא לו, וגם נפש האדם לא תשבע מאכל ומשתה. ^ח כי מה יתרון יש לחכם בעולם הזה יותר מן הכסיל, בגלל הדור
הרע שלא מתקבל עליהם, ומה יש לו לאותו איש עני לעשות רק לעסוק בתורת ה' כדי שידע איך עתיד ללכת נגד

יונה דדהבא

קרובו להוריש לו' משמע שקרובו אינו הזר
שנושא את אשתו אלא הוא זר ממש.

ואפש"ל דמיירי שלאדם זה אין לו בן, ואין לו
אחים לכן אשתו אינה זקוקה ליבום, ומה שכתב
שאינו מרחם על קרובו, אינו קרובו ממש כגון
אחיו, אלא כגון דודו או בן דודו וכדו' ולכן מותר

לט'. הנה דברי התרגום צריכים עיון, דאם ימות
אדם זה בלא בן א"כ אשתו צריכה יבום, ואיך
תנשא אשתו לאדם זר שינחל ויאכל את כל
אשר לו, ואין לומר דכוונת הגמ' דבאמת צריכה
יבום והזר שלוקח את כספו הוא אחיו, שאחר
שייבם את אשתו יורש אותו, כי הרי כתב
התרגום שאותו אדם שמת 'לא היה מרחם על

לההוא גוברא
עניא למעבד,
אלהין למעסק
באוריתא דה',
בגין דינדע
היכדין עתיד
דמהך כל קביל
צדיקא בגנתא
דעדן: ט טב
לגוברא למחדי
על מה דאית
ליה ולמעבד
צדקתא ולמחמי

מִן־הַפֶּסֶל מִה־לִּעְנִי יוֹדֵעַ לְחַלֵּף נֶגֶד הַחַיִּים: ט טוֹב מִרְאֶה עֵינַיִם
מִחֻלְדֵּי־נֶפֶשׁ וְגַם־זֶה הָבֵל וְרַעוּת רֹחַ: י מִה־שְּׁהִיָּה כְּבֹר נִקְרָא שְׁמוֹ
וְנוֹדַע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יֻכַּל לְדִין עִם שְׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ: יא כִּי
יִשְׁדָּבְרִים הָרַבָּה מִרְבִּים הָבֵל מִה־יֵּתֵר לְאָדָם: יב כִּי מִי־יֹדַע
מִה־טוֹב לְאָדָם בְּחַיִּים מִסֶּפֶר יְמֵי־חַיֵּי הַבָּל וַיַּעֲשֶׂם כָּצֵל אֲשֶׁר
מִי־יִגִּיד לְאָדָם מִה־יְהִיָּה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: ז א טוֹב שֵׁם
מִשְׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הַחַיָּה: ב טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אָבִל

אגר טב על עובדיו ליום דינא רבא, מן דיזיל לעלמא ההוא בסגוף נפש. ברם דין לגוברא חיבא הבלו ותבירות
רוחא: י מה דהוה בעלמא, הא כבר איתקרי שמה ואשתמודע לבני אנשא מן יומא דהוה אדם קדמאה. וכולא
גזירת מימרא דה', ולית רשו לגוברא למיקם בדינא עם מרי עלמא דתקיף מניה: יא ארום אית פתגמין סגיאין דמסגן
הבלו בעלמא, מה מותר אית לגבר דמתעסק בהון: יב ארום מן הוא דינדע מה יוטיב לאנשא בעלמא הדין, אלהין
למעסק באוריתא דאנון חיי עלמא. וכל מנין יומי חיי הבלוי דייחי, בעידן מותיה אנון חשיבין בעיניו כטללא. דמן
הוא דיחוי לאנשא מה דעתיד להמיו בתרוהי בעלמא הדין תחת שמשא: ז א טב שמא טבא דיקנון צדיקא בעלמא
הדין יתיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין. ויומא דישכוב גבר ומפטור לבית קבורתיה בשום טב
ובזכותא, מן יומא דאתיליד רשיעא בעלמא: ב טב למיזל לבית גוברא אבילא לנחמותיה, מלמיזל לבית משתניא

תרגום הלשון הקודש

הצדיקים בגן עדן. (ט) טוב לאיש לשמוח על מה שיש לו ולעשות צדקה ולראות שכר טוב על מעשיו ליום הדין הגדול,
מאשר ילך לעולם הבא בעיניו נפש, גם זה לאדם חוטא הבל ושברון רוח. (י) מה שהיה בעולם, הרי כבר נקרא שמו
ונודע לבני האדם מהיום שהיה אדם הראשון, והכל גזירת דברי ה' הוא, ואין רשות לאדם לעמוד בדין עם אדון העולם
שתקיף ממנו. (יא) כי יש דברים הרבה שמרבים הבל בעולם, מה יתרון יש לאדם שמתעסק בהם. (יב) כי מי הוא
שיודע מה טוב לאדם בעולם הזה, אלא לעסוק בתורה שהם חיי העולם, וכל מספר ימי חיי הבלו שיחיה, בזמן מותו
הם חשובים בעיניו כצל, כי מי הוא שיגיד לאדם מה עתיד להיות אחריו בעולם הזה תחת השמש. ז א) טוב שם טוב
שיקנו הצדיקים בעולם הזה יותר משמן המשחה שהיה נמשח על ראשי מלכים וכהנים², והיום שימות אדם ונפטור
לבית קבורתו בשם טוב ובזכות, מן היום שנולד רשע בעולם. (ב) טוב ללכת לבית איש אבל לנחמו מללכת לבית
משתה של יין שמלעיגים (שם), כי בבית האבל שם הוא סוף כל האדם ללכת כי על כולם נגזרה גזירת המוות, ובגלל
שילך לבית האבל, איש צדיק, ישיב ויתן אל ליבו דברי המוות, ואם יש בידו דבר רע יעזובו וישבו בתשובה לפני אדון

יונה דהבא

כשלמה מפני מחלוקת אדוניוהו, אך כל מלך בן
מלך אין טעון משיחה.

לאשתו לינשא לאיש זר שלבסוף יורש את כל
כספו.

וקצ"ע שלא פירש התרגום דמייירי במלכים של
בית דוד, ועוד קשיא למה נקט קודם 'מלכים'
ואח"כ 'כהנים', הרי משחו יותר כהנים גדולים
ממלכים, כי רק מלכים בודדים נמשחו מפני
המחלוקת, ובגמ' נקטו קודם 'כהנים גדולים'
ואח"כ 'מלכים' וצ"ע.

מ. בהוריות (יא) איתא "שמן המשחה שעשה
משה, בו נמשח משכן וכליו אהרן ובניו, ובו
נמשחו כהנים גדולים ומלכים", וביארו שם בגמ'
דדוקא מלכי בית דוד נמשחים בשמן המשחה
ולא מלכי ישראל, ודוקא מפני המחלוקת,

דחמרא דמתלעבין. דבבית אבילא, תמן הוא סוף כל אנשא למיזל, דעל כולהון אתגזרת גזירת מותא. ומן בגלל דיהך לבית אבילא גוברא צדיקא, יתיב ויתין ללביה מילי דמותא. ואין אית בידיה מדעס ביש, ישבקניה ויתוב בתיובתא קדם מרי עלמא: ג טב רגז דרגז מרי עלמא על צדיקא בעלמא הדין מן חוכא דהוא מחיך עם

תרגום ללשון הקודש

העולם. (ג) טוב כעס שכועס אדון העולם על הצדיקים בעולם הזה^א, משחוק שהוא שוחק עם הרשעים, כי ברוע פני

יונה דדהבא

ונראה ליישב דהנה המהרש"א הקשה למה לא פירשו בגמ' את הפסוק 'טוב כעס משחוק' על פי פשוטו דכיון שהשחוק בעוה"ז אינו טוב כלל כמו שאמרו בגמ' אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז, לכן אפילו הכעס שהוא דבר גרוע טוב ממנו, ולמה נדחקו בגמ' לפרש טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק ששוחק עם הרשעים בעוה"ז, ותירץ כיון דסיפא דקרא כתיב 'כי ברוע פנים ייטב לב', א"כ א"א לפרש כפשוטו כהנ"ל דא"כ למה ייטב הלב ע"י הכעס, נהי דעדיף כעס משחוק אך אינו מביא לידי הטבת לב.

אלא ע"כ כדרשת הגמ' טוב כעס על הצדיקים, וסיפא דקרא בא לומר דע"י שכועס הקב"ה על הצדיקים ונותן פורענות בעולם, הם מתפללים ונושעים ובזכות הכעס ייטב ליבם ע"כ, וא"כ אפש"ל דבדוקא פירש כאן התרגום כדרשת הגמ' בשבת ולא לפי פשוטו כי מסיפא דקרא מוכח כדרשא הוה לכן אף שפירש את הפסוק של 'לשחוק אמרתי מהולל' כפשוטו, הוכרח לפרש פסוק זה כמדרשו.

והנה שם במהרש"א הקשה למה דרשו בגמ' לשחוק אמרתי מהולל מלשון הלל ושבח ולא כפשוטו מלשון הוללות כמו שפירש רש"י והתרגום, ותירץ דהוקשה להם דהו"ל למימר 'לשחוק ולשמחה אמרתי מה זה עושה' ולמה חילקו לשחוק אמרתי מהולל, ולשמחה מה זה

מא. בשבת (ב:) איתא "ביקשו חכמים לגנוז את ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה, כתיב 'טוב כעס משחוק', וכתוב 'לשחוק אמרתי מהולל', כתיב 'ושבחתני אני את השמחה' וכתוב 'לשמחה מה זה עושה', ל"ק טוב כעס משחוק, טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעים בעוה"ז, ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעוה"ב.

והנה התרגום פירש את הפסוק דידן 'טוב כעס משחוק' כדרשת הגמ' טוב כעס שיכעס אדון העולם על הצדיקים בעוה"ז משחוק שהוא משחק עם הרשעים, אמנם לעיל (בב) ערה"פ "לשחוק אמרתי מהולל" לא פירש כדרשת הגמ' שהקב"ה משחק עם הצדיקים בעוה"ב, אלא פירש את לשון שחוק אמרתי מהולל ששחוק בזמן של צער ליצנות הוא, כלומר פירש מהולל לשון הוללות ולא לשון שבח כדרשת הגמ'.

וא"כ צ"ע שיטת התרגום, אם ס"ל לתרגום שאין סתירה בין שני הפסוקים אלא בשניהם לשון שחוק אינו דבר טוב, למה היה צריך לפרש כאן עפ"י הדרש שטוב כעס שכועס ה' על הצדיקים בעוה"ז משחוק ששחוק עם הרשעים, ולא לפי פשוטו שטוב כעס משחוק כי השחוק הוא דבר רע וצע"ג.

יִיטב לָב: דָּ לָב חֲכָמִים בְּבֵית אֶבֶל וְלָב פְּסִילִים בְּבֵית יִשְׁמָחָה: רשעיא. ארום באבאשות אפי שכינתא אתי בצורתא ופורענותא בעלמא, בגין לאוטבא לב צדיקיא, ויצלון קדם מרי עלמא דהוא מרחם עליהון: דלבהון דחכימא אנן על חרבן בית מקדשא ועציב על גלות בית ישראל. ולב שטין בחדות בית ליצנותהון אכלין

תרגום ללשון הקודש

השכינה באה בצורת ^ב ופורענות בעולם, כדי להיטיב לב הצדיקים ויתפללו לפני אדון העולם שהוא מרחם עליהם. (ד) לב החכמים אונן ^ב על חורבן בית המקדש ועצוב על גלות בית ישראל, ^ב ולב השוטנים בשמחת בית ליצנותם,

יונה דדהבא

עושה, ש"מ דשחוק ושמחה שונים זה מזה, דשחוק הוא דבר טוב ושבח ושמחה אין בה תועלת כלל, לכן צריך לדרוש ששחוק הוא דבר טוב כי זהו השחוק שמשחק ה' עם הצדיקים בעוה"ב.

מג. מה שכתב כאן התרגום שהצדיק אונן על חורבן בית המקדש ולא כתב שהוא אבל, נראה לבאר עפ"י מה דאיתא בגמ' (תענית ל.) כך היה מנהגו של ר' יהודה ברבי אלעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכירים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו, כלומר כמו אונן על מתו.

אמנם לתרגום לא היה קשה קושיא זו, ופירש דשחוק אמרתי מהולל קאי על שחוק בשעת הצער שהוא ליצנות, ולשמחה מה זו עושה מיירי בשמחה של שטות שאין בה טעם ולכן פירש שם כפשוטו ולא כדרשת הגמ' ודו"ק.

וכ"כ ברמב"ם (תעניות פ"ה ה"ט) חסידים הראשונים כך היה מידתן וכו' ושותה עליה קיתון של מים בדאגה בשממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו, וכזה ראוי לחכמים לעשות, וזהו שכתב כאן התרגום שלב חכמים אונן על חורבן בית המקדש, כמו אדם מוטל לפניו וראוי לכל החכמים להיות אוננין כהחסידים הראשונים כמו שכתב הרמב"ם ודו"ק.

מב. בתענית (ז:) איתא אמר ר' שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע שנא' רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר, ופרש"י דרוח צפון מבטלת את הגשם וכך לשון סתר שעושה פנים (של מעלה) נזעמים, ומבטלת את הגשמים.

ושמעין מהגמ' דכשפנים של מעלה נזעמים מתבטלים הגשמים, וכן כתב בתרגום דכשיש רוע פני השכינה באה בצורת ופורענות בעולם.

מד. הנה חילק התרגום בין חורבן בית המקדש שהחכמים 'אוננים' עליו, לבין גלות ישראל שהחכמים 'עצובין' על זה, וצריך טעם למה חילק ביניהם, ועפ"י פשוטו נראה דהרי איתא בירושלמי (יומא פ"א ה"א) כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, כלומר דחורבן הבית תלוי במעשינו אנו, לכן כתב התרגום שעל ביהמ"ק החכם אונן, כלומר כאילו עתה נחרב הבית כי בגלל מעשינו לא נבנה ונשאר חרב,

ושם (ה.) איתא אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד טל ומטר, בשביל לוחשי לחישות שאין בדור מאי תקנתן יכלו אצל מי שיודע ללחוש, כלומר דכשיש בצורת ופורענות, אם הת"ח יתפללו ויבקשו ירדו גשמים, וזה שהוסיף כאן התרגום שלצדיקים יהיה אחרי הכעס של הפנים נזעמים טובת לב דע"י

ו ש ת ז ה טוֹב לְשִׁמֵּעַ גְּעֵרַת חָכָם מֵאִישׁ שִׁמְעַ שִׁיר פְּסִילִים: ו כִּי כָקוֹל
הַפִּירִים תַּחַת הַפִּיר כֵּן שִׁחָק הַפְּסִיל וְנִם-זֶה הַבֵּל: ז כִּי הָעֵשֶׁק
יְהוֹלֵל חָכָם וַיֵּאבֵד אֶת-לֵב מִתְּנָה: ח טוֹב אַחֲרִית דְּבַר מֵרֵאשִׁיתוֹ
למַתֵּב בַּמִּדְרָשׁ בֵּית אוֹלֵפָנָא וּלְמִשְׁמַע נוֹף גַּבֵּר חֲכִימָא באוריתא, מַגְבֵּר דִּאוּל דִּלְמִשְׁמַע קֵל טַבְלָא דְשִׁטִּין: ו אַרוֹם
כָּקֵל קַבִּילַת כּוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תַּחַת דּוּדָא, כְּדִין קֵל חּוֹכָא דְשִׁטָּא. ואֵף דִּין הַבֵּלוֹ: ז אַרוֹם אֲנִיסָא יִתְהִיל בַּחֲכִימָא
בְּגִין דְּלֹא אוּל בַּאֲרוּחַתִּיה, וּמַהוּבִיד בְּמַלּוּי בִישָׂא יֵת חֲכַמַת לֵב חֲכִימָא דִּאֲתִיחִיבַת לִיה בַּמִּתְנָא מִן שְׂמִיא: ח טַב

תרגום ללשון הקודש

אוכלים ושותים ומתעדנים ולא ישיבו אל ליבם תענית אחיהם. (ה) טוב לשבת במדרש בית לימוד ולשמע גערת איש
חכם בתורה, מאיש שהולך לשמוע קול ניגון השוטים. (ו) כי כקול צעקת הקוצים שנשרפים תחת הדוד, כן קול שחוק
השוטים וגם זה הבל. (ז) כי העושק יתהל בחכם בגלל שלא הולך בדרכיו, ומאבד בדבריו הרעים את חכמת לב החכם
שניתנה לו במתנה מן השמים. (ח) טוב סוף דבר מראשיתו, כי בראשיתו לא נודע לאיש מה שעתיד להיות בסופו,

יונה דדהבא

הבית נחשב כמו 'מתו' מוטל לפניו' כיון שהיה
תלוי בתשובתן של ישראל ויכלו למנוע את
חורבנו, לכן צערם גדול יותר.

משא"כ גזירת הגלות שנגזר עליהם כבר ואין
תשובה מועלת בזה רק להקל מהעונש, אין כאן
צער על שיכלו למנוע את הגלות ולא מנעו, לכן
החסידיים רק עצובים על הגלות ולא עד כדי
אנינות ודו"ק.

מה. הנה בנדרים (נה). איתא וממדבר מתנה כיון
שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר
לכל, תורה ניתנה לו במתנה, ופירושו הראשונים
(רש"י תוס' והרא"ש) ש'עושה עצמו כמדבר' פירושו
מלמד תורה בחינם לכל, אמנם בעירובין (נד).
דרשו חז"ל אם משים אדם עצמו כמדבר זה
שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו
אין תלמודו מתקיים בידו, ופרש"י מתקיים בידו
כלומר שתורה נתונה לו במתנה שלא ישכח,
ומשמע שאין הכוונה כבגמ' בנדרים שמלמד
תורה בחינם, אלא שמבזים אותו ואינו שם על
לב, ובגלל ענווה זו זוכה לתורה.

ונראה דאף שהכל דשין בו ולכן תלמודו
מתקיים מ"מ אסור לו ליתן אל ליבו חרפותיהם

וכאילו כל רגע ורגע נחרב מחדש, אך על גלות
ישראל לא אמרו 'כאילו גלו בימיו', לכן החכם
רק מצטער ועצוב על מה שגלו כי סו"ס מתו
הרבה וגלו ממקומותם אך לא אונן ממש כמו
ביהמ"ק.

עוד אפשר"ל דהנה בתרגום איכה (א, ב) איתא
'נאמר בנבואה לירמיהו הכהן הגדול שתחרב
ירושלים על ידי נבוכדנצר הרשע אם לא ישובו
בתשובה', ומשמע דע"י תשובה היה נמנע חורבן
ביהמ"ק, ולכא' צ"ע דרש"י בשיר השירים (ה, א)
כתב שהקב"ה לא ביטל את גזירתו להחריב את
ירושלים נאמר הנני מביא רעה אל המקום הזה,
וא"ת והלא ירמיה עומד ומתנבא 'שובו אלי
ואשובה אליכם', לא לבטל הגזירה אלא להקל
הפורענות וכו' ומפורש ברש"י דגם בתשובה לא
היו ניצולים, וצ"ע, ונראה לחלק דבגין ביהמ"ק
אם יחרב או לא זה היה תלוי בתשובתם של
ישראל, משא"כ הגלות נגזרה עליהם אפילו אם
ישובו כדכתיב שם הנני מביא רעה וכו' ולא שב
ה' מאחרון אפוא גם עם תשובה, ותשובה מהני רק
שיקלו מהם הפורענות להשיבם בנחת מן
הגולה, ולפי"ז אפשר"ל דהנה אדם שאונן על מתו
לא דמי לאדם שעצוב על שמועה רעה כי האונן
צער גדול כיון שהמת קרוב אליו, ולכן חורבן

טוב אַרְד־רוּחַ מְבֹבֶה-רוּחַ: ט אַל-תִּבְהַל בְּרוּחְךָ לְכַעֵס כִּי
 כָּעַס בְּחִיק כְּסִילִים יָנוּחַ: י אַל-תֹּאמַר מָה הִלָּה שְׁחִימִים
 סוף עסקא מן
 שירויה, דבשירויה
 לא אשתמודע
 לגבר מה דעתיד

למהו בסופיה. אלהין סוף מלתא טב אשתמודע לגבר דטב הוא. וטב קדם ה' גבר דשליט ברוחיה ומכביש יצריה, מגבר דאזיל בגסות רוחיה: ט ובעידן דתיני עלך אוכחותא מן שמיא, לא תבהיל בנפשך למרתח ולמימר פתגמי סרבנותא כלפי שמיא. ארום אין את סביל ישתביק לך חובך. ואין את מסריב ומרתח, דע ארום רתחא בעטוף שטין ינוח, עד כדון דיהובד יתהון: ובעידן עקתא לא תימר מה דהוה מן קדמת דנא טב בעלמא, דיומין קדמאין הוו

תרגום ללשון הקודש

רק סוף דבר טוב נודע לאיש שטוב הוא, וטוב לפני ה' איש ששולט ברוחו וכובש יצרו מאיש שהולך בגובה רוחו. (ט) ובזמן שתבוא עליך תוכחה מהשמים, אל תבהל בנפשך לזעום ולומר דברי מרד כלפי השמים, כי אם אתה סובל ימחל לך חטאך, י ואם אתה מורד וכועס דע, כי כעס בחיק כסילים ינוח עד אשר יאבד אותם. (י) ובזמן צרתך, אל תאמר מה שהיה מלפנים טוב בעולם, כי הימים הראשונים היו טובים ואנשי הדור ההוא היו טובי מעשה יותר מאלו, בגלל זה

יונה דדהבא

‘שהוא מופקר לכל’ כלומר שהוא עושה פעולה להיות מופקר לכל, לכן פירשו הראשונים בנדרים שהוא מפקר עצמו ע”י שלומד עם כל אדם בחינם, ודו”ק.

וגידופיהם, כי אם כן אולי דבריהם יטוהו מדרך האמת לדרך השקר, אלא צריך להעביר דבריהם מליבו לגמרי ויהא כמדבר ממש שלא חושש למה שדורכים עליו.

מו. בחובת הלבבות (שער חשבון הנפש חשבון עשרים ושבע) כתב רבינו בחיי “כשתבוא עליו רעה בגופו או בממונו או בענין מעניניו יקבל הכל בשמחה, ודע אחי כי העשר נסיונות שניסה המקום את אברהם אבינו לא היינו משבחים לו עמדו בהם, לולי שהיה מקבל הכל מאלוקיו ברצון ובטוב לבב, והסבל הטוב מידה טובה, והסבל שבעליו מוכרח בו אין לבעליו שכר עליו ואין מחילה בו”, כלומר דאדם שמתייסר ביסורין ולא מקבלם בשמחה אלא רק מתקצף עליהם לא מועילים לו למחילת עוונות ואינם משיגים את מטרם.

ומקורו מדברי התרגום כאן שכתב ובזמן שתבוא עליך יסורין מהשמים אם אתה סובל ימחל לך חטאך.

ונראה דאלו הם דברי אליפז התימני לאיוב שהתלונן על יסוריו הקשים והמרים ואמר לו אליפז (איוב ה, ב) “כי לאויל יהרוג כעס ופותה

ואפשר לומר דזו כוונת התרגום כאן, שהחכם אם יתן אל ליבו דברי הכסיל והגזלן שמתהולל בו וצוחק בו, אז יאבד את התורה שניתנה לו במתנה, כלומר דהרי מה שנתנה לו במתנה כיון שהוא נותן לכולם לדוש בו, אך אם יפנה לדבריהם וישימם אל ליבו אפשר שהתורה הזו שניתנה לו תהא נמאסת ח”ו בעיניו כי ישמע לקול מחרפיו ויטה את עצמו מדרך האמת ויאבד את חכמתו בדבריו הרעים של הכסיל לכן יהיה כמדבר ממש שלא יתן אל ליבו כלל את דבריהם.

והנה מה שפירשו הראשונים בנדרים ‘שאדם משים עצמו כמדבר’ פירושו שמלמד תורה בחינם, דלא כפשטות הגמ’ בעירובין ש’כמדבר שהוא מופקר לכל’ פירושו שהכל דשין בו ואין בו גסות הרוח, נראה לבאר דבעירובין כתיב ‘הכל דשין בו’ משמע שאחרים פועלים בו והוא אינו עושה כלום, א”כ על כרחך הפירוש שמבזים אותו ואינו מרגיש, אמנם בנדרים כתיב

הָרָא שְׁנַיִם הָיוּ טוֹבִים מֵאַלֶּה פִּי לֹא מִחֲכָמָה שְׂאֵלָתָּ
עַל־זֶה: יא טוֹבָה חֲכָמָה עִם־נַחֲלָה וְיִתְרָ לְרֹאֵי הַשְׁמֵשׁ: יב
פִּי בְּצֵל הַחֲכָמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחֲיָה
בְּעֵלְיָה: יג רָאָה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים פִּי מִי יוֹכֵל לְתַקֵּן אֶת
אֲשֶׁר עָוְנוֹ: יד בְּיוֹם טוֹבָה הָיָה בְּטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רָאָה גַם

טבין ואנשי דרא ההוא הוו שפירי עובדא יתיר מן אלין, בגין כן טבא הוה מטי להון. ואנת לא על חכמתא שאילתא על דנא: יא טבתא חכמתא דאורייתא עם אחסנת ממונא. ויתיר לגבר למחוי מדבר בענותותא עם

גוברין דירי ארעא, דחון טב וביש תחות שמשא בעלמא הדין: יב ארום היכמא דמסתתר גוברא בטלל חכמתא, הכדין מסתתר בטלל כספא בעידן דיעביד מניה צדקתא. ומותר מנדעא, חכמתא דאורייתא תחיי ית מרהא מבית קבורתא לעלמא דאת: יג הוי מסתכל ית עובדא דה' וגבורתיה דעבד ית סמיא וית גבינא וית חגירא למחויחון פרישן בעלמא. ארום מן הוא חכימא דיכיל לתקנא ית חד מנהון, אלהין מרי עלמא דעותיה: יד ביומא דיוטיב לך

תרגום ללשון הקודש

טובה היתה באה להם, ואתה לא מחכמה שאלת על זאת. (יא) טובה חכמת התורה עם נחלת ממון, ויתרון לאיש להיות מתנהג בענוה עם אנשים דרי הארץ שרואים טוב ורע תחת השמש בעולם הזה. (יב) כי כמו שמסתתר אדם בצל החכמה, כך מסתתר בצל הכסף בזמן שיעשה ממנו צדקה, ויתרון דעת, חכמת התורה תחיה את בעליה מבית הקבורה לעולם הבא. (יג) (יה) היה רואה את מעשה ה' וגבורתו, שעשה את העיור ואת הגיבן ואת החיגר להיות מובדלים בעולם, כי מי הוא החכם שיוכל לתקן את אחד מהם רק אדון העולם שעיוותו. (יד) ביום שייטיב לך ה'

יונה דדהבא

לעתיד לבוא, כך מי שיעשה צדקה לת"ח מכספו יזכה להסתתר בצל הכסף, דאף שאינו לומד בעצמו מ"מ מחזיק ידי לומדי תורה ויזכה לחיי העוה"ב, כי עיקר הזכות הוא ע"י חכמת התורה וכל מי שנדבק בחכמת התורה יזכה ג"כ, וזהו 'יתרון דעת החכמה תחיה את בעליה', כי ע"י התורה יחיה האדם לעוה"ב.

מח. במשנה (חגיגה ט.) שנינו "עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו וע"ז נאמר מעוות לא יוכל לתקן, ר"ש בן מנסיא אומר איזהו מעוות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר, רשב"י אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילה ונתעוות, ואיזה זה ת"ח הפורש מן התורה", ובפשיטות נראה דהמחלוקת דלת"ק מעוות זה כל הפסד מצווה שא"א להחזיר אותה, ור"ש בן מנסיא ס"ל דוקא אם השאיר תוצאה בעולם שא"א לתקנה, ולרשב"י דוקא אם היה מתוקן בתחילה ונתעוות.

תמית קנאה", ופרש"י לאויל כמותך יהרוג כעסו שאילו היית שותק שמא תשוב מידת הרחמים עליך, כלומר דאם היה שותק אפשר שהיה נמחל לו ע"י היסורים, אבל כשכועס מאבד את כל כפרת היסורין.

מז. כדאיתא בכתובות (קיא:) "כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל, כל המשתמש באור תורה, אור תורה מוחייו", כלומר דע"י לימוד התורה יזכה לחיי העוה"ב אך מי שאינו משתמש באור תורה לא יחיה לעת"ל.

והנה אמרו שם בגמ' דיש תקנה לעמי הארצות כדכתיב 'ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום', וכי אפשר לדבק בשכינה אלא ע"י שמהנה ת"ח מנכסיו ועושה לו פרקמטיא וכו' יש לו חיים, ובזה מבואר תחילת הפסוק לפי פירוש התרגום 'בצל החכמה בצל הכסף' פירוש כמו שבצל החכמה ע"י שלומד תורה ומתחכם מסתתר בזכות זה מדינה של גיהנם ויחיה

אֶת־זֶה לַעֲמֻת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דְּבַרְתִּי שְׁלֹא יִמָּצֵא הָאָדָם
אֲחֵרָיו מֵאוֹמָהּ: טו אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בְיָמֵי הַבְּלִי יֵשׁ צִדִּיק אֶבֶר
ה' , תהי אף אנת
בטיבותא ותוטיב
לכל עלמא, בגין
דלא ייתי עלך יומא
בישא חזי ואסתכל. ואף ית דין כל קביל דין עבד ה' בגין לאוכחא אנשי דרא מן בגלל דלא ישכח אנש בתרוהי
מדעם ביש לעלמא ההוא: טו ית כלא חזיתי ביומי חבלותי, דמן קדם ה' מתגורין טב וביש למהוי בעלמא על עיסק

תרגום ללשון הקודש

תהיה גם אתה בטובה ותיטיב לכל העולם כ" כדי שלא יבוא עליך יום רעה, ראה והביט, וגם את זה לעומת זה עשה ה'
כדי להוכיח את אנשי הדור כדי שלא ימצא אדם אחריו דבר רע לעולם הבא. (טו) את הכל ראיתי בימי הבלי, שמלפני

יונה דהבא

ש"מ דכאשר אדם בטובה צריך להיטיב לאחרים
שכולם ישמחו עמו ואם לא מיטיב לבסוף יקבל
רעה, וכמו שהוסיף הרמב"ם שמי שלא עושה כן
נאמר "זוריתי פרש על פניכם פרש חגיכם",
שאם לא מיטיב עם אחרים הקב"ה משלם לו
רעה לכן כתב התרגום שאם לא ייטיב גיע עליו
יום רעה.

אבל עדיין לכא' אין ראייה מדברי הרמב"ם למה
שכתב התרגום, דהרי הרמב"ם מיירי בשמחה
שכולם חייבים בה לכן אפשר לומר דמחוייב
האדם לשמוח ולשמח כי בלא זה אין זה שמחה
של מצוה אלא שמחת כריסו, אך בשמחה
אישית שהקב"ה היטיב לאדם עצמו שמשמחו
באיזה דבר, לכא' אין ראייה לכא' שצריך
לשמוח עם שאר אנשים בשמחתו.

אמנם ברמב"ם בהלכות מגילה (פ"ב ה"ז) כתב
"מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים
מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לרעיו שאין
שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב
עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב
האמללים האלו דומה לשכינה שנא' "להחיות
רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים", ושם אע"פ
דמיירי בשמחה כללית כי הכל חייבים לשמוח
בפורים כי הגס קרה לכולם, אך סו"ס למה כתב
כאן הרמב"ם טעם אחר מהלכות יו"ט, הו"ל
למימר 'שאין זה שמחת מצוה אלא שמחת
כריסו'.

והנה בתרגום לעיל (א, טו) על הפסוק 'מעוות לא
יוכל לתקן' פירש זה רשע שאינו עושה מצוות
ומעוות את דרכיו שלא יוכל לתקנם בעוה"ב אם
לא חזר בתשובה בעוה"ז, ומשמע דס"ל כרשב"י
דמעוות זה רק אדם שהיה ישר קודם ונתעוות
דהרי 'האלוקים עשה את האדם ישר והמה
ביקשו חשבונות רבים' (לקמן כט) וא"כ לכא' רק
זה נקרא 'מעוות', ואילו כאן כתב התרגום
ד'מעוות' זהו חגיר ועיוור וגיבן משמע דלא
כרשב"י.

ואם כוונתו דמיירי שהיו בתחילה ישרים
ומתוקנים ואח"כ נתעוותו, א"כ ק"ק למה אמר
שאין אדם יכול לתקנם רק הקב"ה, הרי רופאים
יכולים לרפא עיוור שאינו מלידה ורק סומא
מלידה אינם יכולים לרפא, ואם נימא דמיירי
בסומא מלידה א"כ לא היה ישר ונתעוות אלא
הוא מעוות מלכתחילה ולמה קרא לו התרגום
מעוות, וצ"ע.

מט. הנה בפרשת ראה (טז, יד) כתיב "ושמחת
בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר
והיתום והאלמנה אשר בשעריך", וכתב ע"ז
הרמב"ם (יום טוב פ"ו ה"ח) "כשהוא אוכל ושותה
(ביו"ט) חייב להאכיל לגר ליתום ואלמנה עם
שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות
חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו
מאכיל ומשקה לעניים וכו' אין זו שמחת מצוה
אלא שמחת כריסו וכו'".

מזליא דאתבריא
בהון בני אנשא.
דאית גבר זכאי
אביד בצדקותיה
בעלמא הדין,
וזכותיה מנטרא
ליה לעלמא
דאתי. ואית גבר

בְּצִדְקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיךְ בְּרַעְיָתוֹ: ^ט אֶל־תִּהְיֶינָה צִדִּיק הַרְבֵּה
וְאֶל־תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לְמַה תִּשְׁוֹמֵם: ^י אֶל־תִּרְשָׁע הַרְבֵּה וְאֶל־תִּהְיֶינָה
סִכָּל לְמַה תָּמוּת בְּלֹא עֵתָּה: ^{יח} טוֹב אֲשֶׁר תִּתְּחַזַּק בְּזֶה וְגַם־מִזֶּה
אֶל־תִּנָּח אֶת־יָדְךָ בִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כָּלָם: ^ט הַחֲכֻמָּה תַעֲזֹ
לְחֻכָּם מַעֲשֶׂהָ שְׁלֵטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר: ^כ כִּי אָדָם אֵין צִדִּיק

חייב דמוריק יומין בחובוהי, וחושבן עובדוהי בישיא נטירין ליה לעלמא דאתי לאתפרעא מניה ביום דינא דבא: ^ט
לא תהי זכאי יתיר בעידן דאתחייב חיבא קטול בבית דינך, בגין דתחוס עלוהי דלא למקטליה. ולא תתחכם בכין
יתיר חכמת רשעיא דקימין בדרך ולא תילף אורחתוהון, למא דין תצדי ית אורחתך: ^י לא תהך בתר ההרור לבך
לאתחייבא סגן, ולא תרחיק אורחך מן בית אולפן אוריתא דה' למהוי שטיא. למא דין אנת גרים מותא לנפשך,
ויתקצרון שני חיך לממת עד לא מטא זמנך לממת: ^{יח} טב דתיחוד בעסקי עלמא הדין למגמל טבא לנפשך כאורח
תגריא, ואף מדין ספרא דאוריתא לא תשבוק חולקך. ארום גבר דחיל מן קדם ה' נפיק ית חובת כולוהון: ^ט וחכמת
יוסף בר יעקב אסתיעא עלוהי לחכמותיה כל קביל עשרתי אחוהי: צדיקא דשלטין בדחלתא דה', ולא שלט בהון
יצרא בישא בעידן דהווי יהיבין בקרתא דמצרים, ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזמנא ההוא בקל

תרגום ללשון הקודש

ה' נזרימ הטוב והרע להיות בעולם על ענין המזלות שנבראו בהם בני האדם, שיש אדם צדיק אובד בצדקתו בעולם
הזה וזכותו נשמרת לו לעולם הבא, ויש איש חוטא שמאריך ימים בחטאיו וחשבון מעשיו הרעים שמורים לו לעולם
הבא להפדע ממנו ביום הדין הגדול. (טז) אל תהיה צדיק הרבה יותר, בזמן שהתחייב החוטא הריגה בבית דינך, בגלל
שתרחם עליו לא להורגו, ולא תתחכם יותר (את) חכמת הרשעים שקיימים בדרך ולא תלמד את דרכם, למה זה
תשומם את דרכיך. (יז) אל תלך אחר מחשבות ליבך לחטוא הרבה, ולא תרחיק דרכיך מבית לימוד תורת ה' להיות
סכל, למה זה אתה גורם מוות לנפשך, ויתקצרו שני חיך למות עד שלא יבוא זמנך למות. (יח) טוב שתאחז בעסק
העולם הזה לגמול טוב לנפשך כדרך התגרים, וגם מזה ספר התורה לא תעזוב חלקך, כי איש ירא מלפני ה' יוצא את
חובת כולם. (יט) וחכמת יוסף בן יעקב עזרה לו להחכימו לעומת עשרת אחיו הצדיקים' ששולטים ביראת ה', ולא

יונה דדהבא

בשעת שמחה כללית אלא אפי' בעת שמחה
פרטית, ואז יודעים שהכל מאת הקב"ה ולכן
מטיבים לאחרים כדי להטיבם מהטוב ההוא.

ג. לא התפרש כאן בתרגום מה היתה חכמתו של
יוסף שעזרה לו להנצל, והנה בילקוט שמעוני
(ויגש) איתא "א"ר יוחנן בשעה שתפס יוסף את
בנימין, מיד כעס יהודה ושאג בקול רם וכו', כיון
שראה יוסף סימנין של יהודה שהוא כועס מיד
נדדעזע ואמר אוי לי שמא יהרגני ומהו סימנין
של יהודה עינו של ימין זולגת דם וי"א חמישה
לבושים היה לבוש ונימא היתה לו בליבו, וכיון
שהוא כועס היתה קורעת כולן ויוצאת, מה עשה
יוסף באותה שעה, אותו עמוד של אבן שהוא

אלא דיש כאן טעם אחר 'שאינ' שמחה גדולה
ומפוארה אלא לשמח', כלומר דאדם ששמח
ואינו משמח אין זה שמחה שלימה כי כמו
כששולח מנות לרעיו זה מרוב שמחה באכילתו,
כך כשמשמח עניים אז שמחתו שלימה כי עושה
כדרכי ה' יתברך, וכמו שה' שמחהו כך עושה
שמחה לאחרים, וזהו דברי התרגום שבזמן שה'
יטיב לו שייטיב לאחרים כדי שיהיה גם הוא
בטובה כמו דרכי ה' שדרכו להיטיב.

ועיינ בטור (א"ח תקכ"ט) "מידת החסידים אשר ה'
לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו בעת
שמחתם אז יותר ויותר מברכין ומשבחין
להקב"ה אשר שמחם" ומשמע דלאו דוקא

בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יֵשְׁעָהּ טוֹב וְלֹא יִחָטָא: כֹּא גַם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ אֶל־תֵּתֶן לִבְךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מִקְּלָלְךָ: כב כִּי גַם־פְּעָמִים רַבּוֹת יֵדַע לִבְךָ אֲשֶׁר גַּם־אֵת (אֵתָהּ) קִלְלָתָ אַחֲרֵיהֶם: כג כֹּל־זֶה נִסִּיתִי בַּחֲכָמָה אֲמַרְתִּי אַחֲכָמָה וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי: כד רְחוּק מִחַ־שִׁחִיָּה וְעִמּוֹק | עִמּוֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ: כה סְבוּתִי אֲנִי וְלִבִּי לְדַעַת וְלִתּוֹר וּבִקֵּשׁ חֲכָמָה וְחִשְׁבוֹן וְלִדְעַת

רשיעא לא תמסר לבך לקבלותהון, דלא ייתן יומין דתשמע ית עבדך דילוט לך, ולית לך חילא לאשתיובא מן ידויו: כב ארום חזי לך למצדק ית דינא בזמן דילוט לך גבר דלית דכותך, דאף זמנין סגיאין ידע לבך דאף אנת הויתא ליט גוברין אחרנין: כג כל דא בחנית בחכמתא. אמרית במימרי אחכום אף כל חכמת אוריתא, והיא רחקת מני: כד הא כבר אתרחק מבני נשא למדע כל מה דהוה מן יומי עלמא. ורו יום מותא ורו יום דייתי מלכא משחא, מן הוא דיטכחניה בחכמתא: כה חזרית אנא לחשבא בלבי ולמדע ולא ללא ולמתבע חכמתא וחושבן אגר עובדי

תרגום ללשון הקודש

שלט בהם יצר הרע בזמן שהיו נתונים בארץ מצרים, ולא הרגו את יוסף אחיהם שהיה מצער להם בזמן שהוא בקול דבריו. (כ) כי אין אדם צדיק בארץ שיעשה טוב כל ימיו ולא יחטא לפני ה', אבל אדם שיחטא לפני ה' ראוי לו לחזור בתשובה עד שלא ימות. (כא) גם כל הדברים שידברו לך הרשעים אל תתן לבך לקבלם, שלא יבואו ימים שתשמע את עבדך שיקלל אותך ואין לך כח להימלט מידו. (כב) כי ראוי לך להצדיק את הדיון בזמן שיקלל אותך איש שאינו כמותך, כי גם פעמים רבות ידע ליבך שגם אתה היית מקלל אנשים אחרים. (כג) כל זה ניסיתי בחכמה, אמרתי אחכמה גם את כל חכמת התורה והיא רחוקה ממני. (כד) הרי כבר רחוק מבני האדם לדעת כל מה שהיה מימות עולם, וסוד יום המוות^{כז} וסוד יום שיבוא מלך המשיח מי הוא שימצאו בחכמה. (כה) סבותי אני לחשוב בלבי לדעת ולתור ולבקש חכמה וחשבון שכר מעשי הצדיקים, ולדעת פורענות חטא הכסיל והסכלות ומחשבות רעות של המלכות.

יונה דהבא

הנחמה, ועומק הדין, ואין אדם יודע מה בליבו של חבירו, ואין אדם יודע במה משתכר, ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות חייבת מתי תכלה".

וברש"י פירש 'יום הנחמה' מתי אדם מתנחם מדאגותיו, אמנם המהרש"א פירש "נחמה מגלותינו וזהו משיח בן יוסף, ומלכות בית דוד מתי תחזור זה משיח בן דוד", ולפ"י כאן כתב התרגום רק שני דברים יום המוות ויום ביאת מלך המשיח (שזה משיח בן יוסף או משיח בן דוד כפירוש מהרש"א), וצ"ע למה לא כתב את כל שבעת הדברים שנזכרו בגמ'.

ונראה לומר דבלשון הקרא כתיב 'רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מן ימצאנו', ופירש התרגום

ישוב עליי בעט בו ועשאו גל של צרורות אמר יהודה גם זה גבור כמותנו, באותה שעה אחז יהודה החרב וביקש לשולפה ואינה נשלפת אמר בודאי ירא שמים הוא זה לכך נאמר החכמה תעוז וכו'.

ומשמע מהמדרש הזה דחכמתו של יוסף היתה שבשעת כעסו של יהודה מיד הראה גם את כוחו ובעט בעמוד שלו וכך ראה יהודה שגם הוא גיבור כמותו, ואולי חכמתו היא שידע את סימני כעסו של יהודה והפסיק להכעיסו, ועדיין צ"ע.

נא. איתא בפסחים (נד:) "ת"ר שבעה דברים מכוסים מבני אדם אלו הן 'יום המיתה ויום

צדיקא ולמדע פורענות חובא דשטיא, וסוכלתנו ו ח ו ל ח ו ל ת א ד מ ל כ ו ת א : כ ו ואשכחית אנא פתגם דמריר על אנש יתיר

רשע פֿסל וְהַסְכֵּלוֹת הַיִּלְלוֹת: כו וּמוֹצֵא אֲנִי מִן מִנְיָת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוּדִים וְחֲרָמִים לְפָנֶי אֲסוּרִים יְדִיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמְלֹט מִמָּוְנָה וְחוֹטֵא יִלְכֹּד בָּהּ: כז רֵאחַ זֶה מִצְאֲתִי אִמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְמִצְא חֲשֹׁבֹן: כח אֲשֶׁר

מן מרירות יום מותא, ית אתתא דהיא עבדא עקן סגינאן לבעלה, ומצדתן ותקלן בלבה, כפיתן ידהא בדיל דלא למפלח בהון. תקין קדם ה' גבר דיפטור יתה בגט פטורין וישתיוב מנה. וחיבא קדם ה' גבר דיסבנה ויתלכד בזנותה: כו חזי דין עובדא דאשכחית, אמר קהלת דמתקרי שלמה מלכא דישראל. כונית מזילא חדא עם חברתה למשכח חשבון בני אנשא מה יהי בסופהון: כח אית: פתגם אחרן דעוד תבעת נפשי ולא אשכחית. גבר שלים וזכאי בלא

תרגום ללשון הקודש

(כו) ומצאתי אני דבר שהוא מר על אדם יותר ממרירות יום המוות, את האשה שהיא עושה צרות רבות לבעלה ומצודים ומכשולים בליבה, אסורים ידיה כדי שלא לעבוד בהם,²² טוב לפני ה' איש שיגרש אותה בגט וימלט ממנה, וחוטא לפני ה' איש שישאנה וילכד בזנותה. (כז) ראה זה מעשה שמצאתי, אמר קהלת שנקרא שלמה מלך ישראל, כיוונתי מזלות אחת עם חברתה למצוא חשבון בני האדם מה יהא בסופם. (כח) יש דבר אחר שעוד ביקשה נפשי ולא מצאתי, אדם שלם וצדיק בלא חטא מימי אדם הראשון עד שנולד אברהם הצדיק שנמצא נאמן וצדיק בין אלף מלכים

יונה דדהבא

ברבי חנינא אמר מורדת ממלאכה, וכאן הרי כתב התרגום ש'טוב לפני ה', איש שיגרשנה' את האשה שידיה אסורות ממלאכה, ש'מ דגם זו מורדת ממלאכה נקראת מורדת, ולכאן' סבר התרגום כר' יוסי ברבי חנינא.

דמה שכפל שלמה 'עמוק עמוק' הוא על שני הדברים יום המיתה ויום ביאת מלך המשיח, כי אלו שני הדברים העמוקים והמכוסים ביותר מבני האדם, לכן דוקא את אלו מנה התרגום, אך באמת יש עוד דברים שמכוסים מבני האדם.

וכן פסק ברמב"ם (אישות פכ"ה ה"ה) "כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשות כופין אותה ועושה אפ' בשות", וכתבו המפרשים דס"ל לרמב"ם כר' יוסי ברבי חנינא שמורדת ממלאכה חשיבא מורדת.

ומה שאמרו במשנה הנ"ל שבטלה מביאה לידי זנות אפש"ל דזה כוונת התרגום כאן שחוטא לפני ה' הוא האיש שישאנה וילכד בזנותה, דכיון שבטילה ממלאכה ובעלה מגרשה כמו שפסק הרמב"ם, ואדם שישאנה כשהיא בטלה ממעשה ידיה ילכד בזנותה כי בטלתה תביאנה לידי שעמום וזימה.

גב. רש"י ושאר מפרשים פירשו 'אסורים ידיה', כלומר אנשים נלכדים בה ונאסרים על ידיה, אך התרגום פירש כפשוטו שידיה אסורות מלעבוד לבעלה, ושנינו בכתובות (נט:) אלו מלאכות שאשה עושה לבעלה וכו' רבי אליעזר אומר אפ' הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה, ורשב"ג אומר שהבטלה מביאה לידי שעמום, כלומר דכיון שידיה בטלות ממלאכה יכולה להגיע לידי שגעון (רש"י) וזנות.

והנה נחלקו בגמ' אם מורדת על בעלה שפוחתין לה מכתובתה עד שיוציאנה בלא כתובה מיירי במורדת מתשמיש או אפ' מורדת ממלאכה בלבד, דרב הונא אמר מורדת מתשמיש ור' יוסי

חיבוליא מן יומי אדם
קדמאה עד דאתיליד
אברהם צדיקא
דאשתכח מהימן
וזכאי בין אלף מלכין
דאתכנשו למעבד
מגדלא בבבל.
ואתתא בכל אלין
נשיהון דמלכיא
כשרה לא אשכחית::

עוד-בְּקִשָּׁה נִפְשִׁי וְלֹא מִצָּאתִי אִדָּם אַחֵר מֵאַלְפֵי מִצָּאתִי
וְאִשָּׁה בְּכָל-אֱלֹה לֹא מִצָּאתִי: כט לְבַד רְאִיהֶֽזֶה מִצָּאתִי אִשָּׁר
עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בִקְשׁוֹ חֲשִׁבֹנוֹת רַבִּים:
ח א מִי פְּהַחְכָּם וּמִי יוֹדַע פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכָמַת אָדָם תֹּאמִר פִּנּוּ
וְעַז פִּנּוּ יִשְׁנֹא: ב אֲנִי פִי-מִלֶּךְ שְׁמֹר וְעַל דְּבַרְתָּ שְׁבוּעַת

כט לחוד חזי דין אשכחית, ועבד ה' ית אדם קדמאה תקן קדמוי וזכאי, וחויא וחוה אטעיא יתיה למיכל מן פירי
אילנא דאכלי פיריהו חכמין למדע בין טב לביש, וגרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל דירי ארעא. ואנון תבעו
למשכח חשבונין סגיאין בגין לאיתאה מחתא על דירי ארעא: ח א מן הוא חכימא דיכול למקם קביל חכמתא דה'
ולמדע פשר מליא כנביאאי, חכמתא דגבר חכים תנהיר זוי אנפוהי ביני צדיקאי, וחציף אפיין מתחלפן כל אורחתיה
מטב לביש: ב הוי זהיר ית פומך על גזירת מלכא למטר מא דיפקדנך. ועל עיסק מומתא דה' אודהר דלא תימי

תרגום ללשון הקודש

שנאספו לעשות מגדל בבבל, ואשה בכל אלה נשות המלכים כמו שרה לא מצאתי. כ" (כט) לבד ראה זה שמצאתי,
שעשה ה' את אדם הראשון ישר לפניו וצדיק, והנחש וחוה הטעו אותו לאכול מפירות האילן שאוכלי פירותיו
מתחכמים לדעת בין טוב לרע, וגרמו להתגלגל עליהם יום המוות ולכל גרי הארץ, והם ביקשו למצוא חשבונות רבים
כדי להביא מכה על גרי הארץ. ח א (מי) הוא החכם שיוכל לעמוד למול חכמת ה' ולדעת פתרון הדברים כנביאים,
חכמה של אדם חכם תאיר זוי פניו בין הצדיקים, ועז פנים משתנים כל דרכיו מטוב לרע. ב) היה זהיר את פיך על

יונה דדהבא

אשה צדיקה כמו שרה בכל נשות המלכים לא
מצאתי, כלומר שנדרשו שניהם לשבח.

אמנם צ"ע דברש"י באיוב (א, ג) כתב שאיוב היה
גדול מכל בני קדם פירוש גדול מדור הפלגה
דכתיב בהם "ויהי בנסעם מקדם" כי עמד בנסיון
אחד שנאמר 'תם וישר' מכל אותו הדור, שלא
נתפס על אותו עוון, ומשמע ברש"י דגם איוב
היה שלם באותו דור ביראת ה', ולא רק אברהם
ולמה כתב התרגום שרק אברהם נמצא צדיק בין
כל אלף המלכים שעשו את מגדל בבל וצ"ע.

ואפשר לומר דכוונת התרגום דמתוך כל
המלכים לא נמצא צדיק אחד, חוץ מאברהם
שהיה מלך ובכ"ז לא חטא כמו שכתב לעיל (ה),
(יד) התרגום שנעשה אברהם מלך "כי ממקום
עובדי ע"ז יצא אברהם למלוך, ומלך על ארץ
כנען", וכן איתא ברש"י (פ' לך לך) עה"פ 'אל עמק

ומה שכתב התרגום שהשני שישאנה נקרא
חוטא הוא על פי מה דאיתא בסוף גיטין "כי
מצא בה ערות דבר ושלחה מביתו והלכה והיתה
לאיש אחר הכתוב קראו אחר לומר שאין זה בן
זוגו לראשון, זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס
רשעה לתוך ביתו", דכיון שע"י הבטלה תגיע
לזימה א"כ טוב הראשון שהוציא רשעה זו
מביתו, וחוטא השני שהכניסה ונשאה.

ג. איתא במדרש קהלת 'אדם אחד מאלף
מצאתי' אדם זה אברהם, 'אשה בכל אלה לא
מצאתי' זו שרה, 'ורבים התחבטו לבאר למה
אברהם נדרש לשבח ושרה לא נדרשה לשבח,
ופירשו בזה כמה פירושים ע"ש.

ולהתרגום כאן לק"מ דכוונת המדרש דאברהם
היה נאמן מכל אלף המלכים שנאספו לעשות
מגדל בבבל וזהו 'אדם אחד מאלף מצאתי', אבל

בשום מימרה
על מגן: ג
ובעידן רוגזא
דה' לא תנוח
מלצל אה
קדמוהי.
אתבהיל מן
קדמוהי, ויל
וצלי ותבעי
רחמין מניה
בגין דלא
תקום בפתגם
ביש. ארום
רבו כל
עלמא ה', כל
דיצבי יעביד:
באתר דאית

אלהים: ג אל-תבהל מפניו תלך אל-תעמד בדבר רע כי
כל-אשר יחפץ יעשה: ד באשר דבר-מלך שלטון ומי יאמר-לו
מה-תעשה: ה שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב
חכם: ו כי לכל-חפץ יש עת ומשפט כי-רעת האדם רבה עליו: ז
כי-איננו ידע מה-שיהיה כי באשר יהיה מי יגיד לו: ח אין אדם
שליט ברוח לכלוא את-הרוח ואין שלטון ביום המות ואין
משלחת במלחמה ולא-ימלט רשע את-בעליו: ט את-כל-זה
ראיתי ונתון את-לבי לכל-מעשה אשר נעשה תחת השמש עת
אשר שלט האדם באדם לרע לו: י ובכן ראיתי רשעים קברים
ובאו וממקום קדוש יחלכו וישתכחו בעיר אשר בן-עשו גם-זה

גזירת המלך מלכא דשליט על כל עלמא מתעבדא בבהילו. ומן הוא גוברא דימחי בידה ויימר ליה
מא עבדתא: ה גבר דנטיר פקודיא דה', לא ינדע מדעם ביש לעלמא דאתי. ועידן צלותא ודין דקשוט אשתמודע
בלב חכימא: ו ארום לכל עסקא אית עידן טב וביש, ועל דין קשוט אתדן כל עלמא. וכד אתגור מן קדם ה' למחוי
פורענותא בעלמא, על חובת אנשין עבדי בישא דסגיאין עליהון: ז ארום ליתוהי חכים מא דעתיד למחוי בסופיה
עלוהי. ארום בעידן דיהי רעוא מן קדם ה' לאבאשא ליה, מן הוא דיחוי ליה: ח לית אנש דישלוט ברוח נשמתא
לממנע ית נשמתא דחיי בגין דלא יפסוק מן גופא דאנשא. ולית שלטונא ביום מותא לשויבא גבר לחבריה, ולית
מני זינא מסינע בקרבא. ולא ישייב חוב ית מרוהי ביום דינא רבא: ט ית כל דין חזיתי דהוה בעלמא ויהבית ית לבי
למדע ית כל עובדא דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא, בעידן דישלוט אנש באנש לאבאשא ליה: י ובקושטא
חזית חיביא דאתקברו, ואשתיצאו מעלמא מאתר קדיש דצדיקיא שרין תמן, ואולו לאתוקדא בגיהנם על חוביהון
בישיא דעבדו בעלמא בגיילא ואניסותא וחטופין ואתנשיאו מבין יתבי קרתא. והיכמא דעבדו אתעביד להון. אף

תרגום ללשון הקודש

גזירת המלך לשמור מה שיצוהו, ועל ענין שבועת ה' שלא תשבע בשם דברו על חנינם. (ג) ובזמן כעס ה' אל תניח
מלהתפלל לפניו, התבהל מלפניו, לך ותתפלל ותבקש רחמים ממנו כדי שלא תעמוד בדבר רע כי אדון כל העולם ה',
כל שיחפץ יעשה. (ד) במקום שיש גזירת המלך, שם דבר המלך ששולט על כל העולם נעשה במהירות, ומי הוא אדם
שימחה בידו ויאמר לו מה עשית. (ה) אדם ששומר מצוות ה' לא ידע דבר רע לעולם הבא, וזמן תפילה ודין אמת נודע
בלב החכם. (ו) כי לכל חפץ יש זמן טוב ורע, ועל דין אמת נידון כל העולם, וכאשר נגזר מלפני ה' להיות פורענות
בעולם, על חטאי אנשים שעושים רע שרבים עליהם. (ז) כי איננו יודע מה שעתיד להיות בסופו עליו, כי בזמן שיהא
רצון מלפני ה' להרע לו, מי הוא שיגיד לו. (ח) אין אדם שישלוט ברוח הנשמה למנוע את נשמות החיים כדי שלא
יפסוק מגופות האנשים, ואין שלטון ביום המוות להציל אדם לחבירו, ואין כלי זין עוזרים במלחמה, ולא ימלט הרשע
את בעליו ביום הדין הגדול. (ט) את כל זה ראיתי שהיה בעולם, ונתתי את ליבי לדעת את כל המעשה שנעשה בעולם
הזה תחת השמש, בזמן שישלוט אדם באדם להרע לו. (י) ובאמת ראיתי חוטאים שנקברו וכלו מן העולם ממקום
קדוש של צדיקים ששורים שם, והלכו להישרף בגיהנם על חטאיהם הרעים שעשו בעולם בגול ובעושק ובחמס,

שווה הוא עמק המלך, ששם המליכו את
אברהם לנשיא אלוקים וקצין, אך איוב לא היה
מלך לכן לא נמנה בכלל זה, ודו"ק.

הַבֵּל: יֵא אִישׁ אֶיךָ-נַעֲשֶׂה פִתְּנָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מִחֶרֶה עַל-פֶּן
מָלֵא לֵב בְּנֵי-הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע: יב אִשְׁר הֵטָא עֲשֵׂה
רָע מֵאֵת וּמֵאִירָךְ לוֹ כִּי גַם-יִוָּדַע אָנִי אִשְׁר יִהְיֶה-טוֹב
לִירְאֵי הָאֱלֹהִים אִשְׁר יִירָאוּ מִלִּפְנֵינוּ: יג וְטוֹב לֹא-יִהְיֶה
לָרָשָׁע וְלֹא-יֵאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אִשְׁר אֵינָנו יָרֵא מִלִּפְנֵי
אֱלֹהִים: יד יֵשׁ-הֵבֵל אִשְׁר נַעֲשֵׂה עַל-הָאָרֶץ אִשְׁר | יֵשׁ
צַדִּיקִים אִשְׁר מְגִיעַ אֱלֹהִם בְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וַיֵּשׁ רְשָׁעִים
קודשא וידעית אנא דיהי טב לעלמא דאתי לדחליא דה' דדחלין מן קדמוהי ועבדין רעוניה בלב שלים: י" וטב לא
יהי לרשיעא ולא יהי ליה ארכא לעלמא דאתי ולא יקום עם צדיקיא, ואף לא איהו יהי ביקריהון בגנתא דערן.
ובעלמא הדין יתקטעון יומי חייה ויערקון ויחלפון כטלל, בגין דליתוהי דחיל מן קדם ה': י" אית הבלו דאתגור
למהוי מתעביד על אפי ארעא. דאית צדיקיא דמטי להון ביש כאלו אנון עבדין כעובדי חיביא. ואית חיבין דמטי
להון טב כאלו אנון עבדין כעובדי צדיקיא. וחזית ברוח קודשא, דבישא דמטי לצדיקיא בעלמא הדין, לא על

תרגום ללשון הקודש

ונשכחו מבין יושבי העיר, וכמו שעשו נעשה להם, גם זה הבל. (יא) ובגלל שלא נעשה דבר רע (ו) פורענות (ל) רשעים
במהרה על מעשיהם הרעים, בגלל כן מתמלא לב בני האדם בהם לעשות רע בעולם הזה. (יב) ובזמן שחוטא יעשה רע
מאה שנים מלפני ה' ניתנה לו אריכות כדי שישבו, כי נגלה לי ברוח הקודש ויודע אני שיהיה טוב לעולם הבא ליראי ה'
שיראים מלפניו ועושים רצונו בלב שלם. (יג) וטוב לא יהיה לרשע, ולא יהיה לו אורך לעולם הבא, ולא יעמוד עם
הצדיקים וגם לא יהיה הוא בכבודם בגן עדן, ובעולם הזה יכרתו ימי חייו ויברחו ויחלפו כצל, בגלל שאינו ירא מלפני ה'.
(יד) יש הבל שנגזר להיות נעשה על פני הארץ, שיש צדיקים שבא להם רע כאילו הם עושים כמעשי החוטאים, ויש
חוטאים שבא להם טוב כאילו הם עושים כמעשי הצדיקים, וראיתי ברוח הקודש שרע שבא לצדיקים בעולם הזה לא
על חטאיהם, רק לגבות מהם חטא קטן להיות שכרם שלם לעולם הבא, וטוב שבא לחוטאים בעולם הזה לא על
זכותם, רק לפרוע מהם שכר על זכותם הקטן שעשו, להיות אוכלים שכרם בעולם הזה ולאבד חלקם לעולם הבא,

יונה דהבא

ולפי"ז התרגום כאן מיירי בצדיק ורשע שאינם
גמורים.

ופירש המהרש"א שצדיק שאינו גמור רע לו על
מיעוט עוונותיו כדי לזכותו בעוה"ב ובהיפך
ברשע שאינו גמור שטוב לו בעוה"ז כדי שיקבל
שכרו על מיעוט זכויותיו, כלומר דוקא כיון שיש
לו מיעוט זכויות לרשע או מיעוט חובות לצדיק
לכן נדון בכך, ולכן כתב התרגום דאינו מקבל
בגלל חטאיו כלומר בגלל רוב חטאיו אלא בגלל
חוב קטן אך אם יש לו הרבה חטאים לצדיק לא
יתנקה בעוה"ז וכן להיפך ברשע, ודו"ק.

גד. צ"ע מה כוונת התרגום כאן, דממ"נ אם
הצדיקים לא מקבלים פורענות בעוה"ז על
חטאיהם, א"כ מהו שכתב אלא לגבות מהם חוב
קטן, וכן הרשעים אם לא מקבלים שכר על
זכותם מהו אלא לפרוע שכר על זכות קטן שיש
להם וצ"ע.

ואפשר לומר דהנה בברכות (ז) איתא "שאל
משה רבינו את הקב"ה מדוע צדיק ורע לו רשע
וטוב לו, אמר לו הקב"ה צדיק וטוב לו צדיק
גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, רשע וטוב
לו רשע שאינו גמור, רשע ורע לו רשע גמור,

שִׁמְנִיעַ אֱלֹהִים כְּמַעֲשֵׂה הַצְדִּיקִים אֲמַרְתִּי שְׁנֵם זֶה הֶבֶל: טו
 וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת־הַשְּׂמֵחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לְאָדָם תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
 כִּי אִם־לְאֶכָל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ וְהוּא יִלְוֶנוּ בְּעִמְלּוֹ יָמֵי חַיָּו
 אֲשֶׁר־נִתֵּן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: טז כֹּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי
 לַדָּעַת חֲכָמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעֲנָנִים אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם
 בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שָׁנָה פְּעִינִי אֵינְנִי רֹאֶה: יז וְרֵאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה

חוביהון, אלהין
 למגבי מנהון חובא
 קלילא, למהוי
 אגרהון שלים
 לעלמא דאתי. וטב
 דמטי לחיביא
 בעלמא הדין, לא
 על זכותון, אלהין
 למפרע להון אגרא
 על זכותון קלילא
 דעבדו, למהויהון

אכלין אגרהון בעלמא הדין, ולהובדא חולקחון לעלמא דאתי. אמרית במימרי, דאף דין הבלו: טו ושבחית אנא ית
 חדות אוריתא. ארום לית טב לאנש בעלמא הדין תחות שמשא, ארום אלהין למיכל ולמשתי ולמחדי בטורחיה
 ובחולקיה דאתייהב ליה מן שמיא. ולא יושיט ידיה בחטופין ואנסא. והוא ילוניה לשלם לעלמא ההוא, ויקביל אגר
 שלים על טורחיה דטרח בשלמותא, כל יומי חייה דיהב ליה ה' בעלמא הדין תחות שמשא: טז כמה דיהבית ית לבי
 למנדע חכמת אוריתא ולמחזי ית גון דאתעביד על ארעא. ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא
 חכמתא, טורחא הוה ליה. ארום אף ביממא לא ינוח מעבודתיה. ובליילא, שינא בעיניה לא חזי: יז וחזית אנא ית

תרגום ללשון הקודש

אמרתי שנים זה הבל. (טו) ושבחתי אני את שמחת התורה יי, כי אין טוב לאיש בעולם הזה תחת השמש רק לאכול
 ולשתות ולשמוח בעמלו ובחלקו שניתן לו מן השמים, ולא יושיט ידו בחמס ובעושק והוא ילונו לשלם לעולם הבא,
 ויקבל שכר שלם על עמלו שעמל בשלימות כל ימי חייו שנתן לו ה' בעולם הזה תחת השמש. (טז) כמו שנתתי את
 ליבי לדעת את חכמת התורה ולראות את הענין שנעשה על הארץ, כי גם חכם שירצה לעסוק בתורה ולמצוא חכמה
 עמל הוא לו, כי גם ביום לא ינוח מעבודתו ובליילה שינה בעיניו לא רואה. (יז) וראיתי אני את כל מעשה גבורת ה' כי

יונה דדהבא

ה' כדכתיב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוֹקִיךָ
 בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", לכן גם על זה
 כתב התרגום ולשמחה מה זו עושה.

אך שמחת התורה היא חלק מקיום המצוה כמו
 שכתב רבינו אברהם מן ההר בנדרים (מח).
 ד"מצות לימוד (תורה) שהוא ענין ציור הלב
 וידיעת האמת עיקר הצווי הוא כדי לצייר האמת
 ולהתענג ולהנות במדע לשמוח לבבו ושכלו,
 כדכתיב פקודי ה' ישירים משמחי לב, הלכך לא
 שייך למימר במצוות תלמוד דלא ניתן להנות
 כמו שאר מצוות כי עיקר מצוותו הוא ההנאה
 והתענג במה שמשיג ומבין בלימודו, א"כ
 אפשר ל'דדוקא בתלמוד תורה השמחה היא חלק
 מהמצווה וזהו רצון ה', לכן רק בשמחת התורה
 נאמר 'ושבחתי אני את השמחה'.

גה. בשבת (ל): הקשו ששלמה אמר כאן
 'ושבחתי אני את השמחה', ובפרק ב' אמר
 'ולשמחה מה זו עושה', ותרצו כאן בשמחה של
 מצוה כאן בשמחה שאינה של מצוה, ופרש"י
 כגון הכנסת כלה, אמנם בתרגום מפרש דמיירי
 כאן בשמחת התורה, ומשמע דדוקא בזה שיבח
 שלמה המלך את השמחה.

ואפשר לומר דכיון שבפרק ב' על הפסוק
 'ולשמחה מה זו עושה' כתב התרגום ולשמחה,
 מה הנאה יש לאדם שיעשנה כלומר דשמחה אין
 לה תועלת לאדם, לכן כתב כאו ששמחה
 שאפשר לשבח אותה היא רק שמחת התורה,
 כיון דגם בשמחה של מצוה אין השמחה חלק
 מקיום המצוה ואין בה תועלת למצוה עצמה, רק
 יש לה תועלת מצד עצמה להיות שמח בעבודת

כל עובד גבורתא דה' ארום דחיל הוא. לית ליה רשו לאנש לאשכחא ית עובד גבורתא דה' דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא, כד יטרח אנש למתבע מה דעתיך למחוי ולא ישכח. ואף אם ימר גבר חכים יתיר במימריה למנדע מה דעתיך למחוי בסוף יומיא. לית ליה רשו למשכח: ט א ארום ית כל דין יהבית על לבי ולמבלש ית כל דין. דצדיקא וחכימא ותלמידהון דמשתעבדין להון על עיסק אולפן אוריתא מסירין בידא דה', ומניה אתגור על כל בעלמא כל מה דיהי ביומיהון. אף רחמימא דירחמנון אף שנאתא

הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לְמַצּוֹא אֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת־הַשָּׁמַשׁ בְּשָׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמָּצֵא וְגַם אִם־יֹאמֶר הַחֶכֶם לְדַעַת לֹא יוּכַל לְמָצֵא: ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לְבִי וְלִבּוֹר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וְעַבְדֵי־הֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אֶהְבֶּה גַם־שִׁנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם: ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לִפְל מִקְרָה אֶחָד לְצַדִּיק וְלָרָשָׁע לְטוֹב וְלַפְּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַיָּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינָנו זֹכֵר כְּטוֹב כְּחַטָּא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׂבוּעָה יֵרָא: ג זֶה | רַע בְּכָל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי־מִקְרָה אֶחָד לִכְל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מִלֹּא־רַע וְחוֹלְלוֹת בְּלִבָּבָם בַּחֲיֵיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֶּתִים: ד כִּי־מִי אֲשֶׁר יִבְחַר (יִחַפֵּר) אֶל כָּל־הַחַיִּים, יֵשׁ בְּטָחוֹן כִּי־לְכָל־חַי הוּא טוֹב מִן־הָאֲרִיָּה הַמָּוֶת: ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂמִיתוֹ וְהַמֶּתִים אֵינָם

דישנינון גבר, לית נביא בעלמא דינדע מה דיהי באנשא, כלא במולא מן קדם ה' אתגור למחוי קדמיהון: ב כלא במולא תליא, מן שמאי אתגור מה לעתיד למחוי לכלא. ארעון חד לזכאה ולחיבא, לדתקנן אורחתיה ולמדכי נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקריב נכסת קודשיא ולדליתוהי מקריב נכסת קודשין. כטבא כחיבא. כגבר דיומי לשקרא, כגבר דמומתא דחיל: ג דין מול ביש בכל עלמא דיתעביד תחות שמשא, ארום ארעון חד לכלא לכל דירי ארעא. ואף לבא דבני אנשא אתמלי ביש על דא, וחולחולתא בלבדון כל יומי חייהון. וברת סופיה דאנשא נטיר ליה לאתוכחא עם מיתאי בדין חיביא: ד ארום מן גוברא דאתחבר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא דאתי אית ליה סבר. ארום כלבא חיא הוא טב מן אריא דהוא מית: ה ארום צדיקיא ידעין דאין יחובון עתידין למחויחון

תרגום ללשון הקודש

נורא הוא, אין רשות לאדם למצוא את מעשה גבורת ה' שנעשה בעולם הזה תחת השמש, כאשר יעמול אדם לבקש מה שעתידי להיות ולא ימצא, וגם אם יאמר אדם חכם הרבה בדבריו לדעת מה שעתידי להיות בסוף הימים אין לו רשות למצוא. ט (א) כי את כל זה נתתי אל לבי, ולבדוק את כל זה, שהצדיקים והחכמים ותלמידיהם שעובדים להם על ענין לימוד התורה מסורים ביד ה', וממנו נגזר על כל העולם כל מה שיהיה בימיהם, גם אהבה שיאהבו גם שנאה שישנאו אדם, אין נביא בעולם שידע מה שיהא באנשים הכל במול מלפני ה' נגזר להיות לפניהם. (ב) הכל במול תלוי, מן השמים נגזר מה שעתידי להיות לכולם, מקרה אחד, לצדיק ולחוטא, למתוקנים דרכיו, ולמטהר נפשו ולמטמא נפשו, ולזובח קרבנות ולאינו זובח קרבנות, כטוב כחוטא, כאיש שנשבע לשקר כאיש ששבועה ירא. (ג) זה מול רע בכל העולם שיעשה תחת השמש, כי מקרה אחד לכולם לכל גרי הארץ, וגם לב של בני האדם מלא רע על זה ומחשבות רעות בליבם כל ימי חייהם, ואחר סופו של האדם שמור לו, להוכיח עם המתים בדין החוטאים. (ד) כי האיש שיחובר לכל דברי התורה ולקנות חיי עולם הבא, יש לו תקווה, כי הכלב החי הוא יותר טוב מן האריה שהוא מת. (ה) כי הצדיקים יודעים שאם יחטאו, עתידים להיות חשובים כמתים לעולם הבא, בגלל כן שומרים את דרכיהם ולא יחטאו, ואם יחטאו שבים בתשובה, והחוטאים אינם יודעים דבר טוב על שלא הטיבו מעשיהם בחייהם, ואינם

חשיבין כמיתא
לעלמא דאתי.
בגין כן נטרין
אורחיהון ולא
יחובון. ואין
יחובון, תיבין
ב ת י ו ב ת א.
וחיביא ליתיהון
ידעין מדעם טב
על דלא אוטיבו
עובדיהון בחייהון
וליתיהון ידעין
מ ד ע ס ט ב
לעלמא דאתי.
ולית להון אגר
טב בתר מותיהון.
ארום אתנשי
דוכרנהון מביני
צדיקיא: ו ב ת ר

יודעים מאומה ואין עוד להם שכר כי נשכח זכרם: ו גם
אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אברה וחלק אין להם עוד
לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש: ז לך אכל בשמחה
לחמך ושתה בלב טוב ייגך כי כבר רצה האלהים את מעשיך:
ח בכל עת יחיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר: ט
ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבגלך אשר
נתן לך תחת השמש כל ימי הבגלך כי הוא חלקך בחיים
ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש: י כל אשר תמצא ירך
לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול
אשר אתה הלך שמה: יא שבת יראה תחת השמש כי לא
לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם

מותיהון דרשינא לית בהון צורך. אף רחמיתיהון אף שנאתיהון אף קנאתיהון הא כבר הובדון מן עלמא, וחולק טב
לית להון עוד עם צדיקא לעלמא דאתי ולית להון הנאה מן כל מה דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: ז אמר
שלמה ברוח נבואה מן קדם ה', עתיד מרי עלמא למימר לכל צדיקא כל חד וחד באנפי נפשיה, איזיל טעום בחדוא
לחמך דאתותב לך על לחמך טבא דיהבת לעניא ולחשיכא דהוה כפין. ושתי בלב טב חמרא דאצטנע לך בגנתא
דעדן, חלף חמרך דמוגתא לעניא וחשיכא דהוה צחי. ארום הא כבר אתרעי קדם ה' עובדך טביא: ח בכל עידן יהיון
כסותך חיורין מן כל סואבת חובתא. ושמא טבא דמתיל למשח רבותא קני, בגין דימטון ברכן על רישך, וטיבותך
לא יחסר: ט חזי חיינ טבין עם אתתא דרחימתא, כל יומי חיי הבלותך דיהב ה' לך במזלא בעלמא הדין תחות
שמשא ארום הוא חולקך בחיין ובטרחותך דאנת טרח בעלמא הדין תחות שמשא: י כל דמספקא ירך למעבד טיבו
וצדקתא עם מסכינא בכל חילך עביד. ארום בתר מותא לית לגבר עובדא וחושבנא ומנדעא וחכמתא בבית
קבורתא דאנת איזיל תמן. ולא יסיעון לך אלהין עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון: יא אמר שלמה מלכא, כד הויתי
יתיב על כורסי מלכותי אסתכלתי וחזיתי בעלמא הדין תחות שמשא. ארום לא גוברין דאנון קלילין כנשרין
מסתייעין למרהט לאשתיזבא מן מותא בקרבא, ולא גבריא מסתייעין באנחותיהון קרבא בגבורתיהון, ואף לא

תרגום ללשון הקודש

יודעים דבר טוב לעולם הבא, ואין להם שכר טוב אחר מותם כי נשכח זכרם מבין הצדיקים. (ו) אחר מותם של
הרשעים אין בהם חפץ, גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם, הרי כבר אבדו מן העולם, וחלק טוב אין להם עוד עם
הצדיקים לעולם הבא, ואין להם הנאה מכל מה שנעשה בעולם הזה תחת השמש. (ז) אמר שלמה ברוח נבואה מלפני
ה', עתיד אדון העולם לומר לכל הצדיקים כל אחד ואחד בעצמו, לך אכול בשמחה לחמך, שהיושב לך על לחמך הטוב
שנתת לעני ולמסכן שהיה רעב, ושתה בלב טוב יין שנשמר לך בגן עדן, עבור יינך שמוגת לעני ולמסכן שהיה צמא, כי
כבר רצה ה' את מעשיך הטובים. (ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים מכל טומאת חטא, ושם טוב שמשול לשמן המשחה
תקנה, כדי שיבואו ברכות על ראשך וטובתך לא תחסר. (ט) ראה חיים עם האשה שאהבת, כל ימי חיי הבגלך שנתן לך
ה' במזל בעולם הזה תחת השמש, כי הוא חלקך בחיים ובעמלך שאתה עמל בעולם הזה תחת השמש. (י) כל שתמצא
ידך לעשות טוב וצדקה עם המסכן בכל כוחך עשה, כי אחר המוות אין לאיש מעשה וחשבון ומדע וחכמה בבית
הקברות שאתה הולך לשם, ולא יעזרו לך רק מעשים טובים וצדקה לבדם. (יא) אמר שלמה המלך, כאשר הייתי יושב
על כסא מלכותי הסתכלתי וראיתי בעולם הזה תחת השמש, כי לא אנשים שהם קלים כנשרים נעזרים לרוץ להנצל
מהמוות במלחמה, ולא גיבורים נעזרים בהלחמם בגבורתם, וגם לא החכמים נעזרים בחכמתם לשובע לחם בזמן רעב,

חכימא מסתייעין
בחכמתהון למשבוע
לחמא בעידן כפנא, ואף
לא סוכלתנין מסתייעין
בסוכלתנותהון למכנש
עותרא, ואף לא ידעי
בינה מסתייעין
במנדעותהון למשבכ
רחמין בעיני מלכא. ארום
יעידן וערעיתא במזליהון
יערע ית כוליהון: יא ארום
אף לא אשתמודע לגבר
ית זמניה בין טב לביש מן
מה דעתיך למיהוי
בעלמא ולמיתא עלוהי.
כנוני ימא דמתאחדין
בחכא, וכצפרי שמיא
דמתאחדין בתקלא,

כותהון מתקלין בני אנשא. לומן בשתא דאתעתדת למהוי, נפלא עליהון רגעא חדא מן שמאי: יב אף דין חיותי
דהיא חכמתא בעלמא דהין תחות שמשא. ורבתא היא לותי: יג בר נש דמתיל לקרתא זעירא וגוברין גברי
חילא זעיר בויה, היכמא דקלילן זכותיה בגו לבא דאנשא. וייעול לגו גופא יצרא בישא דמתיל למלך רב ותקף
לאכנעא, ואסחר ית לבא למטעי יתיה ובנא עלוהי אתר למתב, על דיצבי לאסטיותיה מן אורחן דתקנן קדם ה'
לאחדא יתיה במצודין רברבין דגיהנם, לאדלקותיה שבע זמנין על חובוהי: יד ואשתכח בגו גופא יצרא טבא מכיך
וחכים, ואתגבר עלוהי וכבש יתיה בחכמתיה, ושייב ית גופא מן דינא דגיהנם בתוקפיה ובחכמתיה. היכמא דגברא
עביד בקרבא ומשייב ית יתבי קרתא בחכמת לביה. ואנש לא דכר בתר כן ליצרא טבא דשייב, אלהי יימר
בלביה זכאה אנא. היכמא דיתבי קרתא ההיא לא דכרו ית עניא ההוא דשייב יתהון: טו ואמרית אנא במימרי,
טבא חכמת צדיקא מכח גבורת רשיעא. דחכמת צדיקא וזכותיה משייבא ליה ולאנשי דריה, ותקוף רשיעא דקאים
בתוקפא דלביה בדיל דלא למהדרר בתיובתא, מחבלא ליה בלחוריה. וחכמת צדיקא ועניא מזדלזלא בעיני רשיעי
דריה. ובעידן דיוכח יתהון על עובדיהון בישיא, פתגמי אוכחותיה ליתנון מקבלין: יז מילי דצלותא דחכימא בחשאי
מתקבלין קדם מרי עלמא, יתיר מקבילת גוברא רשיעא דהוא שליט על שטין דפגין ולית מקביל: יח טבא חכמת

תרגום ללשון הקודש

גם לא הנבונים נעזרים בביתנם לאסוף עושר, וגם לא יודעי בינה נעזרים בדעתם למצוא חן בעיני המלך, כי עת ומקרה
במזלם יקרה את כולם. (יב) כי גם לא נודע לאדם את זמנו בין טוב לרע ממה שעתידי להיות בעולם ולבוא עליהם, כדגי
הים שנאחזים במצודה וכצפרי שמים שנאחזים במכשול, כמותם נכשלים בני האדם, לזמן רעה שעתידיה להיות
נופלת עליהם רגע אחד מן השמים. (יג) גם זה ראיתי שהיא חכמה בעולם הזה תחת השמש, ורבה היא אלי. (יד) גוף
בן אדם שמשול לעיר קטנה, ואנשים גיבורי חיל מעט בתוכה כמו שמעטים זכויותיו בתוך לב האדם, וכנס לתוך הגוף
היצר הרע שמשול למלך גדול וחזק, ומכניע וסובב את הלב להטעות אותו ובנה עליו מקום לשבת, על שרוצה להטותו
מהדרך שמתקנת לפני ה', לאחוז אותו במצודים גדולים של גיהנם לשרפו שבע פעמים על חטאיו. (טו) וגמצא בתוך
הגוף יצר טוב מסכן וחכם, וגבר עליו וכבש אותו בחכמתו והציל את הגוף מדין של גיהנם בחזקו ובחכמתו, כמו שגיבור
עושה במלחמה וממלט את יושבי העיר בחכמת ליבו, ואיש לא זכר אחר כן ליצר הטוב שהצילו, רק יאמר בליבו צדיק
אני, כמו שיושבי העיר לא זכרו את העני ההוא שמילט אותם. (טז) ואמרתי אני, טובה חכמת הצדיק מכח גבורת
הרשע, כי חכמת הצדיק וזכותו מצילה אותו ואת אנשי דורו, וחזק הרשע שעומד בחזקו ליבו כדי לא לחזור בתשובה
משחיתה לו לבדו, וחכמת הצדיק והעני בויה בעיני רשעי דורו, ובזמן שיוכיח אותם על מעשיהם הרעים דברי תוכחה,
אינם מקבילים. (יז) דברי תפילה של החכמים בנחת נשמעים לפני אדון העולם, יותר מצעקת האיש הרשע שהוא
מושל על כסילים שצועק ואין שומע. (יח) טובה חכמת החכם בזמן צרה יותר מכלי מלחמה בזמן מלחמה, ואיש

חכמה מפלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה הרבה: י א יבוי
 מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מהחכמה מכבוד סכלות מעט:
 ב לב חכם לימיו ולב פסיל לשמאלו: ג וגם בדרך כשהסכל
 (בשפכל) הלך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא: ד אם רוח
 המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים
 גדולים: ה יש רעה ראיתי תחת השמש בשננה שיצא מלפני
 השליט: ו נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו: ז
 ראיתי עבדים על-סוסים ושרים הלכים כעבדים על-הארץ: ח
 חפר גומין בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש: ט מפיע אבנים יעצב

חכימא בעידן
 עקתא, יתיר מן
 מני קרבא בעידן
 אגחות קרבא.
 וגוברא חיבא חד
 דאיתיה בדרא,
 גרים להובדא
 טבתא רבתא מן
 עלמא: י א
 ויצרא בישא
 דשכין על תרעי
 לבא הי כדבבא
 וגרים מותא
 בעלמא על
 דמסרי חכימא

בעידן דחטי, ומחביל שמא טבא דהוה דמי מן קדמת דנא למשח רבותא דמבוסס בבוסמני. וכמה יאי ויקיר יתיר מן
 חכמת חכימין ועותר עתירין, גבר דטפשותיה זעיר וקליל: ב לבא דחכימא איהו תאיב למקני אוריתא דאתיהבת
 ביד ימינא דה'. ולבא דשטיא למקני נכסין כסף ודחב: ג ואף באורחא סריבא בעידן דשטיא אזיל, לביה חסיר מן
 חכמתא ועביר מלון דלא תקנין לאתעבדא, וכלא אמרין דשטיא הוא: ד אין רוחא דיצרא בישא מתל כך ומתגבר
 למסק עלך, אתרך טב דהויתא נהיג למיקס ביה לא תשבוק. ארום פתגמי אוריתא אתבריוא אסו בעלמא, למשבק
 ולמנשי מן קדם ה' חובין רברבין: ה אית בשתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ומהנוקא בעלמא. כפתגמא
 דשלותא דנפקא מהחצפא על גוברא מן קדם שולטן: ו יחב ה' ית מלכא רשיעא ושטיא למהוי בריא במזליה
 ומשמיש באצלחותא מן שמי מרומא, וחילותיה גיותנן וסגיאין, ועמא בית ישראל משתעבדין תחותיה בגלותא.
 ומן סגיאיות חוביהון, עתירי נכסין מתמסכנין ובמכיכותא יתבין ביני עממיה: ז אמר שלמה מלכא ברוח נבואה, חזית
 עממיה דהוה משתעבדין מן קדמת דנא לעמא בית ישראל מתגברין ורכבין על סוסון כארכונין. ועמא בית ישראל
 ורברבניהון אזולין הי כעבדין על ארעא: ח ענת מדת דינא וכן אמרת. אנון גרמו להון כל דא, היכמא דגבר דכרי
 שוחא בפרשת אורחא, בה אתחייב למפל. ואומא דעברת על גזירת מימרא דה' ופרקו נירא דמרי עלמא, נפלו ביד
 מלכא רשיעא דנכית להון כחויא: ט אמר שלמה מלכא נביא, גלי קדמי דמנשה בר יחזקיה עתיד למחב ולמסגד
 לצלמא דאבנין, בגין כן יתמסר ביד מלכא דאתור ויכפתניה בזממין על דבטיל פתגמי אוריתא דכתיבין בלוחי

תרגום ללשון הקודש

חוטא אחד שישנו בדור גורם לאבד טובה הרבה מן העולם. י (א) ויצר הרע ששוכן על שערי הלב כזבוב, וגורם מוות
 בעולם על שמסריח את החכם בזמן שחוטא ומשחית את השם הטוב, שהיה דומה מלפני כן לשמן משחה שמכושם
 בבשמים, וכמה נאה ויקר יותר מחכמות החכמים ועושר העשירים, אדם שסכלותו קטן ומעט. (ב) לב של החכם רוצה
 לקנות תורה שניתנה ביד ימין של ה', ולב הכסיל לקנות נכסים כסף וזהב. (ג) וגם בדרך עיקש בזמן שסכל הולך, ליבו
 חסר מהחכמה ועושה דברים שלא מתוקנים לעשות, והכל אומרים סכל הוא. (ד) אם רוח יצר הרע מושל כך ומתגבר
 לעלות עליך, מקומך טוב שהיית נוהג לעמוד בו לא תעזוב, כי דברי התורה נבראו רפואה בעולם, למחול ולשכוח
 מלפני ה' חטאים גדולים. (ה) יש רעה שראיתי בעולם הזה תחת השמש ומזיקה בעולם, כדבר שגגה שיוצא בעזות על
 איש מלפני השליט. (ו) נתן ה' את המלך הרשע והסכל, להיות בריא במזלו ועושה בהצלחה משמי מרום, וחילותיו
 רמים ורבים, ועם בית ישראל משתעבדים תחתיו בגלות, ומרוב חטאיהם, עשירי נכסים מתרוששים, ובמסכנות
 יושבים בין העמים. (ז) אמר שלמה המלך ברוח הנבואה, ראיתי עמים שהיו עבדים מלפנים לעם בית ישראל,
 מתגברים ורוכבים על סוסים כמושלים, ועם בית ישראל ושריהם הולכים כעבדים על הארץ. (ח) ענתה מידת הדין
 ואמרה, הם גרמו להם כל זה, כמו שאדם חופר גומין בפרשת דרכים, בה התחייב ליפול, ואומה שעברו את דברי ה'
 ופרקו עול אדון העולם, נפלו ביד מלך רשע שנושך להם כנחש. (ט) אמר שלמה המלך הנביא, גלוי לפני שמנשה בן
 חזקיהו עתיד לחטוא ולהשתחוות לצלם אבנים, בגלל כן ימסר ביד מלך אשור שיעקדו בזמם על שביטל את דברי

בְּהֶם בּוֹקֵעַ עֲצִים יִסְכֵּן בָּם: י אִם-קָהָה הַפְּרִזֶּל וְהוּא לֹא-פָנִים אבנין מן עיקריהון, בגין כן יצטער בהון. ורבשקה אחוהי עתיד למסגד לצלמא דקיסין ולמשבק פתגמי אוריתא דאתיהבו בארונא דקסי שטין, בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דה': וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעבדון שמיא תקיפין כברזלא

תרגום ללשון הקודש

התורה שכתובים בלוחות אבנים מתחילתם, בגלל כן יצטער בהם, ורבשקה אחיו" עתיד להשתחוות לצלם עצים, ולעזוב את דברי התורה שניתנו בארון של עצי שיטים, בגלל כן עתיד להשרף באש על יד מלאך ה'. (י) וכאשר יחטאו עם בית ישראל, ויעשו השמים חזקים כברזל מלהוריד מטר, והדור ההוא לא התפללו לפני ה', בגלל כן התקלקל כל העולם ברעב, וכאשר שבים ונאספים חיילים ומתגברים על יצרם ומפקידים את מנהיגיהם לבקש רחמים לפני אלוקי

יונה דהבא

אמנם בעיון נוסף בכת"י מינכען, הנה בנוסח הגמ' כתיב שאחד מהבנים אמר יפה קרחא דאבא למיתבר ביה אמגוזי (לשבור עליה אנזים), וחד אמר למטווי בה נוני (לצלול עליה דגים), ועל הגליון הגירסא כהעין יעקב כהנוסח הגמ' ולפי"ז לא קשיא מידי.

ולכא"ו היה אפשר לומר דמה שכתב התרגום כאן שרבשקה עבד עבודה זרה של עץ ונשרף באש ע"י המלאך, כוונתו לשלוחו של סנחריב כשבא להלחם על ירושלים, שחירף וגידף כלפי שמיא בנסותו להפחיד את חזקיהו ואת העם היושב בירושלים, כדכתיב בישעיה (לו-לח) ובמלכים (ב' יח-יט), וכתיב שם "ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמישה אלף, וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים", ואיתא בגמ' (סנהדרין דד.) דנשרפו כולם, א"כ אפשר"ל דגם רבשקה היה שם ונשרף, וזה מה שכתב התרגום שנשרף באש ע"י המלאך, אמנם א"א לומר כן דהרי מבואר ברש"י (ישעיה לח, א ובמלכים ב' כ, א) שחזקיהו חלה שלושה ימים, והיום השלישי לחוליו היה יום מפלת סנחריב, ועל חולי זה אמר לו ישעיה 'כי מת אתה ולא תחיה' בגלל שלא נשא אשה כדאיתא בברכות, א"כ עדיין לא נולד רבשקה, ואיך אפשר לומר שרבשקה בנו של חזקיהו הוא שליחו של סנחריב, ובאמת בכת"י של הגמ' הגמ' כתוב שם בנו של חזקיהו רב שקה בשתי מילים, ואילו

נו. איתא בגמ' (ברכות י:) דישעיה נביא לחזקיהו שימות מחליו כיון שלא נשא אשה, א"ל חזקיהו שראה ברוח הקודש שיצאו לו בגין דלא מעלו, א"ל ישעיה בהדי כבשא דרחמנא למה לך, אמר ליה חזקיהו לישעיה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא ידידי ודידך ונפקי מינאי בגין דמעלו, א"ל כבר נגזרה גזירה וכו', ובגמרות מכת"י מינכען (וכן הובא בעין יעקב ובהגהות הב"ח) נוסף בזה "לסוף יהב ליה (ישעיה) ברתיה, נפק מיניה מנשה ורבשקה, יומא חדא ארכבינהו אכתפיה לאמטוינהו לבי מדרשא, אמר חד מינייהו חזי רישא דאבא למטווי ביה גלדאני, (לצלול עליו דגים) וחד אמר חזי רישא דאבא לאקרובי עליה לעכו"ם, חבטינהו בארעא, מנשה חיא ורבשקה מת" ומשמע מכאן דהיו בגיל צעיר כי נשאו אביהם על כתפיו ואז מת רבשקה ע"י שחבטו אביו בקרקע, אמנם כאן בתרגום מבואר דרבשקה מת ע"י מלאך ה' בגלל שעבד ע"ז של עץ ומשמע שכבר היה גדול מדעבד עבודה זרה.

אמנם אפשר"ל דגם לנוסחת הגמ' רבשקה עבד ע"ז כבר בהיותו צעיר ומה שאמר 'ראוי ראשו של אבא לעבוד עליו ע"ז' ומשמע שעדיין לא עבדו, צ"ל דכיון שהיה דבוק בה כ"כ בהיותו צעיר לכן רצה לעשות גם על ראשו של אביו מקום לע"ז, אך באופן מיתתו נחלקו הגמ' והתרגום.

מלאחתא מטרא, וזהו דרא לא עלו קדם ה', בגין כן אתקלקל כל עלמא בכפנא. וכד תיבין ומתכנשין אכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזליהון למבעי רחמין קדם אלה שמיא, אית בהון רעוא על מותר אכשרות חכמתהון: יא כד מתגרן חיוון קלן לטראקא ולנוקא בעלמא, על חוביהון דבית ישראל דלא עסקין בפתגמי אוריתא בחשאי. ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתא, ארום באישתא דגיהנם עתיד לאתקדא: יב מילי פוס גבר חכים דאשתכח בדרא, כד אתי פורענותא בעלמא, איהו מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם ה'. ושפותיה דגוברא שטיא מלין דנויפותא, ובגין כן כולי עלמא מתגמרינן: יג שירוי מלי פומיה

תרגום ללשון הקודש

השמים, יש בהם חפץ על יתרון הכשר חכמתם. (יא) כאשר מתגרים נחשים שרפים לישוך ולהזיק בעולם, על חטאיהם של בית ישראל שלא עוסקים בדברי התורה בלחש, וגם אין יתרון לאדם בעל לשון שמספר לשון הרע, כי באש של הגיהנם עתיד להישרף. (יב) דברי פי איש חכם שנמצא בדור, כאשר באה פורענות בעולם הוא מתפלל ומסיר את הפורענות ומוצא חן מלפני ה', ושפתיו של איש סכל דברי כעס, ובגלל כן כל העולם נגמרים. (יג) תחילת

יונה דדהבא

כלומר אותו שנתן ברתיא הוא ארכבינהו, והוא ישעיה עי"ש.

רבשקה שליחו של סנחריב כתוב בכל המקומות במילה אחת.

ומה שכתב החמדת ימים שמנשה הרג את ישעיה כדי לנקום את דם אחיו הוא לשיטתו שישעיה השליכם מעל כתפיו, אמנם ביבמות (מט:): איתא טעם אחר למה הרג מנשה את ישעיה כי מצא שדבריו סותרים את דברי משה, ודן אותו כחולק על תורת משה, ואפשר דלא פליגי דהרי באמת תירץ לו ישעיה את כל הקושיות, והסיבה האמיתית שרצה להורגו כי רצה להנקם על שהרג את אחיו לכן מצא סיבה לטעון עליו שהוא כחולק על תורת משה, ובאמת בירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ב) לא מפורש הטעם למה הרג מנשה את ישעיה, ואפשר דטעמו היה להנקם ממנו על הריגת אחיו כנ"ל.

ומה שכתב החמ"י שיצאה ציציתו של ישעיה מהארז וכך גילו אותו והרגוהו, הנה בבבלי (יבמות ס) לא נמצא דבר זה רק איתא שם שנבלע בארז והרגו מנשה, אמנם בירושלמי מפורש שהרגו כי ראה את ציציתו יוצאת מהארז.

ובספר חמדת ימים (לרב שלום שבזי) פ' ראה כתב את מעשה מנשה ורבשקה בנוסח חדש, וז"ל "יום חד הוה אזיל ישעיה, נטל תרויהון על כתפיו, חד אמר דמיא קרחותיה דאבא למטוי עליה גלדאני וחד אמר למתבר עליה אמגוזי, ועלייהו אתאמר 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו', חביט תרויהון על גבי קרקע, רבשקה מית מנשה חיה, כי גדל (מנשה) תבע דמא דאחוי מאבוה, תלה ישעיה שמא ואיבלע בארזא נפק כנף ציצית לבר, אייתי נגארי ונסרוהו לארזא ונח נפשיה" וכו', ומפורש דישעיה נטלם על כתפיו וחבטם לארץ ולא חזקיה.

ומה שאמרו 'דמיא קרחותיה דאבא' פירוש אבי אבא דבני בנים כבנים, ובנוסח הגמ' דילן לא מפורש שחזקיה נטלם, ואדרבא קצת משמע מדברי הגמ' כדברי החמדת ימים, כי בתחילה אמרו "יהב ליה ברתיא" שישעיה נתן בתו לחזקיה ואח"כ אמרו "יומא חד ארכבינהו"

פִּי־הוּ הוֹלִלֹת רָעָה: יד וְהַסְכֵּל יִרְכָּה דְבָרִים לֹא-יָדַע הָאָדָם
מִה־שִּׁיחִיהָ וְאִשֶּׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יִגִּיד לוֹ: טו עֲמַל הַכְּסִילִים
תִּנְגַּעְנֻ אִשֶּׁר לֹא-יָדַע לָלֶכֶת אֶל-עִיר: טז אִי-לֶךְ אֶרֶץ שְׁמֶלֶכָּךְ
נָעַר וְשָׂרִיף בִּפְקָר יֵאָכְלוּ: יז אֲשֶׁרִיף אֶרֶץ שְׁמֶלֶכָּךְ בֶּן-חֹרִים
בְּיוֹמוֹהִי. ומה דעתיד למהוי בסופיה מן יחוי ליה: טו טרחות שטיא דטרח בשטותא איהו משלהי ליה, על דלא אילף
למיזל לקרתא דחכימא שרי בגוה למתבע מניה אולפנא: טו וי ליך ארעא דישראל בזמן דימלוך עלך ירבעם חיבא
ויבטיל מניך תקרובתא דצפרא. ורברבניך עד דלא יקרבון תמידא דצפרא ייכלון לחמא: יז טב לך ארעא דישראל
בעידן דימלוך עלך חזקיה בר אחז שהוא מיהוס בית דוד מלכא דישראל דהוא גבר תקיף באוריתא ונפיק ידי

תרגום ללשון הקודש

דברי פיו סכלות, וסוף דברי פיו מחשבות רעות. (יד) והסכל מרבה דברים ריקים שאין בהם חפץ, עד שלא ידע אדם
מה שעתיד להיות בימיו, ומה שעתיד להיות בסופו מי יגיד לו. (טו) עמל הכסיל שעמל בסכלותו הוא מייגע אותו, על
שלא למד ללכת לעיר שהחכם נמצא בתוכה לבקש ממנו לימוד. (טז) אוי לך ארץ ישראל בזמן שימלוך עליך ירבעם
החוטא ויבטל ממך קרבן הבוקר, ושריך עד שלא יקריבו את התמיד של הבוקר, יאכלו לחם. (יז) טוב לך ארץ ישראל
בזמן שימלוך עליך חזקיה בן אחז שהוא מיהוס בית דוד מלך ישראל, שהוא גיבור חזק בתורה ויוצא ידי חובת

יונה דדהבא

בקדושה לשם מצוה בשעת מעשה ביאה, אך
אשתו הרהרה בשליחים שבאו אליהם ממורדך
בלאדן בן בלאדן, (ובסנהדרין קד. איתא שעמדה
בסעודה והשקתה אותם ומה יצאו שני רשעים אלו, ומכאן
הוכיחו שאפי' אם מחשבת האיש בקדושה מחשבת האשה
יכולה להשפיע לרע).

ולפי"ז אפש"ל דכיון שהראה חזקיהו לשלוחי
בלאדן את ארון העץ ואת לוחות האבן נענש
בזה שנולדו לו שני בנים רשעים, שאחד עבד
ע"ז של עץ ועבר על מה שכתוב בארון העץ,
ואחד עבד ע"ז של אבן ועבר על מה שכתוב
בשני לוחות האבן, כי הרי מחשבת אשת חזקיהו
בשלוחים אלו גרמה את רשעת בניה שעבדו כזו
עבודה זרה, ודו"ק.

גז. משמע מכאן דיש איסור לאכול לפני הקרבת
התמיד, וירבעם ושריו שאינם הולכים בדרך ה'
היו אוכלים לפני הקרבת התמיד, משא"כ שרי
חזקיה לא היו אוכלים קודם קרבן התמיד, (לקמן
פסוק יז). וצ"ע מקורו של איסור זה דמצאנו
שאסרו לאכול לפני התפילה כדכתיב "לא

והנה כתב התרגום דמנשה עבד ע"ז של אבן
ורבשקה עבד ע"ז של עץ ובזה עברו על מה
שכתוב בתורה שניתנה בלוחות של אבן בתוך
ארון עץ, ונראה לבאר עפ"י מה דאיתא ברש"י
מלכים (ב' כ, יב) דכאשר שמע בלאדן בן בלאדן
מלך בבל את הנס שנעשה לחזקיהו שנתרפא
מחליו וחזרה החמה בזכותו עשר מעלות
אחורנית, שלח את שריו עם ספרים ומנחה אל
חזקיהו, והראם חזקיהו את כל בית נכתה
ואוצרותיו, "לא היה דבר אשר לא הראם
חזקיהו", ופרש"י "את הארון והלוחות והספר
תורה", וביתר ביאור כתב התרגום בדברי הימים
(ב' לב, לא) "לראות את שתי לוחות האבנים שהיו
בארון העדות של ה', שהצניע שם משה עם שני
לוחות האבנים שנשברו על חטא העגל שעשו
בחורב הרשהו ה' להראותם ולא להנזק כדי
לנסותו לדעת כל מה שהיה בלבבו".

ואיתא באור החיים (ויקרא יב, ב) דהטעם שיצאו
שני רשעים אלו מחזקיה ולא הועילה זכותם של
ישעיה וחזקיה, כיון שאף שחזקיהו חשב

חובת פקודיא. וְשִׁרְיָךְ בְּעֵת יֵאָכְלוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בְשִׁתִּי: יח בְּעֵצְלָתִים יִמָּךְ ורברבניך בתר דמקרבין תמידא

אכלין לחמא בזמן ארבע שעות, מן עמל ידיהון. בגבורת אוריתא ולא בחלשות ובסמיות עינא: יח בחלשות עסק אוריתא ופקודיא מתמסכין גבר מבנין. ובמכילות תפקידתא דאתפקדת אתתא למטר מן ריחוק סואבת דמא ולא

תרגום ללשון הקודש

המצוות, ושריך אחר שמקריבים את התמיד אוכלים לחם בזמן ארבע שעות^י, מטורח ידיהם בגבורת התורה ולא בחלישות ובסמיות עין. (יח) בחלשות עסק התורה והמצוות ימך איש מבנים, ובסכילות מצוה שהצטוותה האשה

יונה דהבא

א"כ מיירי בלימוד כזה שאסור לו לשנות יין, ע"כ דקרא מיירי בדיינים שאסורים בשתית יין ועוסקים בתורה בעת שדנים, ומדכתיב שאוכלים אחר גבורת התורה (כלומר אחר הדין) ש"מ שהדין הוא עד זמן הסעודה.

והנה כתב המהרש"א עפ"י התרגום כאן דהכוונה לזמן סעודה של כל אדם שהיא בשעה רביעית (כי בתרגום כאן כתב שעה רביעית), ולפ"ז מה שכתוב בגמ' שם שיושבים בדין עד זמן סעודה כלומר זמן סעודה של כל אדם שהוא ארבע שעות.

אמנם ברי"ף כתב דיושבים בדין עד חצות שהוא זמן סעודת ת"ח שהיא בשש שעות, וכ"כ הרמב"ם (סנהדרין פ"ג ה"א) שיושבין הסנהדרין עד סוף שש שעות ביום, וכתב הב"י (ח"מ ס"ה ס"ג) דלא מסתבר כהראשונים הנ"ל שיושבים בדין עד סוף שש שעות דא"כ מתי יאכלו והרי זמן אכילתם של תלמידי חכמים הוא בשש שעות, אלא ע"כ דיושבים בדין עד סוף שעה חמישית.

והסמ"ע כתב דאינה קושיא דכוונתם עד קרוב לסוף שעה שישיית ואח"כ מיד יאכלו, מ"מ לכל השיטות אינם מסיימים לפני שעה שישיית והמהרש"א כתב דמסיימים בשעה רביעית בשעת סעודת כל אדם, וצע"ג.

והנה נראה ליישב דברי הגמ' עם התרגום, דהרי בגמ' פירשו את הפסוק 'בגבורה ולא בשתי'

תאכלו על הדם" אבל מה ענין לאסור קודם הקרבת התמיד וצ"ע.

ובאזהרות לר' שלמה בן גבירול בלא תעשה כתב "ולא תאכל על דם תמידי הנקדם" והקשה הרשב"ץ (בפירושו זוהר הרקיע על האזהרות) "מה שאמר המשורר ז"ל 'תמידי הנקדם' אין לו שורש כלל שהרי לאכול על דם התמיד הנקדם לשאר הקרבנות אינו בכלל לא תאכלו על הדם ואין בתמיד דבר הנאכל שיהא אסור לאכול קודם זריקה", ועיי"ש עוד, אמנם אף שטעם הדבר צ"ע אמנם מכל מקום שורש גדול יש לדברי ר"ש בן גבירול מדברי התרגום כאן.

ואפש"ל דטעם שמאכל כל אדם הוא בשעה רביעית כדאיתא בגמ' (שבת י. ובעוד מקומות) הוא משום דסוף זמן הקרבת תמיד של שחר הוא בארבע שעות כדאיתא בברכות (כו:) לדעת ר' יהודה דהלכה כמותו, ולכן רק אז אפשר לאכול לכו"ע דודאי הקריבו התמיד.

גח. בשבת (י) איתא עד מתי יושבין בדין, אמר רב ששת עד זמן סעודה, אמר רב חייא מאי קרא דכתיב 'אוי לך ארץ וכו' אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו, בגבורה ולא בשתי', בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין.

ולכא' ראית הגמ' שיושבים בדין עד זמן סעודה דהרי כתיב בגבורה של תורה ולא בשתית יין

הַמִּקְרָה וּבִשְׁפָלוֹת יָדָיו יִדְלָף הַבֵּית: יט לְשִׁחוּךְ עֵשִׂים לָחֶם נטרא, מתעבדא דותא בגו ביתה: יט לחוכא עבדין צדיקיא לחים לפרנסא ענין כפינין, וחמרא דמוזגין לדעהין יהי להון לחדוא לעלמא דאתי. וכסף פורקנהון יסהיד עליהון זכותא

תרגום ללשון הקודש

לשמור מריחוק טומאת דמה ולא שומרת, נעשית זבה בתוך ביתה. ^{יט} (יט) לשחוק עושים הצדיקים לחם לפרנס עניים רעבים, ויין שמוזגים לצמאים יהיה להם לשמחה לעולם הבא ^כ, וכסף פדיונם יעיד עליהם זכות לעולם הבא בפני הכל.

יונה דדהבא

דהגמ' מיירי בדיינים, אפילו שגם הם יכולים לאכול בשעה רביעית כמו שכתב העיון יעקב שזה 'שעת סעודת כל אדם', מ"מ כיון שרוב פעמים אוכלים בשש א"כ זמן סעודת הדיינים היא בשש שעות ועד אז מחויבים לשבת בדין, ומבוארים דברי התרגום שכתב דלפעמים אחר הקרבת התמיד אוכלים אלו שעסקו בתורה בגבורה בשעה רביעית כההוא צורבא ברבנן ודו"ק. (ודברי מהרש"א שפירש את דברי הגמ' כהתרגום, צריכים עיון רב).

בגבורה של תורה ולא בשתיה של יין, וע"כ דמיירי בדיינים שצריכים לדון ואסור להם לשנות יין, וכיון שיושבים בדין עד זמן סעודה ע"כ דמיירי בזמן סעודה של הדיינים שזה שעה שישית, אך בתרגום פירש את הפסוק 'בגבורה ולא בשתי' בגבורת התורה ולא בחלישות ובסימוי עין, א"כ אין ראייה דמיירי בדיינים דאפשר דמיירי בסתם תלמידי חכמים שלומדים בגבורה.

ואיתא בעיון יעקב (על העין יעקב שבת י) "שמאכל כל אדם בשעה רביעית פירוש שאפי' הת"ח ופועלים ואינך, לפעמים אוכלים בשעה זו להכי נקרא מאכל כל אדם", וכן כתב גם בב"מ (פג:) על מה דאמרו שר' אלעזר היה מייעץ למלכות להכיר בגנבים ע"י שיכנסו בשעה רביעית לחנויות שאוכלים שם, שאז הוא שעת מאכל כל אדם ואם יראו אדם ששותה ומנמנם, יבדקו אם צורבא מרבנן הוא ש"מ שקם ללימודו בעוד לילה ועתה עייף הוא, או אם אומן הוא אפשר שעושה אומנתו בלילה, ואם לא גנב הוא, ומוכח מהתם דלפעמים צורבא מרבנן אוכל בארבע שעות כאשר קם ללמוד בעוד ליל.

ואפשר לפי"ז דגם בהכי מיירי התרגום, בתלמידי חכמים שקמים משנתם בלילה ללמוד, ובשעה שמקריבים את התמיד כלומר בארבע שעות הם אוכלים בזמן סעודת כל אדם, כי עבר כבר שש שעות משעת קימתם, ולכן אוכלים בשעה רביעית אחרי שעסקו בגבורת התורה, וכיון

נט. כן איתא בקהלת רבה כאן "על ידי שהאשה מתעצלת לבדוק עצמה בעונתה נעשית דווה, שנא' והדווה בנידתה, 'ובשפלות ידי', על ידי שמשתפלת לבדוק עצמה נעשית זבה שנא' ואשה כי יזוב זוב דמה", אמנם מה שכתב התרגום בתחילה שע"י שאדם מתעצל לעסוק בתורה אין לו בנים, צ"ע מקורו.

ס. כוונת התרגום כמו שכתב לעיל (ז, ט) "עתיד אדון העולם לומר לכל הצדיקים לך אכול בשמחה לחמך, שמושב לך על לחמך הטוב שנתת לעני ולמסכן כשהיה רעב, ושתה בלב טוב יין שנשמר לך בגן עדן עבור יינך שמזגת לעני ולמסכן כשהיה צמא".

וכדכתב לקמן (יא, א) "שלח לחמך לעניים שהולכים בספינות כי תמצא שכרו בעולם הבא" וכדאיתא בסנהדרין (צט.) ש'עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכי לו', נאמר לתלמידי

וַיֵּן יִשְׁמַח חַיִּים וְהִפְסֵף יַעֲנֶה אֶת־הַכֶּלֶל: ב גּם בְּמַדְעָךְ מֶלֶךְ
 אֶל־תִּקְלָל וּבִחְדָרֶי מִשְׁכַּבְךָ אֶל־תִּקְלָל עֲשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם
 יוֹלִיד אֶת־הַקּוֹל וּבָעַל הַכִּנּוּפִים (כְּנָפִים) יִגִּיד דְּבָר: י א
 שְׁלַח לַחֲמֹךְ עַל־פְּנֵי הַמַּיִם כִּי־כָרֵב הַיָּמִים תִּמְצָאֲנוּ: ב
 תֵּן־חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה כִּי לֹא תִדַּע מַה־יְהִיָּה רָעָה
 עַל־הָאָרֶץ: ג אִם־יִמְלְאוּ הָעֵבִים גִּשְׁם עַל־הָאָרֶץ יִרְיָקוּ
 וְאִלִּיהוּ כִּהְנֵא רַבָּא

לעלמא דאתי באנפי
 כלא: ב אף במנדעך
 בחבויני לבך, מלכא
 לא תלוט. ובאדרון
 בית משכבך לא תלוט
 חכימא. ארום רזיאל
 מלאכא מכריו בכל
 יומא מן שמיא על
 טורא דחורב, ומהליך
 קליה בכל עלמא.
 ואליהו כהנא רבא

אזיל ופרח באויר רקיע שמאי כנשרא מרי גדפין, ומחוי מלין דמתעבדין בטמירותא לכל דירי ארעא: י א אושיט
 לחים פרנסותך לעניי דאזלין בספינן על אפי מיא. ארום בתר עידן יומין סגיאין, תמן תשכח אגריה לעלמא דאתי:
 ב הב חולק טב מן זרעא לחקלך בתשרי, ולא תתמנע מלמזרע אף בכסלו. ארום לא תנדע מה יהי בישא על ארעא,
 אי חריפי נצחן או אפילי: ג אין מתמלין ענגיא מטרא, על ארעא מערן ית מימיהון בגין זכותא דצדיקא. ואין לית

תרגום ללשון הקודש

(כ) גם במדעך בסתר ליבך מלך לא תקלל, ובחדר בית משכבך לא תקלל חכם, כי רזיאל המלאך מכריו בכל יום
 מהשמים על הר חורב ומהלך קולו בכל העולם, ואליהו הכהן הגדול הולך ועף באויר רקיע השמים כנשר כנפים,
 ואומר דברים שנעשים בסתר לכל גרי הארץ. י א (א) שלח לחם מזונך לעניים שהולכים בספינות על פני המים, כי
 אחר זמן ימים רבים, שם תמצא שכרו לעולם הבא. (ב) תן חלק טוב מהזרע לשדך בתשרי, ולא תמנע מלזרוע גם
 בכסלו^כ, כי לא תדע מה יהיה רע על הארץ, אם מוקדמות מצליחות או מאוחרות. (ג) אם מתמלאים העניים גשם, על

יונה דדהבא

והוא הנקרא חורף, וחצי גיסן ואייר וחצי סיון
 קיץ וכו', וכתב שם דמוכח מרש"י "דכל חודש
 חשוון נקרא חורף משא"כ תשרי וכסלו אינם
 אלא חצי חודש, הרי לך בפירוש שחודש חשוון
 הוא עיקר החורף המגדל הזרע, וכן פירש תרגום
 יונתן בקהלת שעיקר החורף הוא בחשוון זמן
 הזרע החרیف להתבשל, ודו"ק".

ונראה לפרש כוונתו דכיון דחודש חשוון הוא
 עיקר החורף והזרע, לא היה צריך שלמה המלך
 לומר תן זרע לשדה בתשרי ולא תמנע גם
 מחשוון, דזה פשיטא שצריך לזרוע בחשוון כי
 הוא עיקר הזרע, על כרחך דבא שלמה המלך
 לחדש שיזרע אדם גם בתשרי וגם בכסלו, שהרי
 חצי תשרי וחצי כסלו הם גם זמן הזרע, לכן כתב
 התרגום ד'תן חלק לשבעה' פירוש לתשרי, 'וגם
 לשמונה' פירוש דהחודש השמיני באמת הוא

חכמים, ואמר ריב"ז זהו יין המשומר בענביו
 מששת ימי בראשית שהוא השכר לעתיד לבוא
 לצדיקים, אמנם בתרגום משמע דבא מידה כנגד
 מידה על שעשה האדם חסד עם העניים, ובגמ'
 הנ"ל משמע דמי שלומד תורה ומקיימה מקבל
 שכר זה, וצ"ע.

סא. התרגום מפרש את דברי שלמה 'תן חלק
 לשבעה וגם לשמונה' לחודשי השנה, ש'שבעה'
 זה חודש תשרי, ו'לשמונה' זה חודש כסלו,
 וצ"ע דהרי חודש השמיני הוא חודש חשוון ולא
 כסלו.

והנה בספר 'זיקוקין דנורא ובעורין דאשא' על
 תנא דבי אליהו (זוטא פ"ב עמוד 19) כתב דעיקר
 החורף הוא חשוון, עפ"י המבואר ברש"י (פ' נח)
 שחצי תשרי וחשוון וחצי כסלו זה זמן הזרע

יונה דדהבא

חשוון וכלו זורעים חטים וכדו', וזה ממש כדברי הגמ' בב"מ (לפירוש רש"י שם) דאמר רב פפא שזמן הזריעה הוא עד אדר, והקשו דהרי לכו"ע אין זמן זריעה אחר כסלו, ותימצו הא בחרפי הא באפלי, ופרש"י 'חרפי חטים ושיפון הנזרעים בתחילת החורף', וזהו זמן הזרע בתשרי חשוון וכלו, ורב פפא מייירי ב'אפלי שעורין וקטנית הנזרעים באדר'.

וזה כוונת רש"י עה"ת ד'בחורף' זורעים שעורים וקטנית פירוש בעיקרו של חורף (כמו שפרש"י בחורף הוא חזקו וחורפו של סתיו וימי צינה) וזהו חצי כסלו וטבת וחצי שבט, (ולדעת ר' שמעון שם בב"מ דמתחילים למנות את זמן הזרע מחודש חשוון אז שבט ואדר הוא החורף וזה זמן זריעת שעורים וקטנית שמתבשלים במהרה), אבל חטים ושיפון זורעים אותם מוקדם יותר ב'חרפי' שזה תחילת החורף, וזה עת הזרע חצי תשרי וחשוון וחצי כסלו, (או לר' שמעון זמן הזרע הוא חשוון וכלו), ולא פליגי רש"י עה"ת עם רש"י בב"מ.

ולפי"ז דברי הזיקוקין דנורא וכו' צ"ע כי מה שאמר שעיקרו של חורף הוא בחשוון לפירוש רש"י עה"ת אינו אלא לפי הגירסא שהיתה בידו, אך לגירסת הרא"ם חשוון הוא עיקרו של הזרע, שהוא זמן זריעת החטים והשיפון ועיקר החורף זה כסלו טבת ושבט וצ"ע.

ואת דברי התרגום הנ"ל אפשר ליישב גם לגירסת הרא"ם דכיון דחשוון הוא עיקר הזרע ולכן לא הוצרך התרגום לפרש תן חלק מזרע לשדה בחודש חשוון דזה פשיטא, אלא רק הוסיף שאפשר לזרוע גם בחצי תשרי וגם בחצי כסלו כי הם גם שעת הזרע כמבואר בגמ' וברש"י.

חשוון אך זה אינו חידוש כנ"ל, לכן אמר שלמה וגם לשמונה כלומר להוסיף חודש אחר לזריעה וזהו כסלו, לכן פירש התרגום 'וגם לשמונה' פירוש כסלו, כי 'וגם' מרבה כסלו ולשמונה הוא חשוון, ודו"ק בזה, (ובקרבן העדה ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ב כתב דירח בול הוא חודש כסלו, והדבר צ"ע דהרי במלכים (א' ו, לח) מפורש שירח בול הוא החודש השמיני שהוא חודש חשוון ולא כסלו, ותירוץ הנ"ל לא יתרץ את דברי קרבן העדה, וצ"ע"ג).

והנה במה שכתב הזיקוקין דנורא שחצי תשרי וחשוון וחצי כסלו הוא זמן החורף על פי רש"י בפ' נח, הנה בגמ' (ב"מ קו:) איתא "חצי תשרי מרחשוון וחצי כסלו זרע, חצי כסלו טבת וחצי שבט חורף", ועיין ברש"י שם שפירש דחורף אינו זמן הזרע אלא זמן הקור והצינה וצ"ע.

והנה לשון רש"י בפ' נח הוא "שישה עיתים הללו, שני חודשים לכל אחד ואחד, כמו ששינו חצי תשרי ומרחשוון וחצי כסלו זרע, חצי כסלו וטבת וחצי שבט קור בבבא מציעא, קור קשה מחורף, חורף עת זרע שעורים וקטנית החריפים להתבשל מהר, קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן", והנה מיניה וביה דבריו סותרים, דבתחילה כתב שחצי כסלו וכו' הוא זמן הקור ולבסוף כתב דחצי שבט וכו' הוא זמן הקור.

ויש שהגיהו ברש"י בסוף דבריו קור הוא חצי כסלו וכו' (ולא חצי שבט ואדר וכו'), ונראה להגיה כהגהת הרא"ם שכתב "חצי כסלו וטבת וחצי שבט חורף בבבא מציעא" כגירסת הגמ' שם, (ולא 'קור' כמו שכתוב בדפוסים).

והמשך דברי רש"י שקור קשה מחורף כי קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן כדאיתא בבבא מציעא, ובחורף זורעים שעורים וקטנית, כלומר בכסלו טבת ושבט, ובעת הזרע שהוא תשרי

זכו בדרא ההוא, ואם יפול עין בדרום ואם בצפון מקום שיפול העין שם יהוא: בימא ובמדברא נחתן דלא יתהנון מנהון בני אנשא. ואי אתגזר מן שמיא למנפל מלכא ויעטוהי מן שררותהון, מן קדם מימרא דשמיא הוי. ואי שבעא

תרגום ללשון הקודש

הארץ יריקו את מימיהם בגלל זכות הצדיקים²², ואם אין זכות בדור ההוא, בים ובמדבר יורדים שלא יהנו מהם בני האדם, ואם נגזר מהשמים ליפול מלך ויעציו מן שררתם, מלפני השמים נהיה, ואם שבע ורעב בדרום או בצפון מקום

יונה דהבא

ולפי"ז מבואר כוונת הפסוק על החיטים 'כי אפילות הנה' פי' מאוחרות בזריעתם לכן עדיין רכות הם ולא נשברו, ולפי"ז נחלקו רש"י עה"ת ורש"י על הש"ס במציאות מה נזרע קודם וצע"ג, אולם לדברינו הנ"ל לק"מ דמה שהקשה המהרש"א סתירה, אפש"ל דעל התורה פירש רש"י ששעורים זורעים בחורף כלומר בעיקרו של חורף שזה חצי כסליו טבת וחצי שבט ואילו בגמ' פירש רש"י תחילת החורף שזה חצי תשרי חשוון וחצי כסלו ודו"ק בזה.

והנה בסוף פרשת וארא כתיב "והפשטה והשעורה נכתה כי השעורה אביב והפשטה גבעול, והחיטה והכסמת לא נוכו כי אפילות הנה", ופרש"י "אפילות מאוחרות, ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני דבר קשה", משמע דהחיטים הם אפילות ונזרעות מאוחר ולכאן' הרי נתבאר לעיל ששעורים הם 'אפלי' ונזרעות מאוחר בטבת שבט ואדר כמו שפירש רש"י את דברי רב פפא.

וצ"ל דיש איחור בזריעה ויש איחור בבישול, כלומר דהחיטים מתאחרות בבישולם ולכן מתחילים לזרעם מוקדם כי בשולם זמן רב ואפי' בזמן שזרעים שנזרעו אחריהם התבשלו כבר הם עדיין לא נתבשלו אבל השעורים מאחרות בזריעתם דכיון דמתבשלים מהרה אין ענין לזרעם זמן רב לכן מאחרים בזריעתם והם מתבשלים עוד קודם לחיטים.

סב. איתא בר"ה (יז:) דר' יוחנן אמר שגדולה תשובה שמקרת גזר דינו של אדם, ואמרו שם בגמ' דדוקא בציבור אך ביחיד תשובה מועלת רק קודם גז"ד, והקשו דאיתא בברייתא "עיני ה' אלוֹקֵיךְ בה עֵיתִים לטוֹבָה עֵיתִים לרָעָה, כִּי־צַד הָרִי שֶׁהוּא בִּישְׂרָאֵל רָשָׁעִים גְּמוּרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּפְסָקוּ לָהֶם גְּשָׁמִים מוֹעֲטִים לְסוֹף חֲזָרוּ בָהֶם, לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם א"א שֶׁכָּבַר נִגְזְרָה גְזִירָה, אֲלֵא הַקֶּב"ה מוֹרִידֵן בְּזִמְנָם עַל הָאָרֶץ הַצְרִיכָה לָהֶם הַכֹּל לְפִי הָאָרֶץ".

ומשמע דא"א לשנות אחרי גזר דין ותימצו דשאני התם דאפשר בהכי, כלומר דדוקא באופן שמשפיק בזה לתבואה אך אם צריך יותר גשמים יוסיף הקב"ה אף לאחר גזר דין כי תשובה מקרת גזר דין של רבים.

אמנם במהרש"א (ב"מ קו:) כתב דמה שכתב רש"י בגמ' ד'חרפי' זה זמן של חיטים ושיפון הנזרעים בתחילת החורף, סותר את מה שפירש רש"י עה"ת ששעורים וקטנית נזרעים בחורף כי הבין המהרש"א שכוונת רש"י ששעורים נזרעים בתחילת החורף ודלא כפירושו בגמ' שחיטים נזרעים בתחילת החורף, ולכן פירש שם דלפירוש רש"י עה"ת צריך לבאר 'הא בחרפי הא באפלי' באופ"א, חרפי זה שעורים ואפלי זה חיטים שנזרעות מאוחר.

ד שִׁמְר רִוּחַ לֹא יִזְרַע וְרֹאֶה בְּעֵבִים לֹא יִקְצֹר: ה כָּאֲשֶׁר
אֵינָךְ יוֹדֵעַ מַה־יִּדְרָךְ הָרוּחַ בְּעֵצִים בְּבִטָּן מְלֵאָה כָּכָה לֹא
גבר דנטיר חרשין וקוסמין, לא יעביד טב לעלם. ודמסתכל במזליא לא מגבי אגר. ארום חרשין מתילין לרוחא דלא
מתפס בידוי דבר נש, ומזליא מתילין לענני שמיא דאזלין ולא תיבי: ה היכמא דליתך ידע איכדין יהליך רוח

תרגום ללשון הקודש

שנגזר שתעמוד אותה עצה, שם משתלחת להיות. (ד) אדם ששומר מכשפות וקסמים לא יעשה טוב לעולם, והמסתכל במזלות לא יקבל שכר, כי מכשפות משולה לרוח שלא נתפס בידי בן אדם, והמזלות משולים לענני שמים שהולכים ולא שבים. (ה) כמו שאינך יודע איך יהלך רוח נשמת החיים בגוף עלם בשליה ששורה במעי אמו מעוברת,

יונה דדהבא

ארץ לא איש מדבר לא אדם בו, והם דברי התרגום כאן.

אמנם יותר נראה לפרש דברי התרגום באופן אחד בין ברישא בין בסיפא, דמיירי שנגזרו גשמים מרובים בגלל צדקת הדור, ואם ממשיכה צדקתם ונשארה זכות הצדיקים אז ירדו על הארץ ואם לא נשארה זכות בדור, אז יורד במקומות אחרים.

והנה דבר זה שייורד הגשם במדברות ובימים צ"ע, דהרי ברמב"ם (יסודי התורה פ"י ה"ד) כתב דדברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו, אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דיבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה, ונסלח להם כאנשי נינוה וכו', אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שייגזור הא-ל-אפילו על תנאי אינו חוזר וכו', וא"כ כשנגזר טובה על ישראל שירדו גשמים רבים ולבסוף חזרו בהם, לכאוף היה מגיע להם שירדו גשמים, כי דבר של טובה אינו חוזר, ומדוע מוריד הקב"ה את הגשמים במקומות שאין בהם תועלת, וצ"ע ג.

ובירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג) איתא תני רשב"י הרי שלא היו ישראל כשרים בר"ה ונגזרו להם גשמים מועטים ובסוף עשו תשובה, להוסיף עליהם א"א שכבר נגזרה גזירה, מה הקב"ה עושה להן, מורידן כדי הארץ ומשיב עמם טללים ורוחות כדי שתיהנה הארץ מהם, (כדאיתא בתענית ג: שהעבים והרוחות שניות למטר, כלומר מועילות כמעט כמטר עצמו, וא"כ הוי כפול בטובה, גם מטר וגם רוח שאחר המטר).

וזהו פירוש התרגום כאן אם יתמלאו עננים גשם כלומר שנגזר שיהיה גשם במידה מסויימת, אם יש זכות של צדיקים, כלומר אם עדיין קיימת זכות הצדיקים ולא חזרו בהם לרשעות או אם נגזר בתחילה קצת בגלל רשעתם ועתה חזרו בתשובה ויש זכות של צדיקים, אז על הארץ יוריקו את מימיהם, ולא במקום שאין בו תועלת, אך אם אין זכות כלומר שנגזר גשם רב וחזרו בהם לרשעה, ואין עתה זכות, אז הגשם הרב שנגזר ירד בים ובמדבר ולא יהנו מהם, כדאיתא שם בגמרא שאם פסקו גשמים מרובים לסוף חזרו בהם, לפחות א"א שכבר נגזרה גזירה, אלא הקב"ה מורידם שלא בזמנם על הארץ שאינה צריכה להם.

ובירושלמי הוסיף, מה הקב"ה עושה מפזרן לימים למדברות ולנהרות כדי שלא תיהנה הארץ מהם, מה טעם (איוב לה, כו) "להמטיר על

תִּדְעַ אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֵּל: וּ בְּבֹקֶר זָרַע
אֶת־זֶרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אֵל־תֵּנֶה יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אִי זֶה יִכְשַׁר הַזֶּה
אוֹיֵז זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כָּאֶחָד טוֹבִים: וּמִתּוֹךְ הָאֵוֶר וְטוֹב לְעֵינַיִם

נשמתא דחיי
בגוף עולימא
שלילא דשרי
במעיא דאמיה
מעוברא, והיכמא
דלא תנדע אי

דכר או נוקבא עד זמן דיתיליד. הכדין ליתך ידע ית עובדא דה' דעבד בחכמתא ית כלא: ו ביומי עולימותך תסב אתתא ותוליד בנין, ולעידן סיבתך לא תשובך אתת חולקך מלמילד בנין. ארום לא אשתמודע לך אידין מנהון אתבתח למהוי טב הדין או דין, או תרויהון כחדא טבין: ו בסים נהורא דאורייתא וטב לאנהרא ענין חשיכון למחזי

תרגום ללשון הקודש

וכמו שלא תדע אם זכר או נקבה עד זמן שיוולד^פ, כמו כן אינך יודע את מעשה ה' שעשה בחכמה את הכל. (ו) בימי ילדותך תשא אשה ותוליד בנים, ולעת זקנתך לא תעזוב את אשת חלקך מללדת בנים, כי לא תדע לך איזה מהם יבחר להיות טוב הזה או זה, או שניהם כאחד טובים. (ז) ומתוך אור התורה וטוב להאיר עינים חשוכות לראות כבוד פני

יונה דדהבא

ד'מכוסים' אינו שא"א לדעת אלא שיש ענין שלא ידעו כנ"ל.

ובספר תורת היולדת (להגר"י זילברשטיין פרק נז הערה ב) כתב דיש חילוק בין לשון 'מעוברת' ל'אשה' דלשון 'מעוברת' הוא אם הוכר עוברת אחר ג' חדשים, ולשון 'אשה' הוא על אשה בתוך ג' חדשים כמש"כ החת"ס (אבעה"ז ח"ב סי' פב) ולפי"ז דיברו חז"ל במדרש דוקא ב'אשה' כדכתיב שם 'בעיבורה של אשה', דהיינו בתוך ג' חדשים שאז א"א לידע כלל אפילו ע"י בדיקות הרופאים.

אמנם מדברי התרגום כאן מבואר דלא כשני התירוצים הנ"ל, דכתב התרגום 'וכמו שלא תדע אם זכר או נקבה עד זמן שיוולד', כלומר דא"א לדעת זאת כלל, ודלא כהיפה תואר דאפשר לדעת רק יש ענין לכסות מבני אדם, וגם מדכתיב 'עד זמן שיוולד', מפורש דלא רק בג' חדשים הראשונים א"א לדעת, אלא ממש עד זמן הלידה, ובע"כ צ"ל דהכוונה היא שגם ע"י בדיקות הרופאים א"א לידע אם זה זכר או נקבה, כידוע בכמה מקרים שטעו הרופאים, וזה מה שכתב התרגום 'דא"א לידע' פירוש באופן ברור עד שיוולד אם זכר או נקבה.

סג. בקהלת רבה (כאן) איתא 'שבעה דברים מכוסים מבני אדם... ומה בעוברת של אשה, שנאמר כעצמים בבטן המלאה, והקשו על זה אחרוני זמננו הא מצינו היום שיש בדיקות שבודקים את האשה ויכולים לדעת אם העובר הוא זכר או נקבה, ותירצו בשם הגר"ח קנייבסקי ובעל 'משנה הלכות' (דרך שיחה פרשת ואתחנן, וקובץ 'צהר', ניסן תשס"ב) שדייקן לשון המדרש 'מכוסים מבני אדם', פירוש שאין הקב"ה רוצה שידעו, אך לא שא"א לדעת אותם, רק יש סיבה בכל אחד שלא יתפרסם, ולכן אמרו הרבנים לא להזדקק לבדיקות אלו לידע אם זכר או נקבה, כי אין זה רצון ה' אלא שיהא מכוסה.

וכן כתב בעל היפה תואר על המדרש (תולדות פ"ה יב, וקהלת כאן) דהרי הרבה דברים מכוסים ונעלמים מבני אדם, כמו מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור וכו', אלא דדברים אלו מכוסים מכל בני אדם בכוונה אלוקית וטעם ההעלם מבואר שהוא צורך העולם וכו', ואילו ידוע מה בבטן המלאה אפשר שהרשעים יבקשו תחבולה שתפיל האשה פרי בטנה כשידע שהוא זולת רצונו, והצדיקים יתאמצו בתפילה כדי לשנות שהתפילה מועילה בזה וכו', כלומר

לְרֹאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ: הַ כִּי אִם־שְׁנַיִם הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם יקר אפי שכינתא
דעתיד לאנהרא אפי
צדיקיא מזוי שכינתא,
ולמהוי שופריהון נהיר
כשמשא: ה ארום אין יומין סגיאין חיי אנשא, בכולהון חזי ליה למחדי ולמעסק באוריתא דה', ויהי דכיר ית יומי

תרגום ללשון הקודש

השכינה, שעתיד להאיר פני הצדיקים מזוי השכינה ולהיות יופים מאיר כשמש^{טז}. (ח) כי אם ימים רבים יחיה האדם ככולם ראוי לו לשמוח ולעסוק בתורת ה', ויהיה זוכר את ימי חושך המוות ולא יחטא, כי רבים הם הימים שישכב המת בבית הקברות, לקבל דין מן השמים בחייו באהבה כל זמן שיבוא עליו פורענות וחולי על ההבל שעשה בעולם

יונה דהבא

שיהיו פניהם יפים ומאירים תחת השחרת פניהם ועיניהם מלימוד התורה.

ומה שכתב התרגום 'להיות יופים מאיר כשמש' צ"ל דכוונתו לשמש של העתיד כי בתרגום בשופטים (ה, לא) עה"פ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כתב "ואוהביו הצדיקים יהיו עתידים להזהיר כזוהר כבודו על אחד, שלוש מאות וארבעים ושלושה כצאת השמש בגבורתו" כמו דאינא בישעיה (ל, כו) "ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים", פירוש שבע פעמים שבע של אור שבעת הימים, כלומר ארבעים ותשע פעמים של אור שבעת הימים וזהו כפול שלוש מאות ארבעים ושלושה מאור השמש של העזה^ז, (ובתוס' שם ב"ב ח: כתב חשבון זה, וכתב 'כדמפרש תרגום של רני ושמיח בזכריה ב, יד', וזה צ"ע כי לא נמצא כן בתרגום שם, אלא בתרגום הנ"ל בשופטים ובתרגום ישעיה שם).

והנה בגיטין (לו:) איתא הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ולכא' הוא דלא כהנ"ל כי משמע שכל הנעלבים אפי' שאינם ת"ח שמשחירים פניהם על לימוד התורה זוכים לזה, ואילו בב"ב מפורש דרך רבנן לומדי התורה זוכים לזה ולא כל אדם.

ואפש"ל לפי היסוד הנ"ל דעיקר השכר של 'כצאת השמש' הוא לרבנן, כי השחירו פניהם

סד. בבבא בתרא (ח:) איתא "המשכילים זיהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמיתו וכו' ורבנן מאי (ופרש"י) תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד, מאי כתיב בהו) אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", ולא מפורש בגמ' מה טעם זוכים לאור של שמש בגבורתו, ומהו האור הזה.

וכן בקהלת רבה (פ"א כא) איתא "א"ר ירמיה בן אלעזר עתיד הקב"ה לחדש מאור פניהם של צדיקים לעת"ל, הא כמה דאת אמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" ולא פירשו יותר.

אמנם בסנהדרין (ק.) איתא "דרש ר' יהודה ב"ר סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא שנאמר מראהו כלבנון בחור כארזים", כלומר דהטעם שזוכה לזיו גדול בעוה"ב חלף השחרת פניו בעוה"ז.

ועדיין לא מפורש מהי ההארת פנים, והתרגום כאן כתב ש'מתוך אור התורה וטוב להאיר עינים חשוכות' פירוש מי שהחשיך את עיניו בלימוד התורה יהיה לו בסופו של דבר מתוך, כי יאירו עיניו, כמו שכתב ' ולהאיר פני הצדיקים מזוי השכינה ולהיות יופים מאיר כשמש' והוא מה שנכתב כאן שאוהביו כצאת השמש בגבורתו, ומבואר כאן בתרגום שהארת פנים זו היא יופי,

הַכֹּל: ט שְׁמַח בְּחֹר בִּילְדוּתִיךָ וַיִּטִּיבְךָ לְבָךְ בִּימִי בְּחֹר וְתִיךָ
וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לְבָךְ וּבְמִרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָעַ כִּי עַל-כָּל-אֱלֹהִים יִבְיָאָה
הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט: י וְהִסֵּר כְּעַם מִלְפָּנֶיךָ וְהַעֲבִיר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ

חשוכא דמותא ולא
יחוב. ארום סגיאין
אנון יומיא דישכוב
שכיבא בבית
קבורתא לקבלא
דינא מן שמיא

בחיזוי ברחים, כל זמן דייתי עלוהי פורענותא ומרעין על הבלותא דעבד בעלמא הדין: ט חדי עולימא ביומי
עולימותך, ויהי לבך טב עלך ביומי רביותך ואיול בעונותא עס אורחי לבך, ותהי זהיר בחזיוני עינך ולא תסתכל
בביש. ואשתמודע לך ארום על כל אלין עתיד ה' לאעלותך בדינא: י ותעדי רגז מלבך ולא תגרום ביש על בשרך.

תרגום ללשון הקודש

הזה. (ט) שמח בחור בימי ילדותך ויהא ליבך טוב עליך בימי בחורותיך, ולך בענוה עם דרכי ליבך, ותהיה זהיר במראה
עיניך ולא תסתכל ברע, ודע לך כי על כל אלה עתיד ה' להביאך בדיון. (י) והסר כעס מליבך ולא תגרום רע על בשרך, כי

יונה דדהבא

העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה בדור
המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם
מקולקלים עמד וגנזו מהם, ולמי גנזו לצדיקים
לעתיד לבוא.

ובמסכת נדה (ל:) איתא שהולד במעי אימו גר
דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם
ועד סופו ומלמדין אותו את כל התורה כולה,
וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטרן על
פיו ומשכחו כל התורה כולה, והקשו המפרשים
למה לא כתוב בגמ' שהמלאך מכבה גם את הגר
שעל ידו הוא ראה מסוף העולם ועד סופו,
ותירצו דהגר שבו רואה מסוף העולם ועד סופו
זה התורה, וכשמלאך משכחו את התורה ממילא
אינו יכול לראות באור של הגר מסוף העולם.

אך כשילמד אחר שיוולד את התורה יחזור הגר
להאיר ויראה את כל הנסתרות, ומקור לדבר זה
מצאנו במדרש תנחומא (פ' נח) דהעם ההולכים
בחושיך ראו אור גדול זה בעלי תלמוד, שלעתיד
לבוא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, והוסיפו
שם דיש בתורה צער גדול ונידוד שינה ויש
מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה
לעולם הבא שנאמר העם ההולכים וכו' אור גדול
אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי

בתורה אמנם סו"ס הנעלבים ואינם עולבים גם
הושחרו פניהם מבזיון ובושה כדאיתא (שבת ל:)
על שונאי דוד המלך שהושחרו פניהם כשולי
קדירה כשראו בכבודו, ותמורת זה יזכו הנעלבין
שיאירו פניהם לעת"ל אך לא יהא זה כאור פני
הת"ח שלומדים ופניהם מושחרות תמיד על
לימוד התורה אלא רק כנגד הזמן שהושחרו
פניהם מבושה בעוה"ז יאירו פניהם לעת"ל.

ויהיה בזה דרגות של הארת פנים גם בת"ח
עצמם כמו שכתב בתנא דבי אליהו (זוטא פרק יב)
"ואם תאמר מי שקרא ושנה הרבה, ומי שקרא
ושנה קימעא יהא מאור פניהם שוים כאחד
במאור פנים לעולם הבא, אינו כן, ברוך המקום
שאינן לפניו מושאו פנים, ומנין לך, תדע שכן הוא
צא ולמד ממשוה ואחרן נדב ואביהוא ושבעים
זקנים שהיו כולם בפרק אחד ומאור פנים שווים
כאחד, וכיון שעלה משה למרום וקרא ושנה
הרבה דברי תורה יותר מכולם זכה שהיה מאור
פניו גדול כ"כ עד שלא היו בני אדם יכולים
להסתכל עליו, וכו' עי"ש באורך.

ומה שכתב התרגום שאור זה להאיר פני
הצדיקים מגיע מאור התורה, נראה כוונתו דהנה
איתא בחגיגה (יב) דר' אלעזר אמר אור שברא
הקב"ה ביום הראשון, אדם צופה בו מסוף

ארום עולמות ויומי
אוכמות שער הבלו: יב
א ותהי דכיר ית בריך
ליקרותיה ביומי רביותך.
עד דלא יתנו לותך יומי
בישות, וימטון עלך שנין
דתימר לית לי בהון
רעוא: ב עד לא ישתני
זיו יקרא דאפך דמתיל
לשמשא, ונהורא דעינך
עד דלא יסתמו, והדר
ליסתך עד דלא
יתקדרון, ובבי עינך
דמתילין לכוכביא עד
דלא יתעממו, וריסי
עינך יהון זלגין דמעין
כעננין בתר מטרא: ג

כִּי־הִלָּלוּת וְהַשְׁתַּחֲרוֹת הָבֵל: יב א וְזָכַר אֶת־בּוֹרְאֵיךְ בִּימֵי
בְּחֹרֶתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יָמֶי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר
תֹּאמַר אֵין־לִי בָּהֶם חֶפֶץ: ב עַד אֲשֶׁר לֹא־תַחֲשֹׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ
וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחֵר הַגִּשְׁמִים: ג בְּיוֹם
שִׁיזְעוּ שְׁמַרְי הַבָּיִת וְהִתְעוּתוֹ אֲנָשֵׁי הַחֵיל וּבִטְלוּ הַתַּחֲנוּת
כִּי מָעֻטּוֹ וְחֲשָׁכוֹ הָרָאוֹת בְּאַרְבּוֹת: ד וְסָגְרוּ דְלָתַיִם בְּשׁוֹק
בְּשֶׁפֶל קוֹל הַתַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשְׁחֹו כָּל־בָּנוֹת
הַשִּׁיר: ה גַּם מִגִּבְהַ יָּרְאוּ וְתַתַּחֲתַיִם בְּדֶרֶךְ וְגֵאֵץ הַשֶּׁקֶד
וְיִסְתַּבֵּל הַחֲנֹב וְתִפֹּר הָאֲבִיגָה כִּי־הִלָּךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית
עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בְּשׁוֹק הַסּוּפְרִים: ו עַד אֲשֶׁר לֹא־יִרְחַק

ביומא דיוועון ארכובתך, ויתנקשון אדרעך. ויתבטלון ככי פומך עד דלא יכלין למלעס מיכלא, ויתעממו עינך
דמסתכלן בחרכי רישך: ז ויהון רגלך כבלין מלמפק לשוקא, ויעדי מנך רעות מיכלא. ותהי מתער משינתך על
עיסק קל עופא כאלו על גנביא דאזלין בליליא. ויתפרטון שפיתך מלמימר שירתא: ח אף מן עובדין דהו מן קדמת
דנא תהי דחיל למדכר יתהון. וגבשושיתא קלילא מתילא באנפי נפשך לטור רם בעידן מהלכך באורחא, ותנפיץ
ריש שורתך מן כחישותא כשגאד, ויתנפחון אסתורי רגלך, ותתמנע מן משכבא ארום אתפני אנשא למחך לבית
קבורתיה. ויסחרון מלאכיא תבעי דינך, כספריא דמסחרין בשוקא למכתב דין חושבנך: ו עד דלא יתאלס לישנך

תרגום ללשון הקודש

הילדות ויומי שחרות השער, הבל. יב (א) ותהיה זוכר את בוראך לכבוד בימי בחורותיך, עד שלא יבואו אליך ימי
הרעה ויגיעו עליך שנים שתאמר אין לי בהם חפץ. (ב) עד שלא ישתנה זיו כבוד פניך שמשול לשמש, ומאור עיניך עד
שלא יתעוורו, ויופי לחייך עד לא יחשיך, ושערי עיניך שמשולים לכוכבים עד שלא יחשכו, וריסי עיניך יהיו יורדים
דמעות, כעננים אחר הגשם. (ג) ביום שיוועו שוקיך, והתעוותו זרועך, ובטלו שיני פיד עד שלא יכולים ללעוס מאכל,
ויחשכו עיניך שמשסתכלות בחלוני ראשך. (ד) ויהיו רגליך אסורות מלצאת בשוק, ותסור ממך תאות המאכל, ותהיה
מתעורר משנתך על ענין קול העוף כאילו על הגנבים שהולכים בלילה, ויודקנו שפתך מלומר שירה. (ה) גם ממעשים
שהיו מלפנים תהיה ירא מלזכור אותם, ותל קטן משול בפניך להר גבוה בזמן שתלך בדרך, ותבלוט ראש שדרתך מן
הרוון כשקד, ויתנפחו גידי רגלך, ותחדל ממשכב, כי נפנה האדם ללכת לבית קבורתו, ויסובכו מלאכים מבקשי
משפטך, כסופרים שסובבים בשוק לכתוב דין חשבונך. (ו) עד שלא תשתוק לשונך מלדבר ויתרוצץ מוח ראשך,

יונה דהבא

שכתב התרגום שמתוק הוא אור התורה שהוא
האור שנברא ביום הראשון וגגזו הקב"ה
לצדיקים שע"י לימוד התורה בצער ובקושי
ובנידוד שינה, זוכים מידה כנגד מידה לאור
גדול ויופי על פניהם לעת"ל שיראו בו מסוף
העולם ועד סופו, כן יהיה לנו במהרה בימינו
אמן.

תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם
עומד.

כלומר דהאור הזה נגגז לעמלי תורה והוא
שאפשר לראות בו מסוף העולם ועד סופו, לכן
גם לומדי התורה יזכו לנר הזה שיש בתורה שבו
אפשר לראות מסוף העולם ועד סופו, וזה מה

(יִרְתֵּן) חֵבֶל הַפֶּסֶף וְתִרְוִץ גִּלְת הַזֵּהָב וְתִשְׁכֹּר כֹּד עַל־הַמָּבֹועַ וְנִרְץ הַנִּלְגָל אֶל־הַבּוֹר: ז וַיָּשֶׁב הָעֶפֶר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה: ח הֵבֶל הַבָּלִים אָמַר הַקֹּהֶלֶת הַכֹּל הַבֵּל: ט וַיֵּתֶר שָׁהִי קֹהֶלֶת חֲכָם עוֹד לַמֶּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וַאֲזַן וַחֲפֹר תִּגְן מְשָׁלִים הִרְבָּה: י בָּקַשׁ קֹהֶלֶת לַמָּצֵא דְבָרֵי־חֶפֶץ וּכְתוּב יִשָּׁר דְּבָרֵי אָמֶת: יא דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדַרְבְּנוֹת וּכְמִשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעָלֵי אִסְפוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד: יב וַיֵּתֶר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֵּהָרָה עֲשׂוֹת סִפְרִים הִרְבָּה אֵין לָן וְלֹהֵג הִרְבָּה יִגְעַת בְּשָׂר: יג סוֹף דְּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר בִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם: יד בִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יִבָּא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נַעֲלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע:

מלמללא, ותהי רעיעא מוקרא דרישך. ותתבר מרירתך על כבדך, וירהט גופך לגו קברך: ז ויתוב בשרך דאתברי מן עפרא על ארעא היכמא דהוה מלקדמין. ורוח נשמתך תתוב למקס בדינך קדם ה' דיהבה לך: ח כד אסתכל שלמה מלכא דישראל בהבלו דעלמא הדין ובהבלין דעבדין בני אנשא, אמר קהלת במימריה כלא

הבלו: ט ויתיר מן כל בני אנשא הוה שלמה דמתקרי קהלת חכים, ותוב הוה מאלף מנדעא ית עמא בית ישראל, ואצית לקל חכימא ובלש בספרי חכמתא. וברוח נבואה מן קדם ה', תקין ספרי חכמתא ומתלין דסוכלתנו סגיין לחדא: י בעא שלמה מלכא דמתקרי קהלת בחכמתיה למידן דינין על הרהורי לבא דאנשא ובלא סהדין, בכך אתאמר ליה ברוח נבואה מן קדם ה', הא כבר אכתיב בספר אורייתא על ידוהי דמשה רבהון דישראל פתגמין תקנין ומהימנין, על מימר סהדיא יקום פתגמא: יא פתגמי חכימין מתלין לזקתיין ולקלשונין דאציתין ואנציין לאלפא חכמתא לסריקין מנדעא, היכמא דמאלף זקא לתורתא. ורבני סנהדרין מרי הלכתין ומדרשין דאתיהיבו על ידוהי דמשה נביא דרעא בלחודוהי ית עמא בית ישראל במדברא במנא וברגוגין: יב ויתיר מנהון ברי אודהר. למעבד ספרי חכמתא סגי עד לית סוף. ולמעסק בפתגמי אורייתא ולאסתכלא בליאות בשרא: יג סוף פתגם דאתעביד בעלמא בצנעא, כלא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני אנשא. בגין כן ית מימרא דה' הוי דחיל וית פקודוהי הוי נשיר דלא למחב בסתרא, ואין תחוב הוי זחיר למתב. ארום כדין חזי למחוי אורח כל אנשא: יד ארום ית כל עוברא, ה' יעיל ליום דינא רבא. ועתיד לפרסמא על פתגם דאתכסי מן בני אנשא, אין טב ואין ביש:

תרגום ללשון הקודש

ותשבר מררתך על כבדך, וירוצן גופך לתוך קברך. (ז) וישוב בשרך שנברא מן העפר, על הארץ כמו שהיה מלפנים, ורוח נשמתך תשוב לעמוד בדין לפני ה' שנתנה לך. (ח) כאשר ראה שלמה מלך ישראל בהבל העולם הזה ובהבלים שעושים בני האדם, אמר קהלת, הכל הבל. (ט) ויותר מכל בני האדם, היה שלמה שנקרא קהלת חכם, ושוב היה מלמד דעת את עם בית ישראל, ושמע לקול החכמים, ובדק בספרי החכמה, וברוח נבואה מלפני ה' תיקן ספרי חכמה ומשלים של בינה רבים מאוד. (י) ביקש שלמה המלך שנקרא קהלת בחכמותו, לדון דינים על מוחשבות לב האנשים ובלא עדים, מיד נאמר לו ברוח נבואה מלפני ה', הרי כבר כתוב בספר התורה על ידי משה רבם של ישראל דברים מתוקנים ונאמנים, על פי (שנים) עדים יקום דבר. (יא) דברי חכמים משולים לדרבנות ולקלשונים שמוצעים ללמד חכמה לריקים ממדע, כמו שמלמד הדרבן לשור, ורבני הסנהדרין בעלי ההלכה ומדרשים שניתנו על ידי משה הנביא, שרעה לבדו את עם בית ישראל במדבר במן ובמחמדים. (יב) ויותר מהם בני הזהר, לעשות ספרי חכמה הרבה עד אין סוף, ולעסוק בדברי התורה, ולהסתכל ביגיעת בשר. (יג) סוף דבר שנעשה בעולם בצנעא הכל עתיד להתפרסם ולהשמע לכל בני האדם, בגלל כן, את דבר ה' היה ירא ואת מצוותיו היה שומר שלא לחטוא בסתר, ואם תחטא היה זחיר לשוב, כי כך ראוי להיות דרך כל האדם. (יד) כי את כל מעשה, ה' יביא ליום הדין הגדול, ועתיד לפרסם על דבר שנעלם מבני האדם אם טוב ואם רע.